

Opinnäytetyö

Sosionomi AMK

17.11. 2023

Arviointilomake varhaiskasvatukseen

Erika Blom 2103334, Anette Sundelin 2103333

ARVIOINTILOMAKE VARHAISKASVATUKSEEN

3–5-vuotias lapsi arvioi omia taitojaan ja
toimintaansa varhaiskasvatuksessa

OPINNÄYTETYÖ (AMK) TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosionomi

Syksy 2023 | 60 sivua, 22 liitesivua

Erika Blom ja Anette Sundelin

ARVIOINTILOMAKE VARHAISKASVATUKSEEN

Tämä opinnäytetyö on toimeksiantona toteutettu kehittämistyö, joka sisältää tutkimuksellisia piirteitä. Kehittämistyön aiheena oli laatia arviointilomake 3–5-vuotiaiden lasten arvioinnin työvälineeksi Asikkalan kunnan varhaiskasvatukselle. Arviointilomakkeen tarkoituksena oli saada lapsi pohtimaan omia taitojaan ja toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa. Arviointilomakkeessa on lapsen ikätasolle sopivia kysymyksiä, joita lapsi arvioi varhaiskasvatushenkilöstön avustuksella.

Asikkalan kunnalla ei ole käytössä lasta osallistavaa arviointilomaketta, joka kulkisi lapsen mukana kolme- vuotiaasta esikouluikään asti. Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksesta päättävät kokevat, että lasta osallistava arviointilomake olisi tarpeellinen ja tukisi lapsen osallisuutta ja antaa varhaiskasvatushenkilöstölle arvokasta tietoa lapsen kyvystä arvioida omia taitojaan ja toimintaansa varhaiskasvatuksessa. Arviointilomake tulisi tukemaan jo käytössä olevaa varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Kehittämistyön tuloksena kehitettiin kaksi arviointilomaketta 3–5-vuotiaille lapsille Asikkalan kunnan varhaiskasvatushenkilöstön käyttöön. Arviointilomake 1 on toteutettu toimeksiantona Asikkalan kunnan varhaiskasvatukselle ja vastaa varhaiskasvatushenkilöstön toiveisiin ja tarpeisiin. Arviointilomake 2 toimii toimeksiantajamme pyynnöstä varsinaisen tuotoksemme rinnalla ja siinä käsitellään laajemmin lapsen kehityksen osa-alueita.

Arviointilomake 1 pohjalta tehdyn kyselyn perusteella vastauksissa korostui lomakkeen helppo toteutettavuus sekä selkeys. Vastaajat kokivat, että arviointilomake saattaisi toimia keskustelun herättäjänä. Tärkein tieto mitä lomakkeelta sai, oli se, että osaako lapsi arvioida itse omia taitojaan sekä toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa.

ASIASANAT: Osallisuus, arviointi-, leikki-ikä ja kehittäminen

Erika Blom and Anette Sundelin

EVALUATION FORM FOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION AND CARE

To evaluate the own skills and activities of 3-5 -year-old children

This thesis is a commissioned development work that contains research-like features. The topic of the development work was to prepare an evaluation form as a work tool for the assessment of 3–5-year-old children for early childhood education in the municipality of Asikkala. The purpose of the evaluation form was to get the child to reflect on his own skills and activities in everyday early childhood education. The evaluation form contain questions suitable for the child's age level, which the child evaluates with the help of the early childhood education staff.

The municipality of Asikkala does not have a child-inclusive assessment form that would accompany the child from the age of three until preschool age. Those who decide on early childhood education in Asikkala municipality feel that an assessment form involving the child would be necessary and would support the child's participation and would give the early childhood education staff valuable information about the child's ability to evaluate his own skills and activities in early childhood education. The evaluation form should support the early childhood education plan already in use.

As a result of the development work, two evaluation forms were developed for 3–5-year-old children to be used by the early childhood education staff of Asikkalan municipality. Evaluation form 1 has been implemented as a commission for Asikkala municipality's early childhood education and meets the wishes and needs of the early childhood education staff. At the request of our client, evaluation form 2 works alongside our actual output and it deals more broadly with aspects of the child's development.

The evaluation forms contain questions suitable for the child's age level, which the child evaluates with the help of the early childhood education staff. Based on the survey conducted based on evaluation form 1, the answers emphasized the easy implementation and clarity of the form.

The respondents felt that the evaluation form might serve as a discussion starter. The most important information you got from the form was whether the child can self-assess his own skills and activities in the everyday life of early childhood education.

KEYWORDS:

PARTICIPATION, ASSESSMENT, PLAY AGE AND DEVELOPMENT

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 VARHAISKASVATUS ASIKKALAN KUNNASSA JA OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	3
2.1 Varhaiskasvatuksen lähtökohdat, tehtävä ja tavoitteet	3
2.2 Tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatussuunnitelma	4
2.3 Tuen tarpeen arviointi ja tukimuodot	5
2.4 Asikkalan varhaiskasvatuksen toimintamuodot ja niiden kuvaus	6
2.5 Kehittämistyön tarve Asikkalan varhaiskasvatuksessa	7
2.6 Lapsen itsearviointi	8
2.7 Varhaiskasvatuksen toteuttamia itsearviointimenetelmiä	9
3 ARVIOINTI JA OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA	13
3.1 Arviointi varhaiskasvatuksessa	13
3.2 Pedagoginen toiminta ja sen dokumentointi varhaiskasvatuksessa	15
3.3 Osallisuus ja lapsen osallisuus	17
3.4 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksen arjessa	19
3.5 Lasten kokemuksia osallisuudesta ja varhaiskasvatuksen arjesta	21
4 LAPSEN KEHITYKSEN OSA-ALUEET	23
4.1 Lapsen kasvu ja kehitys	23
4.2 Leikki lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukena	25
4.3 Leikki-ikäinen lapsi ja leikki-aidot sekä tunne-elämän kehitys (3–5-vuotiaat)	26
4.4 Oman toiminnan ohjaus (3–5-vuotiaat)	28
4.5 Sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus (3–5-vuotiaat)	29
4.6 Ajattelu, muisti ja oppiminen ja kielellinen kehitys (3–5-vuotiaat)	31
4.7 Motoriset taidot (3–5-vuotiaat)	34
4.8 Taitojen oppiminen (3–5-vuotiaat)	35
5 KEHITTÄMISTYÖN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS	37
5.1 Kehittämistyön tavoite	37
5.2 Kehittämistyön prosessi ja eteneminen	37
5.3 Arviointilomakkeiden 1 ja 2 käytännön toteutus	40
6 KEHITTÄMISTYÖN AINEISTO JA ANALYYSI	44

6.1 Kehittämistyön eri aineistojen hyödyntäminen	44
6.2 Kysely ja toteutus	44
6.3 Arviointilomakkeesta saatu palaute	45
6.4 Aineiston analyysi	46
7 KEHITTÄMISTYÖN TULOKSET JA ARVIOINTI	50
7.1 Arviointilomakkeiden esittely	50
7.2 Arviointilomake 1	51
7.3 Arviointilomake 2	52
7.4 Arviointilomakkeiden kehittäminen ja hyödynnettävyys	53
7.5 Kehittämistyön luotettavuus ja eettisyys	54
7.6 Arviointia kehittämistyöstä	55
8 YHTEENVETO	57
9 LÄHTEET	60

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

Liite 2. Arviointilomake 1 ja arviointilomake 2

KUVAT

Kuva 1. Arviointilomake tunnetaidot

Kuva 2. Arviointilomake ajattelu, muisti, oppiminen

Kuva 3. Arviointilomake sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus

Kuva 4. Arviointilomake leikki- ja leikkitaidot

Kuva 5. Arviointilomake oman toiminnan ohjaus

KÄYTETYT LYHENTEET TAI SANASTO

Karvi	Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
Leikki-ikäinen lapsi	Tässä työssä tarkoitamme leikki-ikäisellä 3–5-vuotiasta lasta
MLL	Mannerheimin lastensuojeluliitto
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö on kehittämistyö, joka pitää sisällään tutkimuksellisia piirteitä. Kehittämistyö on Asikkalan varhaiskasvatuksenpäättäjältä saatu toimeksianto. Kehittämistyön tavoitteena oli laatia arviointilomake 3–5-vuotiaiden lasten arvioinnin työvälineeksi Asikkalan kunnan varhaiskasvatukselle. Arviointilomakkeella pyritään lisäämään lapsen osallisuutta ja sen tavoitteena on saada lapsi pohtimaan ja arvioimaan omia taitojaan sekä omaa toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa. Keskeisiä käsitteitä työssämme ovat osallisuus, arviointi, leikki-ikä ja kehittäminen.

Arviointilomakkeissa on lapsen ikätasolle sopivia kysymyksiä, joita lapsi arvioi varhaiskasvatushenkilöstön avustuksella. Lomakkeiden avulla varhaiskasvatuksen kasvatushenkilöstö saa tietoa, miten lapsi osaa arvioida omia taitojaan ja toimintaansa. Arviointilomakkeet tullee tukemaan lapsen osallisuutta sekä antaa varhaiskasvatushenkilöstölle tarpeellista tietoa, siitä miten lapsi osaa arvioida omia taitojaan ja toimintaansa.

Kehittämistyömme tuloksena kehitimme kaksi arviointilomaketta 3–5-vuotiaille lapsille Asikkalan kunnan varhaiskasvatushenkilöstön käyttöön. Käytämme kehittämistyössämme lomakkeista nimityksiä arviointilomake 1 ja arviointilomake 2. Arviointilomake 1 on toteutettu toimeksiantona Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksen käyttöön ja vastaa varhaiskasvatushenkilöstön toiveisiin ja tarpeisiin. Arviointilomake 2 käsitellään laajemmin lapsen kehityksen osa-alueita ja lomake toimii toimeksiantajamme pyynnöstä varsinaisen tuotoksemme rinnalla. Arviointilomake 2 pohjalta muokkasimme varsinaisen tuotoksemme eli arviointilomake 1 lopulliseen muotoonsa. Molemmat arviointilomakkeet löytyvät kehittämistyön liitteestä 2.

Käsitlemme tietoperustassa varhaiskasvatusta Asikkalan kunnassa sekä opinnäytetyön lähtökohtia sisältäen kehittämistyön tarpeen, lapsen itsearvioinnin sekä jo käytössä olevia muita itsearviointimenetelmiä. Tämän jälkeen tuomme esiin arviointia ja osallisuutta varhaiskasvatuksessa sekä lapsen kehityksen osa-alueita. Kehittämistyön käytännön toteutus pitää sisällään kehittämistyön prosessin ja etenemisen läpi käymistä sekä arviointilomakkeiden 1 ja 2 käytännön toteutuksen. Aineiston analyysissa havainnoinnillistamme kyselyä sekä toteutusta. Lopuksi esittelemme kehittämistyön tulokset ja kehittämisprosessin arvioinnin sekä esittelemme arviointilomakkeemme.

Osallisuus koostuu kuulemisen, tekemisen ja tuntemisen kokonaisuudesta, jotka ovat monitasoisia ja monisyisiä. Luottamus, sitoutuminen ja kuulluksi tuleminen ovat keskeisintä osallisuudessa. Lapsen osallisuudella tarkoitetaan sitä, että lapsi on mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa häntä varten tehtävää työtä. Lapsella on oikeus olla mukana osallisena hänen asioitaan käsiteltäessä. Myös osallistumisen kautta lapsi oppii työskentelemään muiden ihmisten kanssa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016.)

2 VARHAISKASVATUS ASIKKALAN KUNNASSA JA OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Varhaiskasvatuksen lähtökohdat, tehtävä ja tavoitteet

Varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta. Tässä kokonaisuudessa painottuu erityisesti pedagogiikka. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.) Varhaiskasvatuksen lähtökohtana on taata kaikille lapsille yhteinen ja yhtäläinen varhaiskasvatus, joka pystyy huomioimaan lasten erilaiset tuen tarpeet ja vastaamaan niihin monipuolisesti. Tuen tarpeen lähtökohtana on lasten huoltajien ja varhaiskasvatuksen kasvatushenkilöstön yhdessä tehdyt havainnot lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Lisäksi huomioidaan lapsen aiemmin todettu mahdollinen tuen tarve. Tuen tarvetta arvioidaan säännöllisesti lapsen huoltajien ja kasvatushenkilöstön yhteistyönä. Kasvatushenkilöstö tukee suunnitelmallisesti lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista käyttäen apuaan erilaisia menetelmiä ja välineitä. (Asikkalan kunta kasvatus- ja opetus/varhaiskasvatus 2022.)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea perheitä heidän kasvatustehtävässään. Varhaiskasvatus tarjoaa perheille lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista edistävää toimintaa. (Asikkalan kunta kasvatus- ja opetus/varhaiskasvatus 2022.) Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea niin kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla tuella, joka vastaa lapsen tarpeisiin edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Edellä mainittujen asioiden avulla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä. (Asikkalan varhaiskasvatussuunnitelma 2022.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on iän ja kehityksen mukaisen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää lapsen elinikäistä oppimista sekä auttaa koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista ja mahdollistaa myönteisiä oppimiskokemuksia unohtamatta monipuolisen toiminnan merkitystä lapsen arjessa. Tärkeässä roolissa on myös taata turvallinen varhaiskasvatusympäristö, jossa on lasta kunnioittavat toimintatavat ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

Kaikilla lapsilla tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen edistään lasten yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa kulttuuriperinteitä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. Lapsen yksilöllisen tuen tarpeiden tunnistaminen ja tarkoituksenmukaisen tuen järjestäminen sekä tarvittaessa monialaisen yhteistyön hyödyntäminen lapsen edun mukaisesti. Lisäksi tarkoituksena on kehittää lapsen vuorovaikutustaitoja, toisten kunnioittamista ja ohjata lasta eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan yhdessä muiden kanssa. Tavoitteena toimia yhdessä lapsen huoltajien kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi ja tukea heitä heidän kasvatustehtävässään. Toiminnassa tulee varmistaa lapsen osallistuminen ja vaikuttaminen lasta itseään koskeviin asioihin. (Varhaiskasvatustalaki 540/2018.)

2.2 Tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatussuunnitelma

Lapsen tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä kehitykseen, oppimiseen ja lapsen hyvinvointiin liittyvät tarpeet. On huomion arvoista kuulla lasta lapsen ikä ja kehitys huomioiden. Varhaiskasvatuksessa lapsen tuki rakentuu aina lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. On tärkeää, että jokainen lapsi kokee olevansa hyväksytty omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Jokaisen lapsen tarvitsema tuki ja tarvittavat toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. (Asikkalan varhaiskasvatussuunnitelma 2022.)

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan jokaiselle varhaiskasvatuksessa olevalle lapselle. Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatustalain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Jotta edellä mainitut oikeudet toteutuvat, jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma. Varhaiskasvatuksen järjestäjän on huolehdittava, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan, kun lapsi aloittaa päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan vähintään kerran vuodessa lapsen tarpeet huo-

mioiden. Suunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteutuminen ja tukitoimien toteutumisen arviointi. Varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä. (Asikkalan varhaiskasvatussuunnitelma 2022.)

Asikkalan kunnalla käytössä oleva varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu 1.3.2022 vahvistetun valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta. Tämän paikallisen suunnitelman laadinta on tapahtunut varhaiskasvatuspäällikön ohjauksessa varhaiskasvatuksen henkilöstöstä muodostetuissa työryhmissä. Suunnitelmaa arvioidaan ja kehitetään vuosittain ja kehitysideoita sekä palautetta pyydetään lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta. (Asikkalan varhaiskasvatussuunnitelma 2022.)

2.3 Tuen tarpeen arviointi ja tukimuodot

Lapsen tuen tarpeen havaitseminen edellyttää varhaiskasvatushenkilöstöltä kokonaisvaltaista lapsen kasvun ja kehityksen tuntemista (Heinämäki, 2005, 13). Lapsen tuen tarpeen arvioimisessa sekä tunnistamisessa ollaan etenemässä kohti monimuotoisempaa sekä monitahoisempaa arviointia. Lapsen tuen tarpeen arviointia tulisi tehdä erilaisissa ympäristöissä sekä kasvatuksellisissa olosuhteissa, jotta lapsen mahdollinen tuen tarve saadaan esiin. (Heinämäki, 2005, 33.) Heinämäen (2005,21) mukaan nykyajattelussa tuen tarvetta ei nähdä pitkäaikaisena vain lapseen sidoksissa olevana ominaisuutena. Arvioitaessa tuen tarvetta tutkitaan myös ympäristön muuttumistarpeita ja täten arvioinnin tulee käsittää myös ympäristön tutkimista. Kaikilla lapsilla tulee olla oikeus tarvittaessa tukeen varhaiskasvatuksessa. Yksilöllisesti kohdennetulla tuella edistetään lapsen hyvinvointia, kehitystä sekä oppimista. (Opetushallitus, 2022.)

Varhaiskasvatushenkilöstön vankka perusosaaminen tukee varhaisen tuen tarpeen havaitsemisessa sekä edesauttaa arviointia, suunnittelua sekä toteutusta (Heinämäki, 2005, 21). Lapsen tuen tarpeeseen tulee vastata pedagogisilla, hoidollisilla sekä rakenteellisilla tuen muodoilla. Varhaiskasvatuksessa lapsella on oikeus tarvittaessa yleiseen, tehostettuun tai erityiseen tukeen varhaiskasvatuslain mukaan. Tuki sekä tuen järjestäminen on sisällytetty varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tuki tulee antaa aina tapauskohtaisesti sekä viiveettä. Tukitoimien käyttöönotto vaatii varhaiskasvatushenkilöstöltä edellytyksiä tunnistaa tilanteet, joissa lasta tulee tukea. Tukimuotojen saaminen ei vaadi lääketieteellistä diagnoosia eikä terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Tuen tarve dokumentoidaan varhaiskasvatussuunnitelmaan. (Opetushallitus 2022.)

Varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuslain tukipalveluita ovat erityisopettajan opetus sekä konsultaatio, avustamispalvelut, tulkitsemispalvelut sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen mahdollistamat apuvälineet. Varhaiskasvatuksessa lapsi on myös oikeutettu varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin sekä opetukseen. Erityisopettajan tehtäviin kuuluu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun sekä arviointiin. Erityisopettaja voi antaa tukea lapsikohtaisesti tai ryhmäkohtaisesti. Tuen tarve voi olla osa- tai kokoaikaista. Tehostetusta, erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tehdään aina hallintopäätös. Hallintopäätöksessä noudatetaan aina hallintolakia. (Opetushallitus 2022.)

2.4 Asikkalan varhaiskasvatuksen toimintamuodot ja niiden kuvaus

Varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat päivätoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta. Päivätoimintaa järjestetään päiväkodissa. Perhepäiväkodissa järjestetään perhepäivähoitoa ja avointa varhaiskasvatustoimintaa paikassa, joka soveltuu tähän toimintaan. Päiväkotitoimintaa ja perhepäivähoitoa saa järjestää ja tuottaa kunta ja kuntayhtymä sekä yksityinen palveluntuottaja. Lisäksi kunta ja kuntayhtymä voivat järjestää avointa varhaiskasvatustoimintaa omalla alueellaan tarpeen mukaan tuottamalla toiminnan itse tai hankkimalla sen tuottajalta, joka on varhaiskasvatuslaissa määritellyt. Varhaiskasvatukseen oikeutettuja ovat lapset, jotka eivät vielä ole oppivelvollisuusikäisiä ja lisäksi varhaiskasvatusta voivat saada vanhemmatkin lapset, jos heidän erityiset olosuhteensa sitä vaativat. Huoltajan työssäolo, opiskelu tai työttömyys eivät rajoita lapsen oikeutta varhaiskasvatuksen palveluihin. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

Asikkalan kunnan alaisuudessa toimivat päiväkodit Hulivili, Peuhis ja Vehmis. Näiden kaikkien päiväkotien toiminnassa painotetaan lapsen oikeutta hyvään lapsuuteen. Lisäksi tärkeässä asemassa päiväkotien toiminnassa on luoda lapsille turvallinen ja kannustava ilmapiiri, joka tukee lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä ammattitaitoisen henkilöstön ohjauksessa. (Asikkalan kunta kasvatus- ja opetus/varhaiskasvatus 2022.) Päiväkoti Hulivili on vuorohoitoyksikkö keskellä Vääksyn keskustaa, jossa tavoitteena on avoimen varhaiskasvatustoiminnan kehittäminen. Hulivilissa lapset on sijoitettu ikätasonsa mukaisesti eri ryhmiin. Päiväkoti Peuhis sijaitsee vanhan Vääksyn ytimessä, jossa toimii neljä ryhmää. Ryhmistä kaksi on alle 3-vuotiaiden lasten ryhmiä, yksi 4–5-

vuotiaiden lasten ryhmä ja yksi ryhmistä on esiopetusryhmä. Päiväkoti Vehmis on kau- niissa maalaismaisemissa keskellä Vesivehmaan kylää sijaitseva lämminhenkinen päi- väkoti. Vehmiksessä on neljä ryhmää, joista yksi on alle 3-vuotiaiden lasten ryhmä ja kaksi ryhmää on tarkoitettu 4–5-vuotiaille lapsille. Lisäksi Vehmiksestä löytyy yksi esi- opetus ryhmä. (Asikkalan kunta kasvatus- ja opetus/varhaiskasvatus 2022.)

Lisäksi Kalkkisten kylällä toimii Kalkkisten koulun yhteydessä ryhmäperhepäiväkoti, jossa on vain yksi ryhmä ja ryhmässä on tällä hetkellä viisi lasta. Kaikkien Asikkalan kunnan alaisuudessa toimivien neljän päiväkodin arjessa vierailee säännöllisesti yhtei- sökasvattaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Lisäksi Asikkalassa on englanninkie- linen päiväkotiki, jossa on 15 lasta, päiväkodinjohtaja sekä neljä työntekijää. Vakituksia perhepäivähoitajia kunnassa on kaksi ja heillä on hoidossa yhteensä kahdeksan lasta. (Asikkalan kunta kasvatus- ja opetus/varhaiskasvatus 2022.)

2.5 Kehittämistyön tarve Asikkalan varhaiskasvatuksessa

Asikkalan kunnalla ei ole käytössä arviointilomaketta, jonka avulla lapsi voisi arvioida omia taitojaan ja toimintaansa päiväkodin arjessa. Arviointilomakkeen avulla edistetään lapsen osallisuutta ja saadaan tietoa, millaiseksi lapsi kokee omat taitonsa ja toimintansa eri tilanteissa varhaiskasvatuksen arjessa. Lasten osallisuutta saadaan lisättyä, kun lap- selle tarjotaan mahdollisuus kuulemiseen heitä itseään koskeissa asioissa (Kupila 2004, 9). Lapselle olisi hyvä opettaa itsearviointia, jotta lapsi oppii arvioimaan itseään ja suorituksiaan sekä tunnistamaan heikkoutensa ja vahvuutensa. Lisäksi lapselle tulee tunne siitä, että hän voi kontrolloida ja hallita omaa toimintaansa ja elämäänsä eikä ole aina riippuvainen ulkoisesta palautteesta suoritusilanteessa. (Ihme 2009, 96–97.) Mui- den arviointimenetelmien kanssa ja rinnalla käytettynä itsearviointi on lapsen minäkäsi- tyksen rakentamisen kannalta keskeinen arviointimenetelmä (Ihme 2009, 98).

Varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksessa on käy- tössä arviointimenetelmä lasten motoristen taitojen havainnointiin. Ideana on, että lapsi ei itse tiedä, että häntä arvioidaan. Alle 3-vuotiailla lapsilla on käytössä Inno-Norsu nimi- nen testi ja 3–5-vuotiaiden lasten testi kulkee nimellä Piilotesti. Varhaiskasvatushenki- löstön tulee havainnoida lapsia säännöllisesti (Gyekye & Nikkilä 2013, 28–29). Testien avulla varhaiskasvatushenkilöstö havainnoi lasten motorisia taitoja temppuradan avulla. Varhaiskasvatuksessa lapsen arviointi perustuu havainnointiin. Lapsen leikin havain- nointia on käytetty pitkään keskeisenä menetelmänä lapsen kehityksen arvioinnissa.

Lapsen havainnointi varhaiskasvatuksessa on tärkeää, koska sen avulla saadaan tietoa lapsen toimintakyvystä ja kehityksestä sekä oppimisen edellytyksistä. (Nieminen & Korpela 2004, 10.) Havainnoitu tieto tulee kirjata ja dokumentoida, jonka jälkeen se analysoidaan ja sitä voidaan hyödyntää (Gyekye & Nikkilä 2013, 28–29).

Asikkalan kunnan varhaiskasvatuspäällikön ja varhaiskasvatuksesta päättävät kokevat, että lasta osallistava arviointilomake olisi tarpeellinen ja tukisi lapsen osallisuutta sekä antaisi varhaiskasvatushenkilölle tarpeellista tietoa siitä, miten lapsi osaa arvioida omia taitojaan sekä toimintaansa. Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksenhenkilöstö haluaa kuulla lapsen omaa näkemystä omista taidoista sekä toiminnasta. Arviointilomake koetaan tarpeelliseksi Asikkalan kunnalle ja se tukee hyvin jo käytössä olevaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä heidän käytössängsä olevaa lasten motoristen taitojen arviointimenetelmää. Arviointilomakkeen on tarkoitus tulla 3–5-vuotiaiden lasten käyttöön Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksessa. Kun lasta havainnoidaan ja havainnoidut tiedot kirjataan ylös, varhaiskasvatushenkilöstö kykenee arvioimaan lapsen kasvua, kehitystä sekä oppimista ja oppimisen edellytyksiä (Gyekye & Nikkilä 2013, 28–29).

2.6 Lapsen itsearviointi

Itsearviointilla tarkoitetaan oman toimintansa arviointia sekä arvioittamista. Itsearvioinnissa on kyse siitä, että arvioinnin tekee sama ihminen, jonka toimintaa arviointi koskee. Itsearviointia voi tehdä yksityiset ihmiset, viranomaiset ja organisaatiot. (Ihme 2009, 96–97.) Lapsen itsearvioinnin avulla pyritään kehittämään lapsen itsetuntoa, niin että lapsi arvostaa itseään ja tuntee olevansa tärkeä sekä ainutlaatuinen. Lisäksi itsearvioinnin avulla halutaan, että lapsi saa oman äänensä kuuluviin, ja lapsi oppii arvostamaan toisia ihmisiä ja löytää kompetensseja sietää pettymyksiä sekä epäonnistumisia. (Kupila 2004, 77–78.)

Alle kouluikäinen lapsi arvioi asioita kokonaisvaltaisesti. Tämän ikäinen lapsi joko pitää tai ei pidä jostain, hän joko osaa tai ei osaa jotain taitoa tai asiaa. Lapsi ei pidä vaihtoehtojen välimuotoja tärkeinä eikä edes konkreettisina. (Kupila 2004, 20.) Aikuisen tulee ohjata ja tukea lasta suuntaamaan ajatuksena omaan toimintaansa ja sen tarkkailuun. Lapselle on tärkeää kokea, että aikuinen on lapselle läsnä ja huolehtii lapsesta, kun hän pohtii omaa toimintaansa esimerkiksi varhaiskasvatuksen arjessa. Lapsi oppii, että tavoitepohjainen arviointi ei kohdistu häneen itseensä vaan hänen toimintaansa ja toiminnan tulosten arviointiin. (Ihme 2009, 97–98.)

Etiikan näkökulmasta katsottuna itsearviointissa tulee aina olla kyse lapsen oikeudesta saada vaikuttaa oppimisensa tavoitteisiin sekä toimintaan millä tavoitteisiin päästään. Lapsen itsetuntemuksen, itsearvostuksen sekä itseluottamuksen vahvistumiseen ei yksistään riitä edistyminen itsearviointitaidoissa. Lapsen minäkäsityksen rakentamisessa tarvitaan syvällistä kokonaisvaltaista lapsen tuntemusta sekä yhteisön ja vanhempien tukea sekä arviointiprosessissa mukana olemista. (Ihme 2009, 98.)

2.7 Varhaiskasvatuksen toteuttamia itsearviointimenetelmiä

Lapsen minäkäsityksen muodostumiselle soveltuvia arviointimenetelmiä ovat ryhmäarviointi, itsearviointi, arviointikeskustelu ja sanallinen arviointi (Ihme 2009, 94). Lapset oppivat itsearviointia aikuisen tuella ja itsearviointitaidot kehittyvät harjoittelemalla. Itsearvioinnin avulla lapsi oppii, että avun pyytäminen toisilta lapsilta tai aikuisilta ei ole heikkous vaan vahvuus. Varhaiskasvatuksen perinteinen tapa kehittää lapsen itsearviointitaitoja ovat kasvunkansiot. (Kupila 2004, 77–78.) Kasvunkansioihin tallennetaan yhdessä lapsen kanssa lapsen tuotoksia ja toimintaa. Kasvunkansioiden avulla lapsi hahmottaa omaa edistymistään ja voi palata myöhemmin muistelemaan kasvunkansioihin tallentamia tuotoksia. (Hujala & Turja 2020, 64.) Lapsen motivaatiota osallistua arviointiin ja toiminnan suunnitteluun voi lisätä erilaisten toiminnallisten menetelmien avulla. Lapsi voi esimerkiksi käsinuken tai erilaisten kuvien avulla sanoittaa omia tuntemuksiaan varhaiskasvatuksen arjessa. Lisäksi arviointia voi ns. upottaa osaksi peliä tai leikkiä. Peliin tai leikin avulla lasta innostetaan kertomaan aiheesta omannäköisensä tarina sadutuksen avulla. (Hujala & Turja 2020, 64.)

Kupilan (2004, 57–58) mukaan lapsi oppii kasvunkansioiden avulla omaa arviointia erilaisissa valintatilanteissa. Kolme- ja neljävuotiaat lapset tarvitsevat vahvistusta omille valinnoilleen liittyen esimerkiksi omien töidensä valitsemiseen omaan kasvunkansioon, joka on varhaiskasvatuksen tapa tukea pedagogista dokumentointia sekä tukea lasten ja vanhempien osallisuutta. Aikuisen ohjatessa lapsi alkaa vähitellen harjoittelemaan omaa arviointia erilaisissa valintatilanteissa. Viisi- ja kuusivuotiaat lapset puolestaan osaavat jo perustella omia valintojaan, vertailevat töitään ja tuotoksiaan toisten lasten töihin ja saattavat sanoa, etten osaa tehdä noin hienoa työtä, kuin joku toinen lapsi on tehnyt.

Suomen varhaiskasvatuksessa toteutetaan erilaisia lapsen itsearviointimenetelmiä, kuitenkin esikouluikäisille lapsille löytyy huomattavasti enemmän erilaisia itsearviointimenetelmiä kuin leikki-ikäisille. Kapasen (2002, 75–77) mukaan lapsen itsearviointia tulee kehittää. Kapanen toteutti kasvatustieteen maisteriopintojen yhteydessä toimintakartoituksen isohkolle päivähoitoalueelle ja huomasi, että lapsen itsearviointia toteutettiin vain yhdessä päiväkodin ryhmässä. Toiminnan kehityksen seurauksena päivähoitoalueelle luotiin yhtenäinen lasten itsearviointikäytäntö, jonka tarkoitus oli saada yhtenäiseksi toimintatapoja. Päiväkoti-ikäisille lapsille kehitettiin omat osastokohtaiset itsearviointikansiot. Itsearviointikansioihin on kirjattu eri-ikäisten lasten itsearvioinnin sisältöjä. Esikouluikäisten lasten vanhempia haluttiin mukaan yhteistyöhön lähettämällä neljä kertaa vuodessa koteihin arviointilomakkeet, joiden avulla lapsi arvioi suorituksiaan. Lomakkeella on myös kysymyksiä, joita lapsen on tarkoitus pohtia yhdessä vanhemman kanssa. Tarkoituksena on, että lapsi ja vanhempi pohtivat yhdessä esimerkiksi minkälainen, on lapsen mielestä kiva kaveri. Lomakkeen avulla lapsi saa myös äänensä kuuluviin, koskien varhaiskasvatuksen arjen toimintaa.

Kokemäen kaupungin varhaiskasvatuksella on käytössä esikouluikäisten lasten itsearviointilomake, jonka avulla lapsi pohtii omaa osaamisensa taitotasoa. Lapsi täyttää yhdessä varhaiskasvatuksen opettajan kanssa lomaketta, jossa vastausvaihtoehdot ovat en, vaihtelevasti ja kyllä. Itsearviointilomakkeessa on apuna värikoodit, jotka toistuvat jokaisessa lomakkeessa. Lomakkeita on yhteensä kahdeksan ja lomaketta täytetään kerran kuukaudessa. Lomakkeiden tarkoituksena on saada lapsi kertomaan mielipiteensä siitä, mistä he pitävät esikoulun arjessa ja missä he ovat onnistuneet sekä mitä he haluavat opetella jatkossa. Lisäksi lomakkeen kuukausittain vaihtuvien kysymysten avulla lapsi pohtii eri kehityksen osa-alueiden taitojaan. (Kokemäen kaupunki sivistystoimi 2016, 1–2.)

Helsingin kaupungilla Vartiokylä-Myllypuron varhaiskasvatusalueella on esikouluikäisten lasten käytössä itsearviointimenetelmä, joka koostuu kolmesta eri osiosta. Osiot ovat kuvitettu palapelin muotoon ja vastausvaihtoehdot ovat osaan jo ja harjoittelen vielä. Lapsi värittää palapelin palan kokonaan, jos hän mielestään osaa jo kysytyn asian ja vastaavasti hän värittää palapelin palasta puolet, jos hän mielestään vielä harjoittelee kysyttyä asiaa. Palapelin palojen avulla selvitetään osaako lapsi odottaa vuoroaan, osaako olla kaveri, puhuuko hän toisten lasten ja aikuisten kanssa, miten hän selviytyy ruokailusta, pukemisesta ja auttaako hän toisia. (Päivähoitoyksikön Herukka-Vaapukan varhaiskasvatussuunnitelma n.d., 31.)

Rauman kaupungilla esiopetuksen opetussuunnitelman mukaan itsearviointi tapahtuu havainnoimalla sekä keskustelemalla. Lapset tarkastelevat esiopetusvuotenaan tehtyjä töitä ja arvioivat töidensä perusteella omaa edistymistään. Esiopetus on opetuksen sekä kasvatuksen kokonaisuus, jossa tavoitteet nivoutuvat yhteen ja muodostavat pohjan toimintakulttuurille. (Rauman kaupungin esiopetussuunnitelma 2016, 19.)

Savonlinnan kaupungin esiopetuksen ryhmissä on käytössä purjelaivalomake, hymynaamat, kissannaamat, lasten kokoukset, viikoittainen ryhmäarviointi sekä peukutus. Purjelaiva lomakkeen avulla lapsi kertoo tuntemuksistaan ja kokemuksistaan, mielenkiinnon kohteistaan, toiveistaan ja taidoistaan liittyen keskittymiseen, vuoronodottamiseen ja tunteiden hallintaa. Lisäksi arjen toiminnoissa ja keskusteluissa harjoitellaan itsearvioinnin taitoja suullisesti. Lasten ideoita ja mielipiteitä kysytään yhteisen toiminnan suhteen. Lapset saavat osallistua päivä- ja viikkokohtaisesti arviointiin kertomalla mikä oli kivaa ja mikä onnistui ja mahdollisesti yllätti. Lasten on mahdollisuus itse vaikuttaa siihen, että mitä leikkejä leikitään ja mitä toimintaa olisi mahdollisuus järjestää varhaiskasvatuksen arjessa. (Savonlinnan kaupungin esiopetussuunnitelma 2016, 25–26.)

Roos (2016, 30–31) kertoo, että lapsen haastatteleminen on yleisesti käytetty menetelmä lapsen toiveiden ja mielipiteiden kartoittamisessa, haastattelun perustana on luottamus siihen, että lapsi itse osaa parhaiten kertoa omasta elämästään sekä kokemusmaailmastaan. Lapsi onkin itse oman elämänsä ja kokemuksiansa paras asiantuntija. Lasta haastateltaessa on tärkeää pyrkiä tavoittamaan lapsen kokemukset hänen omista lähtökohdistaan eikä aikuisuuden määrittämänä. Lapsen näkökulmaa ja kokemuksia voi tavoittaa useilla menetelmillä, esimerkiksi lasten piirroksien ja sadutuksen avulla sekä mieleisten kuvien valitsemisella ja niiden järjestämisellä sekä kuvista kertomalla. Lisäksi lapsen näkökulmaa ja kokemuksia voidaan tavoittaa lasten leikkien ja lasten keskinäisten keskusteluita havainnoimalla. Nukketeatterin tekeminen yhdessä lasten kanssa, erilaiset väittämät ja niistä keskusteleminen ja lauseiden täydentäminen esimerkiksi minä tykkään ja en tykkää tai silloin kun tai toivoisin tyyppisesti ovat myös tuttuja menetelmiä lapsen näkökulman ja kokemusten tavoittamiselle. (Roos 2016, 35–36.) Roos (2016, 37) kuitenkin painottaa, että menetelmien käyttötavat tarvitsevat arviointia sekä menetelmiä käytettäessä on merkittävää, että niitä käytetään suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. Lapsi voi kokea aitoa osallisuutta, vain silloin, kun aikuiset tavoittavat lapsen näkökulman asioihin. (Roos 2016, 56).

Suomalainen sadutusmenetelmä on alun perin kehitetty lapsen kuulemista varten, mutta sen on todettu sopivan hyvin kaikenikäisille. Menetelmä perustuu vastavuoroiseen prosessiin, joka antaa kertojalle suuren vapauden kertomuksen sisällön sekä muodon valitsemisesta. Sadutuksessa lapsella on mahdollisuus ilmaista itseään sanoilla ja kertoa siitä aihepiiristä, mikä häntä itseään kiinnostaa tai vaivaa mieltä. Sadutuksessa aikuinen sanoo lapselle esimerkiksi, että ” Kerro satu tai tarina”. Aikuinen kirjaa tarinan ylös, juuri niin kuin lapsi on tarinan kertonut ja lopuksi lapsella on mahdollisuus vielä muuttaa tarinaansa. Sadutus koostuu neljästä vaiheesta, jotka ovat: kertominen, kirjaaminen, äänten lukeminen ja korjaaminen kertojan ehdoin. Sadutusmenetelmällä ei arvioida eikä tehdä pitkälle meneviä tulkintoja, vaan tarkoituksena on päästä osaksi lapsen maailmaa ja lapsen tietoa. Menetelmä ohjaa huomaamaan vallankäytön rakenteita, joita esiintyy esimerkiksi lapsen ja aikuisen välillä. Lisäksi on kiinnitetty huomiota siihen, miten sadutusprosessi ja kuulluksi tuleminen vaikuttavat lapsen ja aikuisen osallisuuteen ja toimijuuteen. (Karlsson & Karimäki 2012, 170–176.)

3 ARVIOINTI JA OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Arviointi varhaiskasvatuksessa

Suomalaisen varhaiskasvatuksen arvioinnin asema on vahvistunut uuden Varhaiskasvatuslain (540/2018) myötä. Laki määrittää arvioinnin tarkoituksiksi varhaiskasvatuslain toteutumisen turvaamisen, varhaiskasvatuksen kehittämisen tukemisen sekä lapsen oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin edistämisen. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 §24.) Varhaiskasvatuksen laadun kehittäminen edellyttää toiminnan monipuolista arviointia. Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnilla tuotetaan systemaattista tietoa varhaiskasvatuksen kehittämistarpeista ja pedagogisen toiminnan vahvuuksista, joita voidaan edelleen hyödyntää kehittämisen tukena. (Hujala & Turja 2020, 321.)

Arviointia tulee varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022, 61) mukaan tapahtua kansallisella tasolla, yksikkö- ja ryhmätasolla, sekä yksittäisen lapsen tasolla. Kansallisella tasolla arvioinnista vastaa kansallisen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) ja ulkoi-sella tasolla opetushallitus.) Vlasov ym. (2018, 28) painottaa arvioinnissa systemaatti-suutta ja systemaattisen arvioinnin periaatteita. Ensimmäiseksi tulee asettaa tavoitteet ja sen jälkeen seuraa suunnittelu, toiminta, arviointi sekä kehittäminen. Karvin (2018, 23) julkaisun mukaan varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet sekä suositukset asia-kirjan, jossa esitetään varhaiskasvatuksen laadun indikaattorit, jotka perustuvat tieteelli-seen tutkimukseen. Ensimmäistä kertaa indikaattorit luovat kansalliset yhteiset tavoitteet laadukkaalle varhaiskasvatustoiminnalle sekä toimivat pohjana arviointi- ja kehittämis-työlle. Arvioinnin tarkoitus on edistää lasten hyvinvointia, kehitystä ja oppimisen edelly-tyksiä. Kuitenkin varhaiskasvatushenkilöstön tehtävä on arvioida lasten tuen tarvetta ja sen riittävyttä ja sen tarkoituksenmukaisuutta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 11).

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa ei aseteta päätavoitteita akateemisten taitojen osaamiselle eikä arvio kohdistu lapsiin eikä heidän oppimistuloksiinsa. Arviointi kohdis-tuu siihen, miten aikuiset toteuttavat pedagogista toimintaa ja mitkä ovat toiminnan edel-lytykset (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 10–11). Suomalaisessa varhais-kasvatuksessa kehittävän arvioinnin periaatteet ovat osallisuus, monimenetelmällisyys,

läpinäkyvyys sekä mukautuvuus (Vlasov, 2018, 35–36). Kehittävää arviointia tulee suorittaa koko prosessin ajan, jonka jälkeen tietoa tulisi hyödyntää (Vlasov ym. 2018, 28, 31).

Varhaiskasvatuksen laadun arviointi tekee varhaiskasvatuksen ja sen tavoitteet sekä toteuttamisen näkyväksi. Se kertoo siitä, mitä varhaiskasvatuksessa pidetään oleellisena, miten lapsiin suhtaudutaan ja minkälaisia pedagogisia käytäntöjä toteutetaan. Varhaiskasvatuksen laadun arviointi jäsentää varhaiskasvatuksen ammatillista työtä ja antaa perustan varhaiskasvatushenkilöstön oman ammatillisuuden kehittämiseksi. Arviointi varhaiskasvatuksessa on kehittämistyön perusta, koska se mahdollistaa kentän toimijoiden äänen välittymisen päätöksentekoon. Arviointia ei pidä toteuttaa vain arvioinnin itseisarvon takia tai ulkopuolisia varten, vaan arvioinnin tulisi kytkeytyä tiukasti varhaiskasvatuksen toiminnan kehittämiseen sekä sen laadun parantamiseen. (Hujala & Turja 2020, 322.)

Arviointi on pedagogiikan keskeinen toimintamuoto, jossa vanhemmat, aikuiset ja kasvattajat hankkivat tietoa lapsesta, lapsen ympäristöstä sekä omasta toiminnastaan. Varhaiskasvatuksessa tiedonhankinta perustuu suurimmaksi osaksi varhaiskasvatushenkilöstön havainnointiin. Lisäksi tietoa hankitaan erilaisten vapaamuotoisten ja valmiiden lomakkeiden sekä arviointivälineiden avulla. Havainnointiin liittyy suoraa kommunikointia lapsen kanssa, jotta tavoitetaan lapsen mielipiteet, ideat ja tavoitteet. Lapsen oma osallistuminen arviointiprosessiin on monessa mielessä merkittävää lapsen oppimiselle sekä kehitykselle. Arviointi edistää lapsen tietoisuutta itsestä ja auttaa sitä kautta lasta rakentamaan monipuolista minäkuvaa. Oikeanlainen palaute ja harkiten lapselle annetut arviointitehtävät kehittävät lapsen motivaatiota, itseluottamusta sekä myönteistä minäkuvaa. Edellä mainitut asiat vaikuttavat merkittävästi lapsen tulevaan koulumenestykseen. (Hujala & Turja 2020, 59.)

Varhaiskasvatushenkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun kehittämisessä ja ylläpitämisessä. Varhaiskasvatuksen arvioinnin kohteena voi olla henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. Lasten yksilötason arviointi perustuu varhaiskasvatukseen ja se tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan aina ennen laatimista tai päivittämistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 70–71.)

Lapsille ja heidän huoltajilleen järjestetään säännöllisin väliajoin mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja varhaiskasvatushenkilö pohtivat yhdessä, miten yhdessä kirjatut sopimukset ja tavoitteet varhaiskasvatussuunnitelmaan ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Arviointi on osa lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin tukemista ja sitä ohjaavat paikalliset tarpeet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 70–71.) Suunnittelun ja arvioinnin kokonaisuudessa yhdistyvät neljä näkökulmaa. Nämä näkökulmat ovat: lasten ja vanhempien näkemykset sekä toiveet, kasvattajien pedagoginen asiantuntijuus sekä varhaiskasvatuksen suunnitelmat. (Roos 2016, 96.)

Varhaiskasvatuksessa käytetyt tutut työmuodot, kuten erilaiset työryhmät, osastokokoukset sekä tiimipalaverit ja palaverit, joissa koko henkilökunta yhdessä kokoontuu sekä erilaiset kehittämispäivät antavat mahdollisuuksia työn yhteiseen arviointiin. Lisäksi tarjoutuu mahdollisuus varhaiskasvatustyön kokonaisvaltaiseen kehittämiseen, joka pitää työn yhteisen arvioinnin lisäksi sisällään tulosten tarkastelua, mahdollisten ongelmien ratkaisemista, lasten kehityksen analysointia ja lasten erilaisten tuotosten tarkastelua. (Kupila, 2004, 123.)

3.2 Pedagoginen toiminta ja sen dokumentointi varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista oppimista. Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välisessä yhteisessä toiminnassa ja vuorovaikutuksessa. Tavoitteellisen pedagogisen toiminnan perustan luovat arvoperusta, oppimiskäsitys ja niihin pohjautuva toimintakulttuuri, oppimisympäristöt, yhteistyö ja työtavat. Tavoitteellisen toiminnan suunnittelun lähtökohtana ovat lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä lasten kasvuympäristöön liittyvät merkitykselliset asiat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42–48.)

Suunnitelmallisuus, dokumentointi, arviointi ja kehittäminen ovat laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytykset. Pedagogisen toiminnan tavoitteet ja periaatteet tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa ja tavoitteita tarkennettaessa huomiioon otetaan eri toimintamuodot ja niiden henkilöstörakenne sekä muut ominaispiirteet. Pedagogista toimintaa toteutetaan huomioiden jokaisen lapsen oikeus ja yksilöllinen

tarve oppimisen etenemisessä. Tarkoituksena on turvata lapselle mielekäs jatkumo varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42–48.)

Varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä on pedagoginen dokumentointi. Tämä on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta yhdessä muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen ja tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta sekä tarpeista. Lisäksi se konkretisoi monipuolisesti lapsiryhmän toimintaa. Yksittäiset dokumentit, kuten valokuvat, piirroksot ja henkilöstön havainnot auttavat tarkastelemaan lapsen kehitystä ja oppimista yhdessä lapsen kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39–40.)

Pedagogisen dokumentoinnin kautta tulee näkyviin lasten jo saavuttamat tiedot, taidot ja tarpeet sekä kiinnostuksen kohteet ja ne toimivatkin toiminnan suunnittelun perustana. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39–40.) Tehtyjen havaintojen ja pohdintojen perusteella pystytään luomaan yhdessä lasten, vanhempien ja kollegoiden kanssa yhteiset suuntaviivat kasvatukselle. Lisäksi pystytään asettamaan tavoitteita oppimiselle ja opetukselle sekä voidaan etsiä sellaisia toimintatapoja, jotka motivoivat, haastavat, koskettavat sekä puhuttelevat jokaista lasta. (Roos 2016, 153.)

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että varhaiskasvatushenkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön sekä lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen muokkaamisessa jatkuvasti lasten tarpeita ja kiinnostusta vastaaviksi. Lapselle tehtävä varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia. Lasten kehityksen ja oppimisen tuen tarpeen arvioinnissa hyödynnetään suunnitelmallista pedagogista dokumentointia. Pedagogisen toiminnan arvioinnin ja henkilöstön toiminnan itsearviointin tärkeä osa on pidemmältä aikaväliltä kootut pedagogiset dokumentoinnit. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 39–40.)

3.3 Osallisuus ja lapsen osallisuus

Osallisuus on oikeutta saada tietoa itseään koskevista asioista sekä mahdollisuutta ilmaista mielipiteitään niistä ja päästä vaikuttamaan edellä mainittuihin asioihin (Pajulammi 2014, 141). Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista, kuten suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuutta saada ilmaista oma mielipiteensä ja vaikuttaa näihin edellä mainittuihin asioihin. Osallinen ihminen kokee itsensä olevan merkityksellinen ja osa suurempaa kokonaisuutta. Ihminen tulee kuulluksi omana itsenään ja hän voi vaikuttaa oman elämänsä kulkuun sekä yhteisiin asioihin. Kokemus osallisuudesta lisää ihmisen hyvinvointia, turvallisuutta, uskoa omaan tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiinsa. Osallisuus ja sitä lisäävät erilaiset toimet voidaankin sosiaali-, käyttäytymis- ja terveystieteellisen tutkimuksen perusteella jaotella kolmeen eri osa-alueeseen. Nämä osa-alueet ovat osallisuus omassa elämässä, osallisuus yhteisössä ja vaikuttamisen prosesseissa sekä osallisuus yhteisestä hyvästä. (THL 2023.)

Ihmiselle on merkityksellistä saada elää oman näköistä elämää ja kuulua itselleen tärkeisiin ryhmiin ja yhteisöihin ja saada vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin sekä saada tukea vaikuttamiseen. Lisäksi on keskeistä päästä tekemään yhdessä muiden ihmisten kanssa asioita ja sitä kautta saada nauttia yhteisestä hyvästä sekä osallistua yhteisen hyvän tuottamiseen sekä jakamiseen. Yhteinen hyvä on toimintaa ja arvoja, jonka välityksellä seuraa arvostusta, kiitosta sekä yhteyksiä muihin ihmisiin. Ihmiselle on tärkeää, että hän uskoo omiin mahdollisuuksiinsa ja niiden olemassaoloon. Kokemus osallisuudesta vaikuttaa siihen, miten suuren osan omasta potentiaalisesta toimintakyvystään ihminen pystyy ottamaan käyttöönsä. (THL 2023.)

Lapsen osallisuus käsitteellä voidaan tarkoittaa kokemusta kuulumisesta joukkoon tai mahdollisuudesta vaikuttaa (Tulensalo ym. 2021, 178). Lapsen osallisuudella tarkoitetaan sitä, miten lapsi voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa oman etunsa turvaamisen eteen tehtävää työtä. Lapsen oikeus osallisuuteen muodostuu kolmesta toisiaan täydentävästä yhtä tärkeästä oikeudesta: oikeudesta tietoon, jota ilman lapsi ei voi muodostaa näkemystään, oikeudesta ilmaista oma näkemyksensä perustuen saatuun tietoon ja oikeudesta saada ne huomioiduksi. Jos edellä mainituista osatekijöistä jokin puuttuu, niin lapsen osallisuus ei toteudu täysimääräisesti. Lapsen osallisuus toteutuu, kun lapsi saa riittävästi tietoa itseään koskevista suunnitelmista ja päätöksistä ja pystyy ilmaisemaan oman mielipiteensä sekä kokee tulevansa kuulluksi

ja voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Kun lapsi saa mahdollisuuden olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä yhteisöissä, jotka ovat hänelle merkityksellisiä, hän oppii olemaan ja elämään yhdessä. Osallisuuden kokemukset ovat tärkeässä asemassa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta sekä ovat yksi kasvun ja kehityksen perusedellytys. (THL 2016.)

Osallisuuden tarkoitus on pyrkiä aina yhdenvertaisuuteen ja tavoitteena on löytää jokaiselle lapselle sopiva tapa tulla kuulluksi ja toimia erilaisissa pienryhmissä. Lapsen on tärkeää saada tulla mukaan jonkun toisen aloittamaan puuhaan tai leikkiin. On tärkeää muistaa, että osallisuus perustuu aina vapaaehtoisuuteen, ja siinä tulee huomioida lapsen ikä sekä kehitystaso. Osallisuuden pedagogiikan taustalla on lasten oikeuksien sopimus. Sopimuksessa korostetaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa. Osallisuutta tukevalla kulttuurilla pyritään kasvattamaan lapsista demokraattisia kansalaisia ja siksi onkin tärkeää, että lapset opettelevat jo varhaiskasvatuksessa kykyjä toimia yhteisön jäsenenä. (Talentia 2017.)

Perusedellytyksenä lapsen osallisuuspedagogiikalle on luottamuksen rakentuminen itseensä ja toisiin ihmisiin, ilman sitä ei keneltäkään löydy uskallusta ilmaista itseään. Lapsen tulee luottaa itseensä ja ympäristöönsä. Lisäksi varhaiskasvatushenkilön ja kasvatustajien on luotettava itseensä sekä lapsiin toimijoina. (Talentia 2017.) Lapsen osallisuutta ja osallistumista tarkastellaan usein aikuisen näkökulmasta. Osallisuuteen vaikuttaa se, miten lapsi eri yhteyksissä kohdataan. Lapsella tulee olla tilaa toimia ja aikuisten tulee suhtautua positiivisesti lapsen osallistumiseen yleensä arjessa ja varhaiskasvatuksessa. Lapset opettelevat elämään yhteisön jäsenenä ja tällöin aikuisen esimerkki toisten huomioimisesta ja kohtaamisesta on isossa roolissa lapsen osallisuuden tukemisessa. (Tulensalo ym. 2021, 177.)

Osallisuustoiminnassa aikuisen tulee olla valmis luopumaan etukäteissuunnitelmistaan ja miettimään yhdessä toimintatapoja lasten kanssa. Lisäksi on hyvä opetella yhdessä arvokkaita neuvottelutaitoja sekä yhteisiä kommunikaatiotapoja. Tapoja tulee löytää kaikkein pienempienkin lasten kanssa sekä lasten kanssa, joilla on kommunikaatiovaikeuksia tai vaikeuksia hahmottaa puhuttu asia. Lisäksi on tärkeää olla tarkka havainnoille sekä tulkitsemiselle mitä pieni lapsi jollakin toiminnallaan tarkoittaa. Lisäksi erilaisissa koulutilaisuuksissa on tullut esille se, kuinka tärkeää aikuisen on muokata omaa asennettaan suotuisaksi lapsen ehdotuksille. Lasten ideat päätyvät usein neuvottelujen jälkeen toteuttamisen arvoisiksi kokonaisuuksiksi. Tästä lapselle tulee tunne, että lapsi on asian "omistaja" ja on keksinyt juuri tämän idean. Lapsia voi ottaa varhaiskasvatuksen

suunnitteluprosessiin ja toimintaan mukaan monella tavalla. Lapset voivat esimerkiksi päättää leikkinsä ja paikan missä leikkivät sekä voivat saada mahdollisuuden päättää mitkä ovat kuukauden leikit. Toisissa päiväkodeissa pidetään lasten kokouksia, joissa yhdessä suunnitellaan alkanutta viikkoa tai viikon päätteeksi muistellaan yhdessä dokumenttien avulla mitä kuluneella viikolla tapahtui. (Talentia 2017.)

3.4 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksen arjessa

Eettiset periaatteet ja säännöt ohjaavat ammatillista toimintaa kasvatusalalla ja ne auttavat työntekijää hahmottamaan asiat, joihin tulisi kiinnittää huomiota. Nämä säätelevät ammattikunnan jäsenten toimintaa, auttavat asiakkaita luottamaan ammattikuntaan, lisäävät ammattikunnan sisäistä kiinteyttä sekä suojaavat myös ammattikunnan jäseniä. Eettisiä periaatteita ovat ihmisarvon ja oikeudenmukaisuuden toteutuminen, itsenäisyyden sekä elämänhallinnan tukeminen, syrjinnän ja väkivallan vastustaminen, syrjäytymisen ehkäiseminen, asiakkaan yksityisyyden turvaaminen, asiakkaan osallisuuden ja elämänhallinnan turvaaminen sekä asiakkaan itsemääräämisoikeuden takaaminen. (Juujärvi ym. 2007, 54–55.) Jokaista lasta ja perhettä tulee kohdella yhdenvertaisesti, oikeudenmukaisesti ja arvokkaasti. Kohtaamme välillä ennalta arvaamattomia ja yllättäviä tilanteita. Tällöin on erityisen tärkeitä tunnistaa asiakkaan oikeuksien ja työntekijän velvollisuuksien välinen suhde. (Talentia 2017, 7.)

Osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa kuuluu jokaisen lapsen oikeuksiin. On muistettava, että jokainen lapsi kokee ja toteuttaa osallisuutta eri tavoin ja yksilöllisesti. (Turja & Vuorisalo 2017, 48–50.) Varhaiskasvatuslaki, lastenoikeuksien sopimus ja varhaiskasvatussuunnitelma painottavat lasten oikeutta olla mukana itseään koskevissa päätöksissä ja tulla kokonaisvaltaisesti kuulluksi, nämä ovat osallisuuden kulmakiviä (Varhaiskasvatuslaki 1973/36, 2a§; YK:n yleissopimus lasten oikeuksista, 11; Varhaiskasvatussuunnitelma 2022, 27). Varhaiskasvatussuunnitelma velvoittaa lasten osallisuuden mahdollistamisen lapsen ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen. Osallisuuden ensimmäinen perusedellytys on lapsen sensitiivinen kohtaaminen, sekä lapsen oikeasti kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. (Varhaiskasvatussuunnitelma 2022, 27, 32.) Varhaiskasvatussuunnitelman velvoite on antaa lapsille mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen sekä arviointiin (Varhaiskasvatussuunnitelma 2022, 27). Haastetta osallisuuden lisäämiselle aiheuttaa osallisuuden sopeuttaminen

ikätaon mukaan. Esikoululaiset ovat aivan eri asemassa kuin vasta puhumaan opettelevat lapset, tai lapset, jotka eivät esimerkiksi ymmärrä kieltä. (Turja & Vuorisalo 2017, 48–50.) Pienempien lasten kohdalla osallisuuden toteutuminen on enemmän arkipainotteista kuten esimerkiksi, että lapsi huomioidaan päiväkotiin tullessa, ollaan kiinnostuneita kuuntelemaan lasta, huomioidaan lasta ja annetaan tunne siitä, että lapsi on tärkeä osa yhteisöä. Arjen osallisuutta pienemmillä lapsilla ovat myös ruokailu-, pukemis-, ulkoilu-, ja nukkumistilanteet. Varhaiskasvatuksessa lapsi kasvaa ja oppii pienin askelin, mistä kaikesta hän voi olla osallinen. (Kettukangas & Härkönen 2014, 104–111.)

Osallisuus edellyttää vuorovaikutusta, jonka tulee olla aikuisten ja lasten välillä dialogista, tasavertaista, myönteistä sekä avointa. Lapsen tulisi saada kokea tulleen nähdyksi sekä kuulluksi ja lisäksi ymmärtää oman merkityksellisyytensä sekä tarpeellisuutensa. Lapsen tulee tuntea kuuluvansa yhteisöön. (Rasku-Puttonen 2006, 111–113, 121.) Aikuinen voi omalla toiminnallaan, joko edistää tai rajata lapsen osallisuutta. Emotionaaliset kokemukset vaikuttavat lapseen voimakkaasti ja merkittävässä roolissa on molemminpuolinen luottamus osallisuuden kokemuksessa. (Rasku-Puttonen 2006, 120.) Työntekijän omaa toimintaa ohjaavat arvot sekä asenne ja niiden tunnistaminen on tärkeää. Työntekijän tulee reflektoida omaa toimintaansa sekä ymmärrettävä oma lapsikäsitelmänsä. Työntekijän tulee luottaa lapsen kykyihin ja annettava riittävästi aikaa sekä tilaa lapselle. Turvallinen ilmapiiri voi edesauttaa lasta yrittämään. Työntekijä voi herättää lapsen mielenkiintoa sekä aktivoida lasta ajattelemaan. (Piironen 2007, 10–11.)

Surma-aho (2020, 42) on tehnyt tutkimuksen lapsen osallisuudesta ja sen ilmenemisestä päiväkodin arjessa. Tutkimuksessa on haastateltu varhaiskasvatuksen työntekijöiden näkemyksiä osallisuuden toteutumisesta päiväkodin oppimisympäristön suunnittelussa sekä muokkaamisessa. Tutkimukseen vastanneiden varhaiskasvattajien mukaan osallisuus on lapsen yksilöllistä kuulemistä, näkemistä sekä lapsen tarpeiden kohtaamista sekä niihin vastaamista. Tutkimuksessa varhaiskasvatuksen työntekijöiden näkemyksien mukaan osallisuuden edistäjiä päiväkodin arjessa ovat lapsen innokkuus ja kiinnostus moniin asioihin sekä oma työtiimi ja lapsen oma asenne. Osallisuuden estäjiksi puolestaan koettiin tutkimuksen mukaan tilojen puutteellisuus, lapsen asenne, kiire, sijaiset, työtiimi, lasten tuen tarpeet tai yhteisen kielen puuttuminen. Osallisuuden ilmenemismuotoja päiväkodissa olivat pienryhmät, erilaiset lasten ideoista kehittyneet erilaiset projektit, havainnointi ja keskustelu sekä niiden mukaan toimiminen. Lisäksi

arjen toimintoihin osallistuminen esimerkiksi leikkitaulun tai siirtymätilanne-leikkien kehittäminen. Lapsen osallistumisen toteutuminen edellyttää varhaiskasvatustyöntekijöiltä valmiuksia tehdä yhteistyötä lapsen kanssa ja kuunnella häntä sekä ottaa lapsen mielipiteet huomioon (THL 2016). Kaikkein pienimmät lapset eivät välttämättä pysty ilmaisemaan omaa mielipidettään, siitä millaista päiväkodissa on, mutta vanhemmat lapset pystyvät jo paremmin arvioimaan päiväkodinarkea. Lapsen mielipiteen kysyminen tukee lapsen vaikutusmahdollisuuksia. (Kupila 2004, 17.)

Tavoitteena osallisuudessa on kasvattaa aktiivisia ja ajattelevia lapsia, jotka luottavat itseensä ja omiin kykyihinsä sekä osaavat ottaa muita huomioon. Edellä mainittuja ominaisuuksia oppii, kun lapsi saa harjoitella vastuun ottamista ja sen kantamista. Aikuisen pitää tarjota lapselle mahdollisuuksia harjoitella edellä mainittuja asioita lapsen ikä ja henkilökohtaiset valmiudet huomioiden. Lisäksi aikuisen tulee rohkaista ja ohjata lasta opettelemaan kertomaan omista tunteistaan, ajatuksistaan, mielipiteistään, päätelmistään sekä toiveistaan. Osallisuus on osa lapsen ja aikuisen välistä päivittäistä vuorovaikutusta sekä kanssakäymistä. Vuorovaikutus on osallisuuden ja ylipäätään kasvatuksen perusta. (Roos 2016, 54–55.)

3.5 Lasten kokemuksia osallisuudesta ja varhaiskasvatuksen arjesta

Osallisuutta tulee tarkastella kokemuksena sekä mahdollisuuksina toimia. Vaikka tämä ei ole ainoa asia mikä vaikuttaa lapsen elämän suuntaan, on osallisuuden kokemuksella merkityksensä. Jos lapsi kokee jo lapsuudessa jäävänsä yhteisön ulkopuolelle ja kokee tulevansa kohdelluksi epäreilusti tai lapsi kokee jäävänsä vaille mahdollisuuksia vaikuttaa, niin nämä kokemukset seuraavat lasta pitkään. Lapset määrittelevät itseään useimmiten toisten ihmisten kautta ja erityisesti niiden ihmisten käsityksen kautta, joita he arvostavat. Suurin osa lapsista arvostaa varhaiskasvatuksen henkilöstöä ja kouluissa toimivia aikuisia. Tämän takia on todella tärkeää, miten nämä aikuiset suhtautuvat yksittäisiin lapsiin ja heidän esiin tuomiin näkökulmiin. Suurin osa lapsista kokee nämä arjessa mukana olevat aikuiset itsellensä tärkeiksi ja saavat merkityksen osallisuuden kokemukseksi heidän suhtautumisensa kautta. Aikuisten tulisi suhtautua tosissaan lapsille merkityksellisiin asioihin sekä lasten esille tuomiin epäkohtiin ja erityisesti silloin, jos asiat ja epäkohdat tulevat toistuvasti esille. Lapsille tulee helposti tunne, että heitä ei uskota tai että heidän mielipiteitään ja tuntemuksiaan ei oteta vakavasti, jos aikuiset vähättelevät heidän esiin tuomiaan asioita. Lapset eivät ajattele, että aikuisella pitäisi olla ratkaisu tai

vastaus valmiina, vaan lapset toivovat, että aikuinen vaikka kysyisi, että mikä lapsen mielestä auttaisi asiaan tai mitä lapsi toivoisi aikuisen tekävän asian suhteen. (Roos 2016, 178–181.)

Roosin (2015, 75) mukaan toimintaan osallistuminen aikuisten kanssa ja yhdessä tekeminen on lapsille toivottu ja olennainen osa päiväkodin arkea. Lasten kerronnassa korostuu metsäretket, lisäksi kerrottiin jumpista, askartelusta ja pienryhmistä. Roos (2015, 66–75) mukaan lapset pääsääntöisesti viihtyvät varhaiskasvatuksessa ja yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta lapsilla on kivaa varhaiskasvatuksessa. Lapset nauttivat toisten lasten seurasta, mutta myös aikuisten järjestämä toiminta on lasten mieleen ja oleellinen osa päiväkotiarkea. Lapset pitävät tärkeänä saada halutessaan käpertyä aikuisen syliin ja lapset tykkäävät siitä, kun varhaiskasvatuksen aikuiset hoitavat heitä ja pitävät heistä huolta. Lisäksi lapset kokevat, että aikuisia tarvitaan, jotta ketään lasta ei kiusata ja mahdolliset kiusaamistilanteet saadaan aikuisten avulla selvitettyä. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista lapsista ei pitänyt päiväunien nukkumisesta ja toisten lasten äänen korottaminen sekä seuraaminen joka paikkaan koettiin kiusalliseksi.

Kupila (2004, 18) puolestaan toteaa, että lapset arvostavat joustavia perushoitokäytäntöjä sekä lapset kokevat, että aikuiset ovat tärkeitä oppimisen, turvallisuuden ja hyvän hoidon kannalta. Kuitenkin kaikissa lasten omia kokemuksia koskevissa tutkimuksissa nousevat esiin lasten kaverisuhteiden sekä sosiaalisen hyväksymisen tärkeys sekä lasten ja aikuisten väliset valtasuhteet. Lapsen parasta määriteltäessä sekä tavoiteltaessa, ei voi ohittaa lasten omaehtoista toimintaa, eikä myöskään aikuisen läsnäolon merkitystä osana tätä todellisuutta (Roos 2016, 63).

4 LAPSEN KEHITYKSEN OSA-ALUEET

4.1 Lapsen kasvu ja kehitys

Sinkkosen (2008, 269–274) mukaan lapsen hyvään kasvuun tarvitaan riittävän hyvää vuorovaikutusta, joka tarkoittaa ajankohtaisten kehityshaasteiden huomioonottamista ja herkkyyttä lapsen viesteille. Katseilla, eleillä ja äänenpainoilla on suuri merkitys jokaisessa lapsen ikävaiheessa. Lapsi tarvitsee rutiineja, säännönmukaisuutta sekä turvallisuuden kokemusta. Turvallisesti kiintynyt lapsi voi luottaa siihen, että aikuinen auttaa häntä selviytymään tunnekuohuista hylkäämättä lasta. Lisäksi lapsi tarvitsee rajoja, tapakasvatusta, sukupuolisensitiivisyyttä, ikätovereita, suvun ja juuret sekä leikkiä, huumoria, hulluttelua ja toisia todellisuuksia sekä paljon rakkautta. THL:n lasten ja lapsiperheiden tutkimuksen (2018) mukaan yleisimmin nelivuotiaiden lasten vanhemmat kokivat tarvitsevansa tukea lapsen kasvuun ja kehitykseen, lapsen käyttäytymisen tai tunne-elämän ongelmiin, vanhemman omaan jaksamiseen ja yleensä vanhemmuuteen. Kuitenkin suurin osa kyselyihin vastanneista vanhemmista kokee, että perheen arki toimii yleensä hyvin ja vanhemmat ovat pääosin tyytyväisiä elämäänsä, parisuhteisiinsa sekä itseensä vanhempana. (THL 2018.)

Onkin tärkeää, että lapsen kasvatusta tukee myönteisellä tavalla lapsen kehitystä, itsesääntelykykyä sekä temperamenttia. Tällä tavoin ihmisen elämänpolku saa myönteisen kulun. Kasvatusta, joka ei huomioi lapsen erityispiirteitä esimerkiksi ahdistuneisuutta ja aggressiivisuutta, voi vaikuttaa siihen, että ihminen voi aikuisena kärsiä sosiaalisista ongelmista. (Pulkinen 2014 Hujalan & Turjan 2022, 13 mukaan.) Lapsi tarvitsee elämäänsä turvallisia aikuisia, joiden kohtaamisessa toteutuu jatkuvuus. Turvalliset aikuiset ja jatkuvuus tuovat lapselle turvallisuuden tunnetta sekä tunnetta, että elämä kannattelee. Varhaiskasvatustilanteet, joissa aikuinen kohtaa lapsen kunnioittavasti ja tasa-arvoisesti ja joiden avulla harjoitellaan arvostamista, nähdyksi tulemistä, vuorovaikutuksen hyviä rajoja ja elämään luottamista, tuovat lapselle turvallisuuden tunnetta. (Mattila 2011, 42–43.)

Lapsen kehitystä säätelevät geneettinen perimä, sosiaalisen ympäristön mallit sekä se miten lasta ohjataan ja miten aktiivinen lapsi itse on. Kehitys koostuu keskushermoston kypsymisen ja ympäristön tarjoamien eri harjoitusmahdollisuuksien vuorovaikutuksesta.

Jotta lapsen kehitystä pystytään arvioimaan, tarvitaan selkeä kuva lapsen kehityksen etenemisestä sen eri osa-alueilla. (Nieminen & Korpela 2004, 11.) On kuitenkin muistettava, että lapsen kasvun ja kehityksen ikävaiheiden rajat ovat suuntaa antavia ja liukuvia. Alle kouluikäinen lapsen kehitys on nopeaa ja lapsi oppii koko ajan jotain uutta. Tässä iässä uusien asioiden ja taitojen oppiminen on nopeampaa, kuin missään muussa lapsen elämänvaiheessa. Kehitystä ja edistystä tapahtuu kaikilla lapsen kehityksen osa-alueilla. Tunne-elämän taidot, motoriikka, havaintokyky, kielen kehitys, ajattelu ja sosiaaliset taidot kehittyvät. On tärkeää kuitenkin muistaa, että jokainen lapsi kehittyy omaan yksilölliseen tahtiinsa ja jokaisella lapsella on oma tapansa ja rytminsä kasvaa. (Jarasto & Sinervo 1997, 17–18, 24.)

Lapsen kehityksen ajatellaan perinteisesti etenevän tiettyjen samojen vaiheiden kautta kohti monimutkaisempia korkeampia tasoja. Kuitenkin dynaamisemman näkemyksen mukaan lapsen kehitys on jatkuva prosessi, jossa muutokset ovat yksilöllisiä eikä kehitys välttämättä etene aina tasaisesti kohti monimutkaisempia toimintoja. Etenkin kehityksen etenemisnopeudessa on suuria yksilöllisiä eroja lasten välillä. Erityis- ja vammaisten lasten kehitys etenee samanlaisten kehitysseurantojen kanssa, mutta vammat vaikuttavat lapsen kehitykseen eri tavoin. Erilaiset vammat saattavat hidastaa kehitystä, tehdä siitä epätasaista tai toimintojen kehitysjärjestys voi vaihdella sekä kehityskulut vaihtelevat terveiden lasten kehitystä enemmän. (Nieminen & Korpela 2004, 11.) Jaraston ja Sinervon (1997, 19–20) mukaan lapsen kehitys on jaksoittaista ja kehitykselle on ominaista niin sanotut kehityksen herkkyykskaudet, joka tarkoittaa sitä, että jokin uusi taito on alkamassa.

Alle kouluikäisten lasten kehitystä kuvataan jatkuvaksi muutosvyöryksi, jossa on kehityksen tärkeimmät etapit. Jokainen lapsi käy omalla persoonallisella tavallaan läpi kehityksen tärkeimmät etapit. Nämä etapit ovat asteittain kasvava lapsen itsenäisyys ja kehittyvä minäkäsitys, lapsen käsitys itsestään oppijana, lapsen lisääntyvä emotionaalinen vakaus ja itsesäätely, lapsen kyky sietää muutoksia ja kyky siirtää omien tarpeiden tyydyttämistä toiseen ajankohtaan, muistin kehittyminen ja käsitys menneestä, nykyisestä sekä tulevasta. (Hujala & Turja 2020, 16.) Lapsi saattaa olla kielellisesti edellä toisia lapsia, mutta saattaa olla motoriikaltaan vielä kömpelö ja arka tai päinvastoin (Jarasto & Sinervo 1997, 18).

Lisäksi jokainen lapsi käy omaan yksilölliseen tahtiinsa läpi laajentuvat kokemukset ja ymmärryksen ihmisistä, paikoista, tapahtumista ja asioista. Lapselle kehittyy asteittain

kyky siirtyä loogisen ja konkreettisen ajattelun kautta abstraktiin ajatteluun. Lapselle kasvava tietoisuus maailmasta ja kyky jakaa omat kiinnostuksen kohteensa toisten kanssa sekä lapsen sosiaalinen vuorovaikutus laajenee ja kyky ilmaista itseään ja kommunikoida toisten kanssa kuvin, sanoin ja eri ilmaisun muodoin kehittyy. Lisäksi lapsen oman kehon kontrolli kehittyy omaan yksilölliseen tahtiin. (Hujala & Turja 2020, 16.)

Lapsen kehityksessä voi olla osa-alueita, jotka tarvitsevat enemmän tukea kuin muut kehityksen osa-alueet. Toisinaan saattaa olla myös niin, että lapsen kehitys on kauttaaltaan hidastunut tai viivästynyt. Tällaisessa tilanteessa lapsella on mahdollisuus saada tukea sekä suunnitelmallista opetusta ja kuntoutusta esimerkiksi erityislastentarhanopettajalta. Lisäksi on mahdollista saada tukea puhe- toiminta- tai fysioterapeutilta. Edellä mainitut tukitoimet suunnitellaan yhdessä eri asiantuntijoiden kanssa. Varhaiskasvatuksen arjessa voidaan monin eri tavoin tukea ja edistää lapsen kehitystä positiiviseen suuntaan. Lapsen kehityksen tukeminen varhaiskasvatuksessa on luonteikas ja perinteinen osa varhaiskasvatusta. (Heinämäki 2005, 42.)

Lapsen kehityksen arvioinnin kannalta on tärkeää, että on tietynlainen viitekehys, jonka pohjalta voidaan arvioida yksittäisen lapsen kehitystä. Lapsen leikkien tarkkailu on hyvä arvioinnin väline lapsen kehityksen osa-alueiden seurannassa. Leikkitarkkailussa käytetään hyväksi jo valmiina olevaa empiiristä tietoa lapsen kehityksen etenemisestä kehityksen eri osa-alueilla ja lapsen toimintoja arvioidaan sellaisina kuin ne lapsen leikkiessä esiintyvät. (Nieminen & Korpela 2004, 11.) Lapsen kehitystä arvioidaan suhteessa muihin samanikäisiin lapsiin ja arvion pohjalta tehdään suunnitelma lapsen kehityksen tukemiseksi (Hujala & Turja 2020, 15).

4.2 Leikki lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukena

Lasten omatoiminen ja vapaa leikki auttaa lapsia toteuttamaan omia tavoitteitaan. Lisäksi omatoiminen ja vapaa leikki on lasten itsensä suunnittelemaa. Leikin avulla lapset voivat kehittää keskinäisiä suhteitaan ja harjoitella vuorovaikutusta sekä omien tavoitteidensa asettelua. (Hujala & Turja 2020, 70–71.) Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen toimintatapa. Varhaiskasvatuksen tuleekin tarjota lapsille mahdollisuuksia tutustua erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen oppimista, kehitystä ja hyvinvointia. Lapsi oppii leikkiessään, mutta leikki ei ole lapselle itselleen tietoinen oppimisen väline vaan leikki on lapselle tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Leikki tuottaa lapselle iloa ja mielihyvää sekä hän jäsentää ja tutkii ympäröivää maailmaa sekä luo sosiaalisia suhteita

muodostaen merkityksiä kokemuksistaan. Lapsi innostuu leikeistä kokemusten kautta, jotka herättävät lapsessa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta. Leikin avulla lapsi rakentaa käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Lisäksi leikkien avulla lapsi voi käsitellä itselleen vaikeita asioita ja kokemuksia. Leikkien avulla on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 38–41.) THL:n lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi tutkimuksen (2018) mukaan suurin osa tytöistä sekä pojista menee mielellään varhaiskasvatukseen ja nauttii siellä leikkimisestä sekä leikkivälineistä (THL 2018).

4.3 Leikki-ikäinen lapsi ja leikitaidot sekä tunne-elämän kehitys (3–5-vuotiaat)

Suomalaisen koulujärjestelmän sekä kehitysteoreettisen näkemyksen perusteella leikki-ikäisellä tarkoitetaan 2–5-vuotiaita lapsia (Hoitotyön tutkimussäätiö 2016). Tässä opinnäytetyössä leikki-ikäisellä tarkoitamme 3–5-vuotiaita lapsia. Leikki-ikäiset lapset ovat pääsääntöisesti vilkkaita, uteliaita, touhukkaita sekä aloitekykyisiä. Liikkuminen tässä iässä on usein riehakasta ja uhkarohkeakin. Leikit ovat useimmiten yhteisleikkejä sekä lapsen kaverisuhteet alkavat muuttua pysyvimmiksi. Leikki-ikäiset ovatkin omatoimisia ja heidän mielikuvituksensa on vilkas ja kehittyy vauhdilla. Lapsella saattaa olla mielikuvituskavereita ja vilkas mielikuvitus saattaa ilmetä myös ajoittaisena pelkona. Totuuden sekä toiveiden välinen ero ei ole selkeä. (Terveyskirjasto 2022.)

Sosiaaliset taidot alkavat kehittyä ja tämä näkyikin lapsen parempana kykynä ottaa toisia huomioon. Omien tunteiden ja käytöksen säätelyn taidot kypsyvät koko ajan ja se auttaakin oman vuoron odottamisessa ja keskittymiskyvyssä sekä ohjeiden seuraamisessa. Lapsen omien valintojen tekemisessä auttaa, kun pahin uhma alkaa yleensä helpottaa. Lapsen tunnetaidot vahvistuvat, kun hänen kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. (Terveyskirjasto 2022.)

Leikki-ikäinen saattaa jo muistaa kuukausien jopa vuoden takaisia tapahtumia. Lasta saattaa kiinnostaa kauan sitten tapahtuneet asiat, vaikka aikakäsite ei ole vielä selvä. Lapsi osaa jo hahmottaa, että päivä koostuu aamusta, päivästä, illasta sekä yöstä. Lapsi tuntee jo usein päävärit ja piirustuksissa on enemmän yksityiskohtia. Lapsi ymmärtää enemmän käsitteitä kuten ylös ja alas, hitaasti, nopeasti, tänään ja huomenna. Opilliset taidot ja lapsen hienomotoriikka edistyvät koko ajan. Tämä näkyikin laskemisen ja kirjainten tunnistamisen edistymisenä sekä piirustus- ja askartelutaidot ovat hienomotoriikan kehityksen myötä parantuneet. (Terveyskirjasto 2022.)

Kielenkehityksen etenemisen myötä, lapsi keskustelee enemmän, pohtii asioita ja kyselee asioista. Riimittelyt, lorut ja satujen kuunteleminen ovat tämän ikäisen lapsen mieleen. (Terveyskirjasto 2022.) Omat edistyneet taidot ja niiden esittelemine muille on leikki-ikäisen lapselle mieluista. Uusien taitojen oppimisessa auttaa toisten kehu ja kannustus. Tämän ikäisen lapsen mieli kuitenkin pahoittuu vielä helposti ja lapsi tarvitseekin paljon aikuisen tukea ja lohdutusta tunteiden käsittelyssä. Lapsen kyky huomata erot omis ja toisten lasten taidoissa on kehittynyt. Lapsi saattaa olla alakuloinen ja käyttäytyä huonosti, jos hänellä on vaikeuksia pärjätä yhtä hyvin kuin ikätoverinsa. (Terveyskirjasto 2022.)

Leikki-ikäinen alkaa sisäistämään yhteisiä pelisääntöjä ja tekee tarkkoja havaintoja, jos joku rikkoo yhteisiä sääntöjä (THL 2021). Toisinaan leikki-ikäinen tarvitsee vielä aikuista rauhoittamaan leikkejä ja aikuisen tuki on kaikessa tekemisessä tärkeää (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2023). Leikki-ikäinen ymmärtää hyvän ja pahan ja kykenee käsittelemään ja miettimään seuraamuksia aikuisen avustuksella (THL 2021). Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta hyvillä kaverisuhteilla on suuri merkitys. Onkin tärkeää, että lapsi kokee olevansa päiväkotiryhmässään hyväksytty jäsen ja lapsella tulisikin olla hyviä kahdenvälisiä kaverisuhteita. (MLL 2022.)

Lapsi tarvitseekin kaveritaitoja, jotta hän pystyy toimimaan ryhmässä, solmimaan kaverisuhteita ja ylläpitämään niitä. Kaveritaitoja ovat kykyä toimia muiden kanssa ja kykyä huomioida muita ja ilmaista itseään sekä kykyä tunnistaa omia tunteita ja huomata muiden tunteita sekä kokea empatiaa. Kaveritaidot ovat lisäksi taitoa liittyä leikeihin ja tutustua toisiin lapsiin. Nämä taidot auttavat lasta onnistumaan kaverisuhteissa ja viihtymään muiden lasten seurassa. Varhaiskasvatuksen arjessa on tärkeää, että varhaiskasvatushenkilöstö auttaa lasta kohtaamaan toiset myönteisesti, koska jo päiväkotikäisten lasten parissa esiintyy kiusaamista. Hyvät kaverisuhteet luovat hyvän pohjan ja helpottavat lasta päiväkodista kouluun siirtymisessä. (MLL 2022.)

Lapsen tunteiden säätelytaidot ovat tärkeitä taitoja, ja niillä on yhteys lapsen kykyyn keskittyä arjen toimintoihin päiväkodissa. Tunteiden säätelytaidot yhdistetään sosiaalisten suhteiden muodostumiseen, oppimiseen sekä kykyyn uskoa itseensä ja omii taitoihinsa. Varhaiskasvatus on ympäristönä erinomainen oppimisympäristö tunteiden säätelytaitojen harjoitteluun. Onkin tärkeää, että varhaiskasvatuksen arjessa varhaiskasvatushenkilöstö tunnistaa tilanteet, joissa tunteiden säätelytaitoja voi oppia. Lapsen tukeminen tunteiden säätelytaidon harjoittelussa on tärkeää tunnetaitojen kehittymisen kannalta. On myös tärkeää huomioida tuen vaikutusta lapsen toimintaan.

(Terveyskirjasto 2022.) THL:n lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi tutkimuksen (2018) mukaan varhaiskasvatushenkilöstö arvioi noin joka kolmannen nelivuotiaan kohdalla olevan vähintään yksi huolenaihe, joka liittyy lapsen hyvinvointiin varhaiskasvatuksessa. Yleisimmin varhaiskasvatushenkilöstön huolenaiheet liittyvät lapsen sosiaalisiin tai sosioemotionaalisiin taitoihin. Lisäksi kahdella pojalla viidestä ja neljänneksellä tytöistä on tuotu esiin vähintään yksi huoli. (THL 2018.)

4.4 Oman toiminnan ohjaus (3–5-vuotiaat)

Toiminnan ohjaus tarkoittaa kognitiivisia toimintoja ja taitoja, joiden avulla lapsi pystyy säätelmään omaa toimintaansa asetettujen vaatimusten ja odotusten mukaisesti. Toiminnan ohjaus on taitoa toimia jäsennellysti, suunnitellusti ja päämäärätietoisesti kohti tavoitetta. Tämä taito on todella tärkeä, koska toiminnan ohjaus mahdollistaa lapsen itsenäisen toimimisen, tavoitteiden asettamisen ja saavuttamisen, sovitusta asioista kiinnipitämisen ja oman kuormituksen säätelämisen. Toiminnan ohjauksen osa-alueet ovat aloitteellisuus, joustavuus, suunnittelu, käyttäytymisen säätely, organisointikyky, palautteen vastaanotto ja sen hyödyntäminen. Lapsen toiminnan ohjauksen taidot näkyvät lapsen tunteiden ja käyttäytymisen säätelyssä. (Perheen palvelupolku 2022.)

Leikki-ikäisen lapsen työmuisti ja tarkkaavaisuus kehittyvät vauhdilla. Kielen ja puheen kehitys ovat olennainen osa toiminnan ohjauksen kehitystä, lapsi pystyykin niiden avulla ohjaamaan paremmin itseään ja omaa toimintaansa. Oman toiminnan ohjauksen taito toiminnan aloittamisesta sekä oman toimintansa mukauttamisesta ympäristön vaatimukseen alkaa kehittymään toisen ja kolmannen ikävuoden aikana. Samalla lapsi oppii huomioimaan toisia lapsia ja toimimaan yhdessä heidän kanssaan. Toiminnanohjaustaidot kehittyvät hitaasti ja toiminnanohjausjärjestelmä onkin kokonaan valmis vasta 30-vuotiaana. Kehittyminen toiminnan ohjauksen taidoissa on hyvin yksilöllistä, tämä edellyttääkin varhaiskasvatushenkilöiltä ja lapsen lähiaikuisilta jatkuvaa arviointia arjen toiminoissa ja taitoa miettiä, että mitä lapselta voi vaatia ja kuinka hänen kanssaan on parasta toimia arjen tilanteissa. (Perheen palvelupolku 2022.)

Lapsen oman toiminnan ohjauksen haasteet voivat näkyä lapsen keskittymisen ja tarkkaavaisuuden ylläpitämisen haasteina sekä toimintaan motivoitumisen ja sosiaalisten suhteiden toimivuuden haasteina. Lisäksi lapsen oman toiminnan haasteet voivat näkyä erilaisissa arkisten tilanteiden haasteina, kuten kaverisuhteissa, askarteluissa, pukeutu-

mistilanteissa ja lelujen sekä välineiden pois korjaamisessa. Lapsen päivittäisessä ohjauksessa pyritään kehittämään lapsen kykyä itse arvioida ja ohjata omaa toimintaansa. (Heinämäki 2005, 41–42.) Lapsen omatoiminnan ohjauksen haasteita voidaan varhaiskasvatuksessa tukea arjentehtävien osittamisella, eli suoritetaan tehtävä kerrallaan ja annetaan lapselle vain yksi suullinen ohje kerrallaan. On tärkeää, että lasta keuhetaan onnistumisista ja autetaan osatavoitteiden asettamisessa sekä autetaan lasta tunnistamaan niiden saavuttaminen. Lisäksi on ensiarvoisen tärkeää opastaa lasta huomaamaan omat vahvuutensa ja pienetkin onnistumiset. Lisäksi lasta on hyvä ohjata huomaamaan oman käytöksensä vaikutukset toisiin ihmisiin. (Heinämäki 2005, 41–42.)

Lapsen arjessa on paljon erilaisia siirtymätilanteita ja juuri siirtymätilanteet ja muutokset ovat yleisiä haasteen paikkoja lasten kanssa. Ennakointi ja mahdollisimman konkreettinen tieto mahdollisesta muutoksesta voi helpottaa tilanteita, koska ennakointi ja tieto tuovat lapselle turvaa. Strukturointi on ajan, paikan ja toiminnan järjestämistä. Strukturoinnin avulla lasta autetaan hahmottamaan ja ymmärtämään asioita, tapahtumia ja yhteyksiä. Strukturoinnin avulla lapsen voi olla helpompaa aloittaa toiminta, seurata sekä muistaa toiminnan vaiheita sekä hahmottaa eri vaiheiden oikea järjestys. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi wc:ssä käyminen ja pukeutuminen. (Perheen palvelupolku 2022.)

Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään lapsen oman toiminnan ohjauksen tukena esimerkiksi kuvia. Kuvia voidaan hyödyntää esimerkiksi päiväohjelmassa, ruokailussa, pukemisessa ja käsienpesussa. Oman vuoron odottaminen ja ohjeiden noudattaminen kuuluvat myös oma toiminnan ohjauksen taitoihin. Ohjeen noudattamiseksi lapsi tarvitsee kykyä muistaa kaikki ohjeen sisältämät osat ja tarkkaavaisuutta pysyä toiminnassa ympäristön ärsykkeistä huolimatta. Lapselle selkeintä onkin yhden ohjeen antaminen kerrallaan ja seuraavan ohjeen antaminen vasta, kun edellinen vaihe on tehty. (Perheen palvelupolku 2022.)

4.5 Sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus (3–5-vuotiaat)

Sosiaalisetaidot voidaan jakaa toiminnallisiin taitoihin sekä vuorovaikutustaitoihin, lisäksi tunnetaidot sisältyvät osana vuorovaikutustaitoihin. Toiminnallisia taitoja ovat esimerkiksi avun tai neuvon pyytäminen, osallistuminen yhteiseen tekemiseen ja sekä toimiminen sovittujen sääntöjen mukaisesti. Vuorovaikutustaitoja ovat esimerkiksi ystävyys-suhteiden luominen, kiittäminen, toisen kuunteleminen ja kyky asettua toisen ihmisen asemaan, empatia. (Ihme 2009, 141.) THL:n lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi

tutkimuksen (2018) mukaan lähes kaikilla nelivuotiailla lapsilla on empatiakykyä ja yhteistyötaitoja (THL 2018). Tulee muistaa, että jokaisella ihmisellä on yksilöllinen tapa reagoida sosiaalisessa kanssakäymisessä ja vuorovaikutuksessa. Toinen ihminen haluaa ja hakeutuu lähelle ja reagoi heti aloitteisiin ja toinen taas haluaa suurempaa etäisyyttä sekä haluaa katsella tilannetta hetken. (Heinämäki 2005, 30.)

Lapsen sosiaalisten taitojen kehittyminen alkaa pian lapsen syntymän jälkeen. Leikki-ikäisen lapsen kehittyvät sosiaaliset taidot näyttäytyvät lapsen parempana kykynä ottaa huomioon toisia lapsia. (Terveyskirjasto 2023.) Kuitenkin lapsen sosiaaliset taidot vielä hioutuvat, joten yhteisleikit eivät läheskään aina vielä onnistu. Riitatilanteissa lapsi saattaa huutaa, haukkua tai käydä vaikka käsiksi toiseen tai toisiin lapsiin. Tämä vaihe kuuluu normaaliin kehitykseen ja sitä ei pidä pelästyä. Lapsen kanssa harjoitellaan yhdessä sosiaalisia taitoja niin kotona kuin varhaiskasvatuksessa. (MLL 2021.) Leikki-ikässä lapsen sosiaalinen maailma avartuu ja lapsesta tulee entistä aktiivisempi kodin sekä pienyhteisön jäsen (Silven 2010, 132).

Lapsen vuorovaikutuksen ongelmista kertoo lapsen jatkuva tai toistuva vaikeus sietää pettymyksiä, yhteis- ja rinnakkaisleikit eivät suju ja niissä ilmenee vaikeuksia ja lapsen kontakteihin ja aloitteisiin vastaaminen on vähäistä. Lapsi vetäytyy, tönii, hakee huomiota negatiivisin keinoin ja kieltäytyy totaalaisesti osallistumasta tai lapsi istuu hiljaa paikallaan. Kun lapsen huoltaja tai varhaiskasvatustyöntekijä huomaa lapsessa edellä mainittuja piirteitä toistuvasti on hyvä pohtia miten aikuinen voi vai voiko omalla toiminnallaan vaikuttaa näihin tilanteisiin ja mitkä ympäristöntekijät voivat lisätä ongelmien esiintymistä. Lisäksi aikuinen voi miettiä, että miten erilaiset tilanteet vahvistavat lapsen mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja mitä lapsen taitoja vahvistamalla voitaisiin mahdollisesti vähentää edellä mainittujen seikkojen siirtymistä lapsen käytöksessä. (Heinämäki 2005, 30–31.)

Lapsen ollessa lähempänä neljän vuoden ikää alkaa omien tunteiden ja käytöksen säätely kehittyä ja tämä auttaa lasta oman vuoron odottamisessa, keskittymiskyvyssä sekä ohjeiden seuraamisessa. Tässä iässä lapsen pahin uhma alkaa olla ohitse ja näin lapsi oppii tekemään itsenäisiä valintoja. (Terveyskirjasto 2023.) Sosiaalisten taitojen kehittymiseen lapsi tarvitsee kykyä katsoa asioita toisten näkökulmasta. Tämä taito ja kyky kehittyy lapselle vanhemman ja lapsen välisen turvallisen vuorovaikutussuhteen pohjalta. Vanhempi onkin esikuvana lapsen toimiville kaverisuhteille. Kun lapsi kokee turvallisia ja myönteisiä suhteita perheessään, niin hän pystyy helpommin tutustumaan perheen ulkopuoliseen maailmaan ja näin hänen kykynsä solmia kontakteja

perheenjäsenten lisäksi muihin ihmisiin vahvistuvat. Vanhemmat ovat esimerkkinä ja esikuvina lapselleen, miten toisten ihmisten kanssa toimitaan ja miten heitä kohdellaan. (MLL 2021.)

Lapsen vuorovaikutustaidot kehittyvät, kun lapsi kokee tulleensa kuulluksi ja nähdyksi sekä tunteesta, että lapsen aloitteeseen on vastattu. Lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lasta kommunikointiin toisten lasten ja ihmisten kanssa. (MLL 2021.) Aikuisen on tärkeää luoda lapsen henkilökohtainen kontakti, niin kotona kuin varhaiskasvatuksessa, jolloin aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus vahvistuu. Aikuisella tulee olla päävastuu lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä ja lapsen huomioimisessa. Säännöt, rajat ja johdonmukaisuus esimerkiksi lapsen arjen ja varhaiskasvatuksen toiminnassa tukevat vuorovaikutusta. Lisäksi kielellinen, draamallinen ja kuvallinen tuki tukevat ja ylläpitävät vuorovaikutusta. Aikuisen tulee huomioida lapsi aidosti ja lapsen kuuluu tuntea olevansa hyväksytty ja tärkeä. (Heinämäki 2005, 30–32.) Tutkimukset osoittavat, että lapsen turvallinen ja läheinen suhde vanhempaan vauvaiässä, edistää lapsen vuorovaikutustaitoja leikki-ikässä. Lisäksi turvallisella pohjalla oleva kiintymyssuhde kehittää lapsen myönteisiä suhteita sisaruksiin ja parantaa lapsen luottamusta omiin vanhempiin, kun lapsi tavoittaa murrosiän. (Silven 2010, 84.)

4.6 Ajattelu, muisti ja oppiminen ja kielellinen kehitys (3–5-vuotiaat)

Lapsi oppii kokemuksistaan jo elämänsä ensimmäisestä päivästä alkaen. Lapsen oppimisen pohjaa luovat herkistyminen sekä tottuminen, jotka rakentavat yhdessä oppimisen perusmuodon ja assosiativisen oppimisen ohella lapsen muistivarastoa jo ennen lapsen syntymää. Lapsen kognitiivisen kehityksen kannalta on keskeistä, miten lapsi omistautuu uusiin asioihin, millaisia toimintoja hänellä on liittyen tottumiseen ja muutoksen reagointiin sekä miten tehokkaasti kehittyneemmät oppimisen muodot alkavat vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen. Kognitiivisia taitoja ovat esimerkiksi ajattelu, muistaminen, havaitseminen sekä oppiminen. (Nurmi ym. 2018, 29–30.)

Lapsen oletetaan käsittelevän tietoa sitä nopeammin ja tehokkaammin mitä enemmän lapsi tutkii katseellaan itselleen uutta kuvaa verrattuna tuttuun ärsykkeeseen. Lapsen suuntautuminen uuteen ärsykkeeseen ja uuden ärsykkeen suosiminen vanhan kustannuksella todistaa, että lapsen on mahdollista jo kehityksensä varhaisessa vaiheessa tal-

lentaa ensin kuva mieleensä ja säilyttää se muistissaan sekä palautusvaiheessa tunnistamaan ja erottamaan toisistaan aikaisemmin nähdyn ja uuden kuvan. Monissa tutkimuksissa on osoitettu, että lapsen varhaiset tunnistamissuoritukset ovat yhteydessä lasten kognitiivisissa valmiuksissa myöhemmin havaittuihin lasten yksilöllisiin eroihin. (Nurmi ym. 2018, 29–30.)

Lapsen muistin kehittyminen on yhteydessä perusprosessien kehittymiseen. Perusprosesseihin kuuluvat esimerkiksi esineiden tunnistaminen sekä esineiden ja eri tapahtumien erityispiirteiden tallentaminen muistiin. Muistin kehittyminen on yhteydessä edellä mainittujen perusprosessien nopeutumiseen ja tehostumiseen. Suurin osa 4–5-vuotiaista lapsista pystyy välittömästi toistamaan heille näytetyn neljän toisiinsa liittymättömän sanan tai numeron sarjan. Lapsen muistitoimintoihin vaikuttaa lisäksi lapsen erilaisia elämänilmiöitä koskevan tieto- ja käsitevaraston nopea kasvaminen. Mitä suurempi määrä lapsella on aikaisempaa tietoa opittavasta sekä mieleen painettavasta asiasta semanttisessa muistissaan, semanttinen muisti on säilömuistin osa, sitä enemmän lapsella on käytössään kiinnekohtia, joihin lapsi voi uuden tiedon kiinnittää. Muistitutkimusten mukaan ne lapset, joilla on erityistietoa joltakin tietyltä aihealueelta, kuten eläimistä tai shakin pelaamisesta, pystyvät tallentamaan mieleensä ja muistamaan selkeästi muita enemmän tietoa juuri omalta erityisalueeltaan. (Nurmi ym. 2018, 92–93.)

Lapsen ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapsi on vuorovaikutuksessa muiden ihmisten sekä ympäristön kanssa. Tiedon hankinta ja sen jäsentäminen sekä uuden luominen edellyttävät luovaa sekä kriittistä ajattelua, jonka perustaa varhaiskasvatuksessa luodaan. Lapsen ajattelun ja oppimisen taitojen tukeminen kuuluukin varhaiskasvatuksen tehtävään. Nämä taidot kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten kautta. Leikkien avulla lapsi käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan ja tutkii maailmaa sekä kokeilee yhdessä toisten kanssa ideoitaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 26.)

Lapsen leikkiessä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit, jotka ovat innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikkiessään lapset havainnoivat ja kokeilevat sekä oppivat yhteisön sääntöjä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään omia tunteitaan, tahtomistaan sekä he oppivat huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Varhaiskasvatushenkilöstön tehtävä on turvata lasten leikkien edellytykset ja ohjata lapsia leikkimään sopivalla tavalla sekä huolehtia siitä, että jokainen lapsi voi olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaan. Varhais-

kasvatushenkilöstön on tärkeää havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Havainnoissa lasten leikkimistä lisääntyy varhaiskasvatushenkilöstön ymmärrys lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä lasten tunteista ja kokemuksista. Lasten leikkien pohjalta tehdyt havainnot toimivat leikin ja muun toiminnan suunnittelun pohjana. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 42–44.)

Varhaiskasvatuksen yksi tehtävistä on vahvistaa lapsen kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisen identiteetin kehitystä. Kieli on lapsen oppimisen kohde sekä väline ja sen avulla lapsi pystyy ottamaan haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä pystyy toimimaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Lisäksi kielen avulla lapsi ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lapsen kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapselle uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen. Varhaiskasvatuksen arjessa tuetaan lasten kielellistä kehitystä monipuolisella varhaiskasvatuksen kieliympäristöllä sekä yhteistyöllä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatushenkilöstö antaa lapsille kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 44–46.)

Varhaiskasvatuksen arjessa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. On tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. Kielelliset identiteetit kehittyvät, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla. Nämä osa-alueet ovat vuorovaikutustaidot, kielen ymmärtämisen taidot, puheen tuottamisen taidot, kielen käyttötaidot, kielellinen muisti ja sanavarasto sekä kielitietoisuus. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 44–46.) Lapsen kielenkehityksen vaikeudet voivat vaikeuttaa lapsen oppimista (Heinämäki 2005, 48). Lapsen omien taitojen ja toiminnan arvioiminen varhaiskasvatuksen arjessa on haasteellisempaa niille lapsille, joilla puheen kehitys ja sen avulla itsensä ilmaiseminen eivät ole vielä niin kehittyneitä (Roos 2016, 32).

Kolmevuotias lapsi osaa jo puhua useita sanoja sekä selviä lauseita. Puhe on usein selkeää sekä ymmärrettävää. Yksittäiset äänteet saattavat puuttua tai korvautua jollakin muulla sanalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 44–46.) Kolmevuotias nauttii loruista sekä riimittelystä ja neljään ikävuoteen mennessä lapsi osaa puhua kieliopillisesti jo melko oikein. Tässä iässä lapsi saattaa olla koko ajan äänessä ja kysellä. Kyseleminen on lapsen tapa oppia asioita. Mielikuvitus antaa mahdollisuuden yhdistellä asioita luovasti. 5–6-vuotias lapsi tuottaa jo kertovaa puhetta ja tämän ikäisenä lapsen kysymykset monimutkaistuvat ja ovat syvällisempiä. Ne saattavat koskea kuolemaa, syntymää tai sairauksia. Tässä iässä lapsen puhe on entistä selkeämpää ja kieliopillisesti

melko oikein ja lapsi pärjää jo arkisissa tilanteissa vieraidenkin ihmisten kanssa. Lapsi osaa myös muodostaa kekseliäitä sanoja. Oppiminen kiihtyy yleensä 5–6 vuoden iässä ja lasta alkaa kiehtomaan kirjaimet sekä numerot, ja toiset oppivat kirjoittamaan nimensä tässä iässä. Lapsen on helpompi pitää jo mielessään asioita ja ilmiöitä, jotka ei ole kädessä tai näköetäisyydellä. Tässä iässä lapset rakastavat satuja ja kertomuksia ja lapsi osaa itsekin seipitellä tarinoita. (MLL 2023.)

4.7 Motoriset taidot (3–5-vuotiaat)

Lapsen motoristen taitojen kehitys edellyttää aivojen kypsymistä ja siihen liittyvää hermostoverkkojen järjestäytymistä. Motoristen taitojen kehityksessä on havaittavissa merkittävää yksilöllistä vaihtelua. Motoristen taitojen omaksumisessa voi olla huomattavia eroja myös saman perheen lasten välillä. Tutkimuksissa on todettu, että varhaisen motorisen kehityksen viivästymä on yhteydessä myöhempään lapsen kielelliseen kehitykseen. Varhainen lapsen motoriikan hallinta on yhteydessä lapsen myöhemmälle kognitiiviselle kehitykselle. Tukemalla lapsen motorisia taitoja olisi mahdollista ehkäistä lapsen kehityksen viiveiden päällekkäisyyttä. Lapsen mahdollisuus liikkua omatoimisesti ja samalla tutkia ympäristöään kehittää motoristen taitojen lisäksi lapsen havainnointi- ja tiedonkäsittelyvalmiuksia sekä rakentaa pohjaa lapsen kognitiiviselle sekä kielelliselle kehitykselle. (Nurmi 2018, 31–34.)

Motoriset taidot jaetaan kolmeen osaan, karkeamotorisiin taitoihin, hienomotorisiin taitoihin ja havaintomotorisiin taitoihin. Karkeamotorisiin taitoihin kuuluvat juokseminen ja hyppääminen. Hienomotorisiin taitoihin luetaan kirjoittaminen ja esimerkiksi kengännauhojen solmiminen. Havaintomotoriset taidot pitävät sisällään lapsen oman kehon hahmottamisen suhteessa ympäröivään tilaan ja aikaan. Motoristen taitojen kehitys on tärkeä osa lapsen kasvua ja kokonaiskehitystä, koska ne luovat lapsen liikkumisen perustan. Otollisin aika näiden taitojen oppimiseen on kahdesta ikävuodesta eteenpäin. (Sydänliitto, Neuvokas perhe 2023.)

Kognitiivisella ohjauksella on todettu olevan positiivinen vaikutus motoriseen oppimiseen. Kognitiivisessa lähestymistavassa ja ohjatussa oivaltamisessa lapselle annetaan sanallinen vihje tehtävän suorittamiseen sekä kysellään tehtävästä ja sen vaatimuksista sekä minkä takia harjoiteltava liike tai tehtävä tulee suorittaa tietyllä tavalla. Tarkoituksena on johdattaa lasta systemaattisesti keksimään ennalta asettamiensa tavoiteratkaisuja, joita lapsi ei ennalta tunne. (Innostun liikkumaan/Suomen CP-liitto ry 2023.)

Leikki-ikäinen lapsi hallitsee jo melko hyvin kehoaan, osaa liikkua monipuolisesti eri ympäristöissä ja harjoittelee helppoja sääntöleikkejä sekä erilaisia käsittelytaitoja. Aikuisen kannustus on tärkeässä roolissa auttaen lasta kehittymään antaen selkeitä ohjeita ja kannustaen itse kokeilemaan ja oivaltamaan. Taitojen oppiminen on tässä iässä nopeaa, koska leikki-ikäinen lapsi on innokas oppimaan uutta, kunhan elinympäristö tarjoaa siihen mahdollisuuden. Aikuisen on tärkeää tarjota lapselle päivittäin mahdollisuus aktiiviseen touhuamiseen ja havainnoida sekä seurata taitojen kehittymistä. Taitojen huomattava viivästyminen saattaa viitata lapsen motoriikan haasteisiin. Motoriseen kehitykseen vaikuttaa kuitenkin geeniperimä ja ympäristön tarjoamat virikkeet. Kasvaessaan lapsi omaksuu erilaisia liikunnallisia taitoja, kun hermo- ja lihasjärjestelmä kehittyy sekä oman kehon eri osien suhteet muuttuvat. Motorinen kehitys on jatkuvaa koko ihmisen elämänsä ajan. (Innostun liikkumaan/Suomen CP-liitto ry 2023.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia liikkumaan mahdollisimman monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa ja riemua. Päiväkodin arjessa lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin vuoden ajasta riippumatta. Ohjatun liikunnan lisäksi päiväkodin arjessa huolehditaan, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia omaehtoiseen liikkumiseen päiväkodin sisällä sekä ulkona. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille ja tasapainoiselle kasvulle sekä kehitykselle ja oppimiselle ja kokonaisvaltaiselle lapsen hyvinvoinnille. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 52.)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten kehontuntemusta ja hallintaa sekä lapsen motorisia perustaitoja. Näihin perustaitoihin kuuluvat tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaidot. Päiväkodin arjessa lapset kokevat erilaisia liikuntaleikkejä, perinteisiä pihaleikkejä sekä satu- tai musiikkiliikuntaa. Varhaiskasvatushenkilöstö havainnoi suunnitelmallisesti lasten motoristen taitojen kehittymistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 52.) THL:n lasten ja lapsiperheiden tutkimuksen (2018) mukaan vajaa puolet nelivuotiaista lapsista liikkuu päivän aikana liikuntasuosittelun mukaan eli vähintään kaksi tuntia kevyesti ja tunnin vauhdikkaasti, pojat hiukan useammin kuin tytöt (THL 2018).

4.8 Taitojen oppiminen (3–5-vuotiaat)

Lapsen oppimisen työkaluna toimii aivojen pelisolujärjestelmä. Pelisolujärjestelmän avulla lapsi mallintaa muiden ihmisten tekemistä. Onkin tärkeää, että leikki-ikäinen lapsi

saa osallistua arjen toimintoihin ja nähdä kuinka esimerkiksi aikuinen puuhastelee keittiössä tai muut lapset leikkivät hiekkalaatikolla. Lapsi seuraa erityisen tarkasti oman perheenjäsentensä käyttäytymistä eri tilanteissa ja jäljittelee heidän käytöstään. Perheenjäseniltä opitaan arkisia tapoja, käytöstapoja, toisiin ihmisiin suhtautumista sekä taidon osoittaa hellyyttä ja tunteita. Lisäksi lapsi oppii vanhemman kanssa sosiaalisia taitoja, ongelmanratkaisutaitoja ja tunteiden säätelyä. (Perheen palvelupolku 2022.) Lapsi oppii ja kehittyy tutkimalla sekä oman kehonsa kautta kokemalla (Ihme 2009, 96–97).

Varhaiskasvatuksen arjessa harjoitellaan lapsen kanssa perustaitoja, joita ovat syöminen, pukeminen, siisteydestä huolehtiminen sekä muut arjen toiminnot. Toisinaan lapsi tarvitsee enemmän tukea perustaitojen harjoittelussa. Päivittäisistä perustaidoista selviytyminen on merkityksellistä lapsen itsetunnolle ja lapsen itsehallinnan tunteelle. Varhaiskasvatuksen arjessa olisikin tärkeää, että perustaitoja harjoitellaan kannustavasti ja niin ettei lapselle tule tunne, että hän on hidas ja kömpelö. Lapsen kokemus itsestään osaavana yksilönä vahvistuu, kun hän oppii päivittäisiä arjen toimintoja. Tämä luo pohjaa lapsen myönteiselle minäkuvalle ja kyvyille selviytyä itsenäisesti erilaisista arjen tilanteista. (Heinämäki 2005, 39.) Jarasto & Sinervo (1997, 21) painottavat, että lapsen taitojen harjoittelua ovat kiipeily, kyseleminen ja juokseminen. Lapsi on toimielias, aktiivinen, liikkuva, vauhdikas ja utelias.

Itsearviointi vahvistaa ja auttaa selkeyttämään lapsen käsitystä omasta osaamisestaan ja auttaa lapsen minäkäsityksen muodostumisessa. Lapsen minäkäsityksen ollessa realistinen lapsi tunnistaa sekä hyväksyy myös omat heikkoutensa ja motivoituu ponnistelemaan niiden mahdollisuuksien sekä vahvuuksien varassa, joita tunnistaa itsellään olevan. (Ihme 2009, 96–97.) Ennen uuden taidon harjoittelun aloittamista, on hyvä pohtia, mitä tarvitsee oppia ja mikä on paras hetki päivästä harjoitella taitoa. Taidon harjoittelussa on hyvä pilkkoa taito riittävän pieniin osiin, että lapsi saa onnistumisen kokemuksia ja sitä kautta lapsen motivaatio kasvaa taidon opetteluun. On tärkeää muistaa kannustaa ja kehua lasta onnistumisista. Kokeilun ja yrityksen kautta syntyvät parhaat oppimisen oivallukset, jotka johtavat lopulta taidon oppimiseen. (Innostun liikkumaan/Suomen CP-liitto ry 2023.) Lisäksi toisilta saatu rakentava palaute auttaa lapsen omaan toimintaan ja oppimiseen positiivisesti (Ihme 2009, 96).

5 KEHITTÄMISTYÖN KÄYTÄNNÖN TOTEUTUS

5.1 Kehittämistyön tavoite

Tämä opinnäytetyö on kehittämistyö, joka sisältää tutkimuksellisia piirteitä. Kehittämistyön tavoitteena oli synnyttää luotettavaa sekä käyttökelpoista tietoa. Kehittämistyötä tehdessä käytettiin sekä tutkivaa että kehittävää otetta. Kehittämistyön tavoitteena oli laatia arviointilomake 3–5-vuotiaiden lasten arvioinnin työvälineeksi Asikkalan kunnan varhaiskasvatukselle. Arviointilomakkeen tarkoituksena oli saada lapsi pohtimaan omia taitojaan ja toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa. Kehittämistyössä lapsilähtöisyys sekä lasten osallisuus olivat tärkeä osa työtämme. Osallisuus tarkoittaa yksilön tunnetta siitä, että on mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä sekä päästä vaikuttamaan omiin asioihin (Talentia 2022, 14–16). Itsearviointia kehittäessä on tärkeää pohtia mikä itsearviointissa on tärkeintä ja tukeeko arviointi lapsen oppimista ja kasvamista. Arvioinnin kehittämisessä on tärkeää myös arvioinnin ohjaava ja kannustava vaikutus. (Kupila 2004, 78–79.)

5.2 Kehittämistyön prosessi ja eteneminen

Kehittämistyön prosessiimme kuuluivat arviointilomakkeen suunnittelu, toteutus, testaus ja arviointi. Kehittämistyömme eteni prosessimaisesti ja se mahdollisti työn arvioinnin koko opinnäytetyöprosessin ajan. Kehittämistyön prosessi lähti liikkeelle joulukuussa 2022 ottamalla yhteyttä toimeksiantajaamme Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksen päällikköön. Keskusteltuamme varhaiskasvatuksen päällikön kanssa selvisi, että heillä olisi tarve 3–5-vuotiaiden lasten arviointilomakkeeseen. Saimme toimeksiannon Asikkalan kunnan varhaiskasvatukselta. Opinnäytetyön suunnitelma laadittiin vielä joulukuussa 2022.

Tammikuussa saimme tutkimusluvan sekä aloitimme tietoperustan kirjoittamisen. Lisäksi tammikuussa 2023 opinnäytetyön suunnitelman hyväksymisen jälkeen sovittiin toimeksiantajan eli Asikkalan varhaiskasvatuspäällikön kanssa arviointilomakkeen suunnittelupalaverin. Suunnittelupalaverissa oli toimeksiantajan lisäksi mukana Asikkalan eri päiväkotien johtajia ja varhaiskasvatustyöntekijöitä. Palaverin pohjalta selvisi, että arviointilomakkeesta toivottiin mahdollisimman yksinkertaista ja selkeää. Palaverissa sovittiin, että

lomakkeessa käsitellään leikki-ikäisen lapsen kaveri-, leikki sekä hienomotorisia taitoja ja kysymyksissä hyödynnetään kuvia, joissa on helpot ja lyhyet ohjeet.

Keväällä 2023 lomakkeen laatimisen jälkeen lomake lähetettiin opinnäytetyötämme ohjaavan opettajan arvioitavaksi. Ohjaava opettajamme toivoi, että lomakkeessa käsiteltäisiin kaikki lapsen kehityksen osa-alueet. Nämä kehityksen osa-alueet ovat: kaveri- ja leikki-aidot, sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot, sekä tunnetaidot, ajattelu, muisti ja oppiminen, oman toiminnan ohjauksen osa-alueet, kielellinen kehitys, liikunnallis- ja motoriset taidot, pukeminen- ja motoriset taidot, ruokailu- ja hienomotoriset taidot ja kädentaidot- ja hienomotoriset taidot. Tämän pohjalta muokkasimme lomaketta opettajan toiveiden mukaisesti vielä keväällä 2023 ja lomake lähetettiin sen jälkeen toimeksiantajamme arvioitavaksi.

Toimeksiantajamme mielestä lomake, jossa oli kaikki lapsen kehityksen osa-alueet, oli liian pitkä ja työntekijän näkökulmasta melko hidas täytettävä. Lomakkeen selkeyteen ja ulkoasuun oltiin tyytyväisiä ja toimeksiantajamme koki, että lomake voisi toimia hyvänä pohjana lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiselle. He toivoivat, että lomakkeessa olevia kaikkia lapsen kehityksen osa-alueita ei käsiteltäisi, vaan keskityttäisiin heidän toivomiinsa osa-alueisiin, jotka olivat alun perin kaveri- ja leikki-aidot sekä hienomotoriset taidot. He kuitenkin halusivat muuttaa omia alkuperäisiä toiveitaan, niin että pääpaino olisi edelleen kaveri-, ja leikki-aidoissa sekä sosiaalisissa taidoissa, mutta lisäksi tulisi tunnetaidot, ajattelu, muisti ja oppiminen sekä oman toiminnan ohjauksen osa-alueet.

Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksen toiveiden pohjalta lomaketta muokattiin vielä kerran ennen sen lähettämistä Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksen 3–5-vuotiaiden päiväkotiryhmien koekäyttöön. Muokattu lomake lähetettiin toimeksiantajan tarkasteltavaksi, kun ohjaava opettaja oli antanut suostumuksen sen lähettämiseksi keväällä 2023. Toimeksiantajamme hyväksyi lomakkeen ja se otettiin koekäyttöön kahdessa Asikkalan varhaiskasvatuksen 3–5-vuotiaiden lasten ryhmissä elokuussa 2023. Kun arviointilomaketta oli testattu noin 20 lapsella, oli tarkoitus toteuttaa puolistrukturoitu haastattelu lomakkeen toimivuudesta sekä sisällöstä. Puolistrukturoitu haastattelu ei kuitenkaan toteutunut opinnäytetyön tekijöistä riippumattomista syistä ja tiedonkeruu arviointilomakkeen toimivuudesta sekä sisällöstä toteutettiin paperisella kyselylomakkeella syyskuussa 2023.

Syyskuussa 2023 arviointilomakkeesta saamamme palautteen jälkeen olimme puhelimitse yhteydessä toimeksiantajaamme sekä kahteen Asikkalan kunnan päiväkodinjohdajaan. Sovimme, että lähetämme heille molemmat arviointilomakkeet. Heidän tarkoituksenaan oli, että Asikkalan kunnan päiväkotiryhmät voivat hyödyntää halutessaan molempia lomakkeita ja myös laajemmin eri-ikäisillä lapsilla. Valmiit lomakkeet tulostettiin paperiversioksi toimeksiantajamme toiveiden mukaisesti. Toimeksiantajamme koki, että paperiversiota on helpompi säilyttää heidän kansioissaan sekä kuljettaa lapsen mukana 3-vuotiaasta aina esikouluikään asti. Asikkalan kunnan varhaiskasvatus tulee jakamaan arviointilomakkeita Asikkalan kunnan varhaiskasvatusyksiköihin parhaiten katsomallaan tavalla. Arviointilomakkeet lähetetään myös esikoulu ikäisten lasten yksiköihin. Sovimme, että toimeksiantaja raportoi kevään 2024 aikana, miten lomaketta on hyödynnetty Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksessa.

Prosessin kulku

1. Joulukuu 2022, yhteydenotto toimeksiantajaan, jonka jälkeen saimme toimeksiannon Asikkalan kunnalta.
2. Joulukuu 2022, opinnäytetyön suunnitelman laatiminen.
3. Tammikuu 2023, tutkimusluvan hakeminen sekä hyväksyminen, arviointilomakkeen suunnittelupalaveri toimeksiantajan kanssa sekä tietoperustan kirjoittaminen.
4. Kevät 2023, arviointilomakkeen työstäminen, yhteydenotot puhelimen sekä sähköpostin välityksellä toimeksiantajan kanssa.
5. Kevät 2023, arviointilomake opinnäytetyötä ohjaavan opettajamme tarkastelussa, jonka jälkeen opettajan toiveiden mukaan muokkasimme arviointilomaketta lisäämällä kehityksen osa-alueita.
6. Kevät 2023, muokattu arviointilomake toimeksiantajan arvioitavaksi.
7. Kevät 2023, toimeksiantajan palautteen perusteella lomakkeesta haluttiin suppeampi, jonka perusteella poistimme toimeksiantajan valitsemaa osa-alueita.
8. Kevät 2023, suppeampi muokattu lomake opinnäytetyötä ohjavan opettajamme tarkastelussa.
9. Kesäkuu 2023, arviointilomake toimeksiantajan arvioitavana kesäkuu 2023.

10. Elokuu 2023, teams-palaveri toimeksiantajan kanssa sekä, toimeksiantajan hyväksymä arviointilomake koekäyttöön.
11. Elokuu 2023 Arviointilomaketta testattiin kahdessa Asikkalan varhaiskasvatuksen 3–5-vuotiaiden päiväkotiryhmässä 20 lapsella.
12. Syyskuu 2023, kyselylomakkeen suunnittelu, toteutus sekä lähettäminen arviointilomakkeen toimivuudesta sekä sisällöstä Asikkalan kunnan varhaiskasvatukselle.
13. Syyskuu 2023, palautteen purku, vastausten litterointi sekä dokumentointi kyselylomakkeen vastauksien perusteella.
14. Syyskuu 2023, valmiin arviointilomakkeen lähettäminen Asikkalan kunnan varhaiskasvatukselle.
15. Syyskuu 2023, yhteydenotto puhelimitse mahdollisesta lomakkeen hyödynnettävyydestä.

5.3 Arviointilomakkeiden 1 ja 2 käytännön toteutus

Arviointilomakkeiden suunnittelemisessa ja toteutuksessa hyödynsimme toimeksiantajamme toiveita ja lähdetietoa lapsen kehityksestä sekä lapsen kehityksen osa-alueista. Lisäksi keräsimme tietoa siitä, millaiset kuvat ja kysymykset sopivat alle kouluikäisille lapsille parhaiten. Kuvien tarkoituksena on helpottaa lapsen vastaamista arviointilomakkeiden kysymyksiin. Tutustuimme huolella lapsen kehitykseen, osallisuuden sekä itsearviointin tärkeyteen ja merkitykseen sekä hyödynsimme lähdetietoa aikaisemmin käytetyistä osallistavista arviointimenetelmistä. Suunnittelimme huolellisesti lomakkeiden ulkoasua ja selkeyttä sekä muokkasimme niitä useaan kertaan. Halusimme, että lomakkeen ulkoasu houkuttelee lapsia paremmin keskittymään lomakkeen täyttöön. Lisäksi oli tärkeää miettiä, kysymysten asettelua, määrää, yksinkertaisuutta ja selkeyttä.

Halusimme kysymysten olevan mahdollisimman selkeitä ja helposti ymmärrettäviä. Pyrimme kysymysten suunnittelussa siihen, että vastausvaihtoehtoja ei olisi liikaa ja että jokaista lomakkeeseen valittua kehityksen osa-aluetta käytäisiin läpi tasapuolisesti. Käytimme lomakkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa Forms-lomaketyökalua, koska

saimme tämän työkalun avulla muokattua lomakkeet visuaalisesti näyttäväksi ja kuvien liittäminen lomakkeisiin Papunetistä oli sujuvaa. Arviointilomakkeet suunniteltiin ja toteutettiin sähköisesti Forms-lomaketyökalun avulla, mutta tulostettiin varhaiskasvatushenkilöstön käyttöön heidän toiveidensa mukaisesti paperiversioiksi.

Taylor & Kay (2012, 100–122) mukaan, mitä pienemmistä lapsista on kyse sitä vähemmän vastausvaihtoehtoja kannattaa laittaa sekä sitä vähemmän kysymyksiä kannattaa esittää. Kysymykset tulee muotoilla selkeiksi ja lyhyiksi sekä niissä tulee käyttää, selkeää lapsille ymmärrettävää kieltä. Hyvin muotoillussa kysymyksessä kysytään vain yhtä asiaa. Lapsille sopivat suljetut kysymykset, joissa on valmiit vastausvaihtoehdot kuten hymiöillä kuvattu asteikko. Alle kouluikäisillä lapsilla ei ole välttämättä luku- sekä kirjoitustaitoa, jolloin on hyvä ottaa kuvat avuksi. Hymiöillä voidaan kerätä vastauksia lapsilta ilman vaatimusta kirjoitustaidosta. Hymiöt tunnetaan Likert-asteikkona ja asteikossa voidaan esittää tunnetiloja erilaisilla hymiöillä, on kuitenkin hyvä ottaa huomioon, että hymiö vaihtoehtoja ei saisi olla liian montaa sillä tämä voi aiheuttaa lapsessa hämmennystä.

Tuomme sivujen 42-43 kuvissa 1–5 esille arviointilomakkeiden kuvien ja kysymysten asettelua sekä lomakkeen ulkoasua. Kuvien 1–5 on tarkoitus havainnollistaa arviointilomakkeiden visuaalisuutta. Molemmat arviointilomakkeet sisältävät seuraavia kuvia. Arviointilomakkeet löytyvät liitteestä 2.

Lapsi arvioi omia taitojaan ja toimintaansa varhaiskasvatustyöntekijän avustuksella.

Lomake sisältää 12 kysymystä.

Lomakkeen lopussa on erillinen tila työntekijän ja huoltajan huomioille.

Lapsen nimi ja ikä:

Ryhmän nimi:

1. TUNNETAIDOT

Miltä sinusta tuntuu, jos on ollut kaverin kanssa riitaa? Valitse yksi kuvista.

Surulliselta.

Itkettää ja harmittaa.

Tulen vihaiseksi.

Kuva 1. Arviointilomake tunnetaidot

3. AJATTELU, MUISTI JA OPPIMINEN

Valitse ne kohdat, jotka jo osaat.

Ymmärrän päiväkodin hoitajan/hoitajien ohjeita?

Osaan noudattaa jo ohjeita?

Kuva 2. Arviointilomake ajattelu, muisti, oppiminen

7. SOSIAALISET TAIDOT JA VUOROVAIKUTUS

Jos sinulla tulee riitaa kavereiden kanssa, niin miten toimit? Valitse toinen kuvista.

Osaan pyytää kavereita anteeksi.

Tarvitsen vielä aikuisen apua riitojen sovittelussa.

Kuva 3. Arviointilomake sosiaaliset taidot ja vuorovaikutus

10. LEIKKI- JA LEIKKITAIDOT

Miten löydät itsellesi kaverin päiväkodissa? Valitse yksi kuvista.

Pyydän itse kaveria leikkimään kanssasi. Kaverit, joiden kanssa leikit?

En löydä kaveria päiväkodista. Suunnitelma miten kaveri löytyisi?

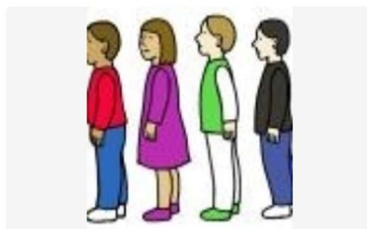

Kaveri tulee pyytämään minua leikkimään. Kaverit, joiden kanssa leikit?

Kuva 4. Arviointilomake Leikki- ja leikkitaidot

5. OMAN TOIMINNAN OHJAUS

Miten oman vuoron odottaminen sujuu? Valitse ne kohdat, jotka jo osaat.

Osaan olla jonossa, enkä ohittele. Valitse, jos jonossa oleminen sujuu.

Osaan keskittyä kuuntelemaan, kun aikuinen lukee. Valitse, jos kuunteleminen sujuu.

Kuva 5. Oman toiminnan ohjaus

6 KEHITTÄMISTYÖN AINEISTO JA ANALYYSI

6.1 Kehittämistyön eri aineistojen hyödyntäminen

Työskentelyn aikana on tärkeä tuottaa ja hyödyntää erilaisia aineistoja ja materiaaleja sekä käytännön työskentelyä tulee raportoida sekä dokumentoida riittävästi. Kehittämistyön aikana tuotetut materiaalit sekä aineistot ovat yhtä tärkeitä. (Salonen 2013, 23–24.) Kaikki tapaamiset toimeksiantajan kanssa dokumentointiin ja yhteydenpito toimeksiantajaan oli tiivistä koko opinnäytetyön prosessin ajan. Yhteydenpitoa toteutettiin toimeksiantajaan puhelimitse, palaverien välityksellä ja sähköpostiviestien avulla.

Dokumentointi ja raportointi on tärkeää koko prosessin ajan, jotta tietoa, ja materiaaleja jää kehittämistyön työstämiseen. Materiaalien avulla voidaan kuvata kaikki kehittämistyön vaiheet. Kehittämishankkeessa analyysitavat esitetään luotettavasti sekä tarkasti ja hyödynnetään metodikirjallisuutta. Ulkopuolisen tahon on kyettävä esittelyn perusteella löytämään raportista kaikki hankkeen vaiheet. Nämä vaiheet ovat kehittämismenetelmät, tiedonhankintamenetelmät, dokumentointi sekä käsittely eli analysointi. (Salonen 2013, 23–24.)

6.2 Kysely ja toteutus

Erilaisia tiedonkeruumenetelmiä ovat käyntihaastattelut, puhelinhaastattelut, postin tai internetin välityksellä toteutetut haastattelut sekä havainnoinnin eri muodot (Ronkainen & Karjalainen 2008, 31). Tiedonkeruu tavaksi olimme suunnitelleet puolistrukturoitua haastattelua arviointilomake 1 toimivuudesta sekä sisällöstä. Puolistrukturoitu haastattelu on vapaampi ja sopii aiheisiin, joita on tutkittu vielä suhteellisen vähän. Puolistrukturoiduissa haastatteluissa kysymysten muotoilu on kaikille sama, mutta vastaukset voidaan antaa omin sanoin, jolloin niitä ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin. Haastattelu on käytetyimpiä tiedonkeruun muotoja, koska se on joustava tiedonkeruu muoto ja siinä ollaan vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Vastausten taustalla olevat motiivit on mahdollista saada esiin haastattelun avulla. (Hirsjärvi & Hurme 2022, 34,- 47.) Puolistrukturoitu haastattelu ei lopulta onnistunut opinnäytetyön tekijöistä riippumattomista syistä ja tiedonkeruu arviointilomakkeesta tehtiin kyselylomakkeen avulla, joka lähetettiin sähköpostin liitteenä vastaajille.

Orientoiduimme kyselylomakkeeseen valmistelemalla kysymykset ja kysymysten asetelut hyvissä ajoin. Pohdimme tarkasti kysymyksiä, koska ne eivät saaneet olla liian monimutkaisia tai liian pitkiä. Valitsimme kyselyn kysymyksiksi valmiisiin vaihtoehtoihin perustuvia valintakysymyksiä, avoimia kysymyksiä sekä poissulkevia kysymyksiä. Kyselylomakkeessa on vaihtoehtoina käyttää kolmea erilaista kyselytyyppiä, jotka ovat: avoimet kysymykset, valmiisiin vaihtoehtoihin perustuvat valintakysymykset, eli monivalintakysymykset sekä poissulkevat kysymykset, jotka sallivat vastaajan valitsemaan vain yhden vaihtoehdon. (Ronkainen & Karjalainen 2008, 33.) Mietimme kyselyn kokonaisrakennetta, kysymysten ilmauksia ja sanavalintoja tarkasti. On tärkeää, että kyselylomakkeen muotoilu on suunniteltu huolellisesti, koska lomakkeen muotoilu ohjaa vastaajaa kyselylomakkeen aiheeseen sekä rajaa ja mahdollistaa vastaamisen kyselyyn. Lomakkeen muotoilu koostuu kyselyn sisällöstä sekä visuaalisesta ilmeestä. (Ronkainen & Karjalainen 2008, 31–32.)

Kyselylomake lähetettiin koekäyttöön kahteen Asikkalan kunnan ennalta sovittuun päiväkotiin, 3–5-vuotiaiden lasten ryhmään varhaiskasvatushenkilöstölle. Olimme kertoneet kyselylomakkeen vastaajille etukäteen ennen kyselylomakkeen lähettämistä kyselylomakkeen tavoitteista ja tarkoituksesta sekä pääpiirteet kyselylomakkeen rungosta sekä painotimme meidän salassapitovelvollisuuttamme. Kysely löytyy liitteestä 1.

6.3 Arviointilomakkeesta saatu palaute

Asikkalan kunnan varhaiskasvatushenkilöstö arvioi kyselylomakkeen avulla arviointilomake 1 toimivuutta sekä sisältöä, kun arviointilomaketta oli testattu kahdessa 3–5-vuotiaiden päiväkotiryhmässä 20 lapsella. Kyselylomakkeeseen vastasivat kummastakin päiväkotiryhmästä varhaiskasvatuksen opettaja sekä hoitaja. Kyselyn perusteella arviointilomakkeen kysymykset koettiin selkeiksi ja helposti ymmärrettäviksi ja sen täyttämiseen meni aikaa noin 5–10 minuuttia. Varhaiskasvatushenkilöstö koki, että lomaketta oli helppo käyttää. Lomakkeen pituus koettiin palautteen perusteella sopivaksi ja lapset jaksivat keskittyä lomakkeen täyttämiseen pääsääntöisesti hyvin. Rauhallinen paikka vastaamiseen koettiin vastaamisen kannalta tärkeäksi. Palautteen perusteella lomake saattaisi toimia keskustelun herättäjänä, jos lapsi vastaisi eri tavalla kuin mikä on varhaiskasvatushenkilöstön näkemys asiasta. Osa lapsista ei ehkä täysin ymmärtänyt tai ei osannut arvioida realistisesti omia taitojaan ja toimintaansa, tähän voi vaikuttaa päivän

tapahtumat, jos ollut esimerkiksi riitatilanne. Toisessa päiväkotiryhmässä osa 5-vuotiaista lapsista aliarvioi taitojaan, kun taas osa 4-vuotiaista lapsista yliarvioi taitojaan. Kaveriasiaa kysyttäessä vastaukseen voisi mahdollisesti vaikuttaa se kenen kanssa on viimiksi leikkinyt. Arviointilomake koettiin toimivan erityisen hyvin Suomi toisena kielenä olevilla lapsilla, koska kuvat lomakkeessa ovat selkeitä. Varsinaisesti uutta tietoa lomakkeen ei koettu saavuttavan, koska varhaiskasvatushenkilöstö havainnoi lapsia joka päivä kaikissa tilanteissa. Puolestaan toisen päiväkotiryhmän opettaja koki arviointilomakkeen erityisen hyödylliseksi ja lomakkeen avulla koettiin saavuttavan uutta tietoa. Lisäksi tämän päiväkotiryhmän opettaja koki, että arviointilomake tukee hyvin varhaiskasvatussuunnitelmaa ja tulee jatkossa toimimaan päiväkotiryhmän jatkuvana arvioinnin työkaluna tukien varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tärkein tieto mitä lomakkeelta sai, oli, että osaako lapsi arvioida itse omia taitojaan ja omaa toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa.

6.4 Aineiston analyysi

Kehittämistyön aineisto on saamamme palaute varhaiskasvatushenkilöstöltä. Kyselyn avulla keräsimme tietoa arviointilomakkeen 1 toimivuudesta. Kyselyn vastaajajoukko oli pieni, mutta tuloksia voidaan pitää suuntaa antavina. Työn luotettavuutta voi heikentää, kun vastaajajoukko on pieni (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2012, 25–26). Kyselylomakkeen vastausten perusteella arviointilomakkeeseen 1 oltiin tyytyväisiä ja sen perusteella lomaketta ei ollut tarpeen muokata.

Aineiston analysoiminen sekä keskeisten käsitteiden poimiminen tulee tehdä tarkasti sekä huolellisesti (Kananen 2010, 150). Analysoimme kyselyn perusteella saamamme tiedot ja erottelimme niistä opinnäytetyömme kannalta oleelliset asiat eli vastaukset, joista koimme olevamme eniten hyötyä opinnäytetyön kannalta. Kananen (2010, 150) mukaan kerätty aineisto litteroidaan, jolloin aineisto kirjoitetaan tekstimuotoon. Litteroimme vastaukset ja tallensimme niistä oleellisimmat. Lisäksi arkistoimme kyselyn vastaukset.

Palautteen perusteella arviointilomakkeen kysymykset koettiin selkeiksi ja helposti ymmärrettäviksi ja varhaiskasvatushenkilöstö koki, että lomaketta oli helppo käyttää. Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään lapsen oman toiminnan ohjauksen tukena esimerkiksi kuvia. Kuvia voidaan hyödyntää esimerkiksi päiväohjelmassa, ruokailussa, pukemisessa

ja käsienpesussa. (Perheen palvelupolku 2022.) Käytimme lomakkeessa varhaiskasvatuksen arjesta tuttuja kuvia ja pyrimme muotoilemaan lomakkeen kysymykset mahdollisimman selkeiksi ja helposti ymmärrettäviksi, jotta lomaketta on helppo käyttää. Lapset ymmärsivät pääsääntöisesti kysymykset hyvin ja lomake koettiin toimivan erityisen hyvin lapsilla, joilla on Suomi toisena kielenä, koska lomakkeen kuvat ovat niin selkeitä. Onnistuneen arvioinnin edellytyksenä koettiin merkitykselliseksi rauhallinen paikka. Kupilan (2004, 21) mukaan keskustelua lapsen kanssa voidaan tukea sopivalla keskusteluympäristöllä.

Kyselyn palautteen perusteella, osa lapsista ei ollut täysin ymmärtänyt tai ei osannut realistisesti arvioida omia taitojaan ja toimintansa. Arviointilomakkeen täytössä mukana ollut varhaiskasvatuksen opettaja pohti, että myös päivän aikana tapahtuneet asiat, voivat vaikuttaa tähän. Lapselle omien taitojen ja toiminnan arvioiminen varhaiskasvatuksen arjessa on haasteellisempaa niille lapsille, joilla puheen kehitys ja sen avulla itsensä ilmaiseminen eivät ole vielä niin kehittyneitä (Roos 2016, 32). Lapset vertailevat itseään toisiin lapsiin ja suhteuttavat omaa osaamistaan toisten lasten taitoihin. Lapset usein kuvaavat itseään ja lapsena olemista pääsääntöisesti taitojen ja osaamisen kautta. (Roos 2015, 136.) Kupila (2004, 21) toteaa, että lapsen on helpompi ajatella jotakin asiaa, mitä todellisempi se on.

Toisen päiväkotiryhmän varhaiskasvatushenkilöstön havaintojen perusteella osa 5-vuotiaista lapsista aliarvioi taitojaan, kun taas osa 4-vuotiaista lapsista yliarvioi taitojaan. Keskusteltuamme kyselyiden palautteista vielä puhelimen välityksellä varhaiskasvatuksen opettajan kanssa, kertoi opettaja, että he ovat usein havainneet varhaiskasvatuksen arjessa, että 4-vuotiaat lapset yliarvioivat omia taitojaan helpommin, kuin 5-vuotiaat lapset. Jarasto & Sinervon (1997, 68) mukaan 5–6-vuotias lapsi kokee usein itsensä ja osaamisensa epävarmaksi. Ahon (1996) mukaan lapsi on vasta 5–12-vuotiaana kehityspsykologisesti siinä iässä, että hän kykenee arvioimaan itseään. Aho kuitenkin painottaa, että on tärkeää aloittaa lapsen itsearviointi jo leikki-iässä ja itsearviointi jatkuu koko elämän ajan. Lisäksi on muistettava, että keskustelun vuorovaikutustapa vaikuttaa siihen, millaista tietoa saamme lapsen ajattelusta (Tauriainen 2000, 21). Tauriaisen (2000, 24) väitöskirja tutkimuksen mukaan lukuisat tutkimukset osoittavat, että lasten ja aikuisten väliset keskustelut kehittävät lapsen kerronta- ja keskustelutaitoja.

Palautteen mukaan lapset jaksoivat pääsääntöisesti keskittyä lomakkeen täyttöön hyvin. Lapsen keskittymistä voi helpottaa arviointilomakkeen kysymysten osittamisella ja ohjei-

den pilkkomisella. Lapsen omatoiminnan ohjauksen haasteita voidaan varhaiskasvatuksessa tukea arjentehtävien osittamisella, eli suoritetaan tehtävä kerrallaan ja annetaan lapselle vain yksi suullinen ohje kerrallaan. (Heinämäki 2005, 41–42.)

Lomakkeessa kysyttiin lapsen kaveri- ja leikkitaitoja kolmella eri kysymyksellä. Kysymysten avulla haluttiin selvittää, miten lapsen leikit sujuvat varhaiskasvatuksen arjessa ja onko lapsella kavereita sekä miten lapsi mieluiten leikkii päiväkodissa. Kaveritaitoja ovat kykyä toimia muiden kanssa ja kykyä huomioida muita ja ilmaista itseään sekä kykyä tunnistaa omia tunteita ja huomata muiden tunteita sekä kokea empatiaa. Kaveritaidot ovat lisäksi taitoa liittyä leikeihin ja tutustua toisiin lapsiin. Nämä taidot auttavat lasta onnistumaan kaverisuhteissa ja viihtymään muiden lasten seurassa. (MML 2022.) Palautteessa kaveriasiaa kysyttäessä lasten vastauksiin voisi mahdollisesti vaikuttaa se kenen kanssa on viimeksi leikkinyt, esimerkiksi kysyttäessä leikkien sujuvuutta ja kavereita kenen kanssa lapsi leikkii.

Toisen ryhmän varhaiskasvatuksenhenkilöstö koki, että varsinaista uutta tietoa lomakkeen ei koettu saavuttavan, koska varhaiskasvatushenkilöstö havainnoi lapsia joka päivä kaikissa tilanteissa. Puolestaan toisen päiväkotiryhmän opettaja koki arviointilomakkeen erityisen hyödylliseksi ja lomakkeen avulla koettiin saavuttavan uutta tietoa. Pohdimme, että edellä mainittuihin huomioihin voi vaikuttaa lasten avoimuus tai sulkeutuneisuus. Puheliaammat ja avoimemmin mielipiteistään ja tunteistaan kertovat lapset saattavat pystyä pohtimaan taitojaan ja toimintaansa laajemmin ja näin heidän vastauksistaan voidaan saada enemmän tietoa. Kielenkehityksen etenemisen myötä, lapsi keskustelee enemmän, pohtii asioita ja kyselee asioista (Terveyskirjasto 2022).

Saamamme palautteen perusteella voidaan ajatella, että arviointilomakkeiden tarkoitus on toimia jatkossa Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksessa lasten arvioinnin työvälineenä heidän parhaaksi katsomallaan tavalla. Palautteen perusteella, voimme päätellä, että pääsimme kehittämistyöllemme asettamiimme tavoitteisiin. Kehittämistyön tuotoksemme eli arviointilomakkeiden avulla halusimme mahdollistaa lapsen osallisuuden lisäämistä varhaiskasvatuksessa. Saamamme palautteen perusteella lapset osallistuivat mielellään arviointilomake 1 täyttöön ja kokivat sen mielekkäänä. Lapset saivat arviointilomakkeen avulla kertoa oman mielipiteensä ja näkemyksensä omista taidoistaan sekä toiminnastaan mikä oli kehittämistyömme tavoite. Itsearviointi vahvistaa ja auttaa selkeyttämään lapsen käsitystä omasta osaamisestaan ja auttaa lapsen minäkäsityksen

muodostumisessa. Lapsen minäkäsityksen ollessa realistinen lapsi tunnistaa sekä hyväksyy myös omat heikkoutensa ja motivoituu ponnistelemaan niiden mahdollisuuksien sekä vahvuuksien varassa, joita tunnistaa itsellään olevan. (Ihme 2009, 96–97.)

7 KEHITTÄMISTYÖN TULOKSET JA ARVIOINTI

7.1 Arviointilomakkeiden esittely

Kehittämistyömme tuloksena kehitimme kaksi arviointilomaketta 3–5-vuotiaille lapsille Asikkalan kunnan varhaiskasvatushenkilöstön käyttöön. Arviointilomakkeiden tarkoituksena oli saada lapsi pohtimaan omia taitojaan ja toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa. Kehittämistyössä lapsilähtöisyys sekä lasten osallisuus olivat tärkeä osa työtämme. Arviointilomake 1 on toteutettu toimeksiantona Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksen käyttöön ja vastaa varhaiskasvatushenkilöstön tarpeeseen. Arviointilomake 2 on laajempi versio, kuin arviointilomake 1. Toimeksiantajamme halusi arviointilomake 2 varsinaisen tuotoksemme rinnalle. Tämän tuotoksen pohjalta muokkasimme arviointilomake 1 lopulliseen muotoonsa. Arviointilomakkeiden on tarkoitus kulkea lapsen mukana 3-vuotiaasta esikouluikään asti ja mahdollisesti arviointilomakkeita voidaan hyödyntää esikouluiässäkin. Tarkoituksena on, että lapsi arvioi varhaiskasvatuksen arjessa säännöllisesti omia taitojaan ja toimintaansa. Yhden lomakkeen tarkoitus on toimia varhaiskasvatuksessa toimintavuosi kerrallaan. Varhaiskasvatushenkilöstö voi halutessaan yhdistellä lomakkeiden kysymyksiä ja hyödyntää niitä haluamallaan tavalla.

Arviointilomakkeen täytössä on mukana varhaiskasvatustyöntekijä ja lapsi. Arviointilomaketta on tarkoitus täyttää varhaiskasvatuksen tiloissa olevassa rauhallisessa paikassa, jossa aikuinen ja lapsi voivat olla kahdestaan ilman ylimääräisiä häiriötekijöitä. Aikuinen kertoo lapselle, mikä tarkoitus lomakkeella on ja ohjeistaa, että lapsi valitsee kysymyksistä sen kohdan, joka kuvaa parhaiten lapsen omaa näkemystä omista taidoistaan ja toiminnasta. Aikuinen lukee lapselle kysymyksen ääneen ja tarvittaessa tarkentaa, jos lapselle tulee tarvetta kysymyksille sekä kirjaa ylös lapsen vastaukset. Työntekijä voi tarvittaessa kirjata omia huomioita ja havainnoiteja lomakkeeseen. Lomakkeisiin voidaan kirjata myös huoltajan näkemyksiä sekä huomioita varhaiskasvatuskeskustelun yhteydessä. Osassa arviointilomakkeen kysymyksissä on tilaa kommenteille, mutta lomakkeen lopussa on erilliset sivut, joihin voi kirjata varhaiskasvatushenkilöstön ja huoltajan huomioita. Kupila (2004, 21) painottaa, että lapselle on hyvä antaa tarpeeksi aikaa ajatella sekä pohtia omia näkemyksiään ennen kysymyksiin vastaamista.

Arviointilomakkeet ovat suunniteltu ja toteutettu sähköisesti Forms-lomaketyökalun avulla, mutta tulostettu varhaiskasvatushenkilöstön käyttöön heidän toiveidensa mukaisesti paperiversioksi.

7.2 Arviointilomake 1

Arviointilomake 1 sisältää 12 kysymystä, jotka käsittelevät toimeksiantajamme toivomia kehityksen osa-alueita. Kehityksen osa-alueet ovat kaveri- ja leikkitaidot, sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot, sekä tunnetaidot, ajattelu, muisti ja oppiminen sekä oman toiminnan ohjauksen osa-alueet. Lomakkeessa käsitellään viisi eri kehityksen osa-alueita, niin että kaikissa osa-alueissa on kaksi kysymystä. Kaveri- ja leikkitaitoja käsitteleviä taitoja ja toimintaa käsitellään lomakkeessa kolmella eri kysymyksellä. Lomakkeiden kysymyksissä on erilaisia vastausvaihtoehtoja. Vastausvaihtoehdot ovat: valitse yksi kuvista, valitse ne kuvat, joissa olevat asiat jo sujuvat ja valitse toinen kuvista.

Arviointilomakkeen kysymykset alkavat tunnetaitojen pohtimisella. Tunnetaito kysymysten avulla lapsi pohtii, miltä hänestä tuntuu, jos hänellä on ollut riitaa kaverin kanssa ja miten hän toimii tilanteessa, jos on hävinnyt lautapelissä. Tämän jälkeen käsitellään ajattelua, muisti ja oppimisen osa-alueen kysymyksiä. Lapsi pohtii kysymysten avulla, miten hän ymmärtää varhaiskasvatushenkilöstön ohjeita sekä miten hän hallitsee ohjeiden noudattamisen taidon. Seuraavaksi on vuorossa lapsen oman toiminnan ohjaukseen liittyviä kysymyksiä. Oman toiminnan ohjauksen kysymysten avulla lapsi miettii, miten oman vuoron odottaminen onnistuu ja miten päiväunet sujuvat varhaiskasvatuksen arjessa. Sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot käsittelevät lapsen taitoja toimia riitatilanteissa ja taitoja osata kiittää eri varhaiskasvatuksen arjen tilanteissa. Kaveri- ja leikkitaitojen kysymyksissä lapsi pohtii taitojaan löytää varhaiskasvatuksen arjessa leikkikaveri sekä leikkien sujuvuutta. Lisäksi lapsi pohtii, miten hän mieluiten leikkii päiväkodissa. Arviointilomakkeen lopussa kysytään, miten lapsi viihtyy päiväkodissa. Lapsen mielipiteen kysyminen tukee lapsen vaikuttamismahdollisuuksia (Kupila 2004, 17).

7.3 Arviointilomake 2

Arviointilomake 2 sisältää 21 kysymystä, jotka käsiteltävät laajemmin lapsen kehityksen osa-alueita. Arviointilomakkeella käsiteltävät lapsen kehityksen osa-alueet ovat: kaveri- ja leikkitaidot, sosiaaliset- ja vuorovaikutustaidot, sekä tunnetaidot, ajattelu, muisti ja oppiminen, oman toiminnan ohjauksen osa-alueet, kielellinen kehitys, liikunnallis- ja motoriset taidot, pukeminen- ja motoriset taidot, ruokailu- ja hienomotoriset taidot ja käden- taidot- ja hienomotoriset taidot. Lomakkeessa käsitellään 10 eri kehityksen osa-aluetta, niin että kaikissa osa-alueissa on kaksi kysymystä. Ajattelu, muisti ja oppiminen, oman toiminnan ohjaus sekä kaveri- ja leikkitaitojen kysymyksiä käsitellään lomakkeessa kolmella eri kysymyksellä. Tämän tuotoksen tarkoitus on toimeksiantajamme mukaan toimia, niin että lomakkeesta hyödynnetään tilanteen mukaan ja lapsikohtaisesti eri osa-alueiden kysymyksiä.

Arviointilomakkeen kysymykset alkavat tunnetaitojen pohtimisella. Tämän jälkeen käsitellään ajattelu, muisti ja oppimisen osa-alueen kysymyksiä. Seuraavaksi on vuorossa kielellisen kehityksen kysymyksiä. Kielellisen kehityksen kysymykset käsittelevät lapsen kirjainten, numeroiden sekä kirjoittamisen ja lukemisen taitoja. Tämän jälkeen on vuorossa lapsen oman toiminnan ohjaukseen liittyviä kysymyksiä, joissa lapsi pohtii esimerkiksi wc- käyntien sujuvuutta. Liikunnallisuus/motorisissa taidoissa lapsi valitsee kuvien avulla mitä jo osaa tehdä esimerkiksi potkaista palloa tai kiivetä. Sosiaaliset taidot sekä vuorovaikutus osiossa pohditaan millaisissa tilanteissa lapsi osaa kiittää kuten arviointilomakkeessa 1. Tämän jälkeen kaveri- ja leikkitaidoissa pohditaan myös samoja kaveri- ja leikkitaitoja käsitteleviä kysymyksiä kuten lomakkeessa 1. Pukeminen ja motoriset taidot käsittelevät pukemisen sujuvuutta sekä lisäkysymys lapsille, jotka vielä tarvitsevat pukemisessa apua koskien mitä vaatekappaleita osaa jo pukea. Ruokailu- ja hienomotoriset taidot käsittelevät ruokailun sujumista. Kädentaidot/hienomotoriset taidot osiossa, lapsi pohtii taitoja, jotka jo sujuvat koskien kynäotetta, ympyrän piirtämistä sekä saksilla leikkaamista. Arviointilomake päättyy kysymykseen, miten viihdyt päiväkodissa ja tähän vastataan valitsemalla iloinen tai surullinen kasvokuva. Molemmat arviointilomakkeet löytyvät liitteestä 2.

7.4 Arviointilomakkeiden kehittäminen ja hyödynnettävyys

Molempia arviointilomakkeita voidaan kehittää eteenpäin, niin että lomakkeita voidaan hyödyntää varhaiskasvatushenkilöstön havainnoinnin välineenä tai vain aikuisen ja huoltajan näkökulmasta tai pelkästään huoltajan ja lapsen näkökulmasta. Lisäksi lomakkeet voivat toimia myös esikouluikäisten lasten arviointia tukevana työvälineenä. Lomakkeita voidaan kehittää, niin että lapsi huomioidaan palautteen antajana esimerkiksi niin, että lomakkeen täytön jälkeen lomakkeeseen voidaan kirjata, mitä mieltä lapsi oli lomakkeesta ja miten lapsen oma työskentely sujui. On hyödyllistä, että lapsi pääsee arvioimaan omaa osallistumistaan ja lapselle tulisi mahdollistaa palautteen antaminen omasta työskentelystään. Lisäksi lapselta voidaan kysyä, että saiko lapsi tarpeeksi tietoa arviointilomakkeen täyttöön liittyen ja vastasiko se lapsen ennako-odotuksia. (Lastensuojelun Keskusliitto.) Jotta lapset voivat olla vilpittömästi osallisia ja aktiivisia toimijoita yhteisön arjessa, edellytetään tietoa lasten näkökulmasta ja mielipiteistä. Tämän lisäksi tarvitaan tietoa siitä, mitkä ovat ominaisia tapoja toimia ja miten aikuiset voivat kehittää vastavuoroista toimintaa lasten kanssa. (Karlsson & Karimäki 2012, 43.)

Tauriaisen (2000, 28–29) väitöskirjatutkimuksen mukaan toimintaa kehittäessä on tärkeää kuulla lasta ja hänen mielipiteitään sekä ehdotuksiaan. Varhaiskasvatuksessa on arvostettava lapsen merkityks maailmaa sellaisenaan ja aikuisten tulee löytää uusia merkityksiä varhaiskasvatuksen toimintaan. Kuuntelemalla lasta ja soveltamalla tietoa voidaan löytää uusia tapoja kehittää toimintaa sekä ymmärtää lapsen kokemuksia. Tätä kautta aikuiset voivat antaa uusia merkityksiä varhaiskasvatuksen tutuille käytänteille ja toiminnalle, kuten päivälepoikänteille tai satutuokioille. Haastavaa onkin löytää toimintamuotoja, joissa yhdistyvät sekä lasten että aikuisten tärkeinä pitämät asiat. Voidaankin pohtia millainen toiminta varhaiskasvatuksessa, on kehittävä, merkityksellistä sekä mieluisaa. Toiminnan laadukkuutta tuleekin tarkastella kaikista edellä mainituista näkökulmista. Varhaiskasvattajia tuleekin kannustaa tekemään lasten kuulemisen keinoista osan jokapäiväistä varhaiskasvatuksen arkea. Lasten osallisuutta voidaan varhaiskasvatuksessa tapahtuvissa keskusteluissa lisätä konkretisoimalla keskustelunaiheita kuvien avulla sekä miettimällä kysymysten asettelua. Tärkeää on huomioida lapsen vireystila, perehtymällä pohtimaan mitä lapsi haluaa kertoa ja mitä aikuinen kuulee lapsen kerovan.

Kyselystä saamamme palautteen sekä yhteydenpitomme perusteella Asikkalan varhaiskasvatuksen varhaiskasvatushenkilöstöön voidaan ajatella, että arviointilomakkeiden

tarkoitus on toimia jatkossa Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksessa lasten arvioinnin työvälineenä heidän parhaaksi katsomallaan tavalla. Arviointilomake 1 koettiin helposti toteutettavaksi selkeäksi ja käyttökelpoiseksi sekä lomakkeen avulla lapsi saatiin pohtimaan omia taitojaan ja toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa. Lisäksi arviointilomake 2 koettiin käyttökelpoiseksi ja hyödylliseksi ja se haluttiin varsinaisen tuotoksemme eli arviointilomake 1 rinnalle.

7.5 Kehittämistyön luotettavuus ja eettisyys

Toteutimme tiedonkeruuta koko opinnäytetyö prosessimme ajan. Käytimme opinnäytetyössämme mahdollisimman ajantasaista tietoa ja pohdimme lähteiden luotettavuutta. Huomioimme koko opinnäytetyö prosessin ajan toimeksiantajan ja varhaiskasvatushenkilöstön toiveita ja palautetta arviointilomakkeesta ja sen toimivuudesta sekä muokkasimme lomakettamme heidän tarpeisiinsa sopivaksi. Tarkoituksenamme oli saada heidät osallistumaan lomakkeen arviointiin ja sen kehittämiseen. Kivipelto (2008, 24) toteaa, että tiedonkeruu ei itsessään ole osallistavaa arviointia vaan osallistavaa arviointia on eri toimijoiden kanssa toimiminen ja kannan ottaminen siihen, mikä on toimivaa ja mitä voisi muuttaa tai kehittää.

Tieteellisen tiedon iso tunnusmerkki on luotettavuus ja luotettavuus on yksi iso osa tieteellistä tutkimusta (Toikko & Rantanen 2009, 121–123). Luotettavuus mittaa työn laatua (Kananen, 2012, 161). Luotettavuutta lähestytään reliabiliteetin ja validiteetin käsitteillä. Kehittämistyössä luotettavuus tarkoittaa käyttökelpoisuutta. Käyttökelpoisuus tarkoittaa sitä, että kehittämistyön aikana syntynyt tieto on myös hyödyllistä eikä pelkästään käyttökelpoista. (Toikko & Rantanen 2009, 121–123.) Reliabiliteetti tarkoittaa tutkimustulosten pysyvyyttä ja validiteetti oikeiden asioiden tutkimista (Kananen, 2010, 161). Käytimme opinnäytetyössämme laajasti teoriaa ja mahdollisimman ajantasaista tietoa. Lisäksi olemme etsineet ja tutkineet aiheeseen liittyviä tutkimuksia sekä lähteitä ja pohtineet niiden luotettavuutta. Koemme että, kehittämistyömme luotettavuutta lisää myös taulukko kehittämistyömme prosessin etenemisestä.

Ennen tutkimuksen aloittamista anoimme asianmukaiset luvat. Tutkijoiden tulee käyttää tutkimuksen eri vaiheissa tieteellisesti ja eettisesti kestäviä menetelmiä sekä tuloksia julkaistaessa tulee noudattaa ehdotonta avoimuutta tuloksia kohtaan. (Hyvä tieteellinen käytäntö 2014.) Olemme toimineet koko opinnäytetyön prosessin ajan eettisesti oikein,

olemme välttäneet tiedon plagiointia ja tehneet viittaukset asianmukaisella tavalla. Kokemuksemme perusteella tulimme siihen johtopäätökseen, että kyselyyn osallistuneiden varhaiskasvatushenkilökunnan vastauksiin voi luottaa, koska he vastasivat omien kokemusten perusteella, jolloin ei ole syytä epäillä luotettavuutta. Kyselyn perusteella saatu tieto käsiteltiin luottamuksellisesti ja tieto tuli vain opinnäytetyöhömmе. Kyselyyn osallistuvien tietosuoja huomioitiin kyselyä toteutettaessa ja valmiista työstä ei pysty päättämään keitä vastaajat olivat. Lisäksi arkistoimme kyselyt, jotka toimivat tiedonkeruumenetelmänämme. Tutkimuksen yksi tärkeimmistä eettisistä kysymyksistä on anonymiteetin takaaminen. Lisäksi vapaaehtoisuus kuuluu perinteisesti tutkimuksen eettisiin kriteereihin. (Roos 2015, 166.)

Suomen perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsen tulee saada vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin kehitystasoaan vastaavasti. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklassa turvataan myös tämä oikeus. Varhaiskasvatussuunnitelma velvoittaa lasten osallisuuden mahdollistamisen lapsen ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen. Osallisuuden ensimmäinen perusedellytys on lapsen sensitiivinen kohtaaminen, sekä lapsen oikeasti kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. (Varhaiskasvatussuunnitelma 2022, 27, 32.) Varhaiskasvatussuunnitelman velvoite on antaa lapsille mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen sekä arviointiin (Varhaiskasvatussuunnitelma 2022, 27). Arviointilomakkeemme avulla lapsen osallisuutta on mahdollistettu sekä lapsi on tullut nähdyksi sekä kuulluksi ja päässyt arvioimaan omia taitojaan sekä toimintaansa. Keskustelun ja arvioinnin avulla lapsi oppii ilmaisemaan itseään jäsentäessään omia ajatuksiaan. Lapselle tulee tunne, että hänen mielipiteensä on arvokas ja tätä kautta lapsi oppii vaikuttamaan asioihin puhumalla. (Kupila 2004, 29.)

7.6 Arviointia kehittämistyöstä

Kehittämistoiminnalla tarkoitetaan systemaattista toimintaa, jonka avulla saadaan lisättyä tietoa sekä hyödynnetään tietoa uusien sovellusten löytämiseksi. Edellytyksenä kehittämistyölle on tavoitella toiminnalla jotain oleellista uutta tietoa tai uusia tuloksia. Toiminta on systemaattista ja toimintaa suoritetaan suunnitelmallisesti sekä toiminnan toteutusta seurataan. Toiminnalle on tyypillistä luovuus, ongelmanasettelu, uudenlaisten käsitteiden sekä hypoteesien testaaminen. (Tilastokeskus 2023.) Kehittämistyö proses-

sisä pystyimme hyödyntämään tietoa ja tavoittelimme jotain uutta, koska Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksella ei ollut käytössä arviointilomaketta, missä lapsi arvioi omia taitojaan ja toimintaansa.

Kehittämisprosessi sujui lähes suunnitelmien mukaan. Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksesta päättävät lähtivät innostuneesti mukaan kehittämisprosessiin sekä sen suunnitteluun, että toteuttamiseen. Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksesta päättävien aktiivisuus sekä kiinnostuneisuus kehittämisprosessiamme kohtaan loi hyvät edellytykset lähteä työstämään prosessia. Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksesta päättävä vaihtui kehittämistyömme prosessin aikana, joka vaikutti työn sujuvuuteen. Varhaiskasvatuksen arjen kiire myös vaikutti arviointilomakkeesta palautteen saamiseen. Saavutimme oman tavoitteemme ollen tyytyväisiä lopulliseen viralliseen lomakkeeseen ja palautteeseen, jonka saimme arviointilomakkeen perusteella sekä arviointilomakkeen jatko hyödynnettävyyteen. Lisäksi olimme todella tyytyväisiä, että laajempi tuotoksemme, jonka pohjalta varsinainen lomake työstettiin, todettiin käyttökelpoiseksi ja hyödylliseksi.

Toimintamme oli koko kehittämistyön prosessin ajan suunnitelmallista ja pystyimme toteuttamaan luovuutta. Etenimme koko kehittämistyön prosessin ajan suunnitelmallisesti kohti tavoitetta ja toteutimme arviointilomakkeen suunnittelussa ja toteutuksessa luovuutta. Kehittämistyön tavoitteena oli kehittää helppo sekä selkeä arviointilomake 3–5-vuotiaille lapsille Asikkalan kunnan varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatushenkilöstölle toteutetun kyselyn sekä puhelinkeskusteluiden perusteella arviointilomake koettiin helposti toteutettavaksi selkeäksi ja käyttökelpoiseksi sekä lomakkeen avulla lapsi saatiin pohtimaan omia taitojaan ja toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa.

8 YHTEENVETO

Aloitimme opinnäytetyön suunnitteluvaiheen joulukuussa 2022. Opinnäytetyön hahmottaminen kokonaisuudeksi tuntui aluksi haastavalta. Prosessin käynnistyessä tammi-kuussa 2023, kokonaisuus alkoi hahmottua selkeämmin. Työskentely eteni ajoittain intensiivisesti, kun taas välillä oli haastavaa löytää aikaa sekä motivaatiota muun elämän ohella. Asenteet sekä motivaatio opinnäytetyötämme kohtaan pysyivät kuitenkin pääsääntöisesti korkealla koko työskentelyn ajan. Opinnäytetyön aihe motivoi alusta alkaen kehittämään varhaiskasvatussuunnitelman tueksi lapsen arviointilomaketta, koska Asikkalan kunnalla ei ollut käytössä lasta osallistavaa arviointilomaketta. Lisäksi aiheen eettisyys eli lapsen näkökulman huomioiminen arvioinnissa, joka koskee lapsen kasvua ja kehitystä sekä mielipiteen kysymistä häntä itseään koskevissa asioissa on mielestämme arvokasta ja tärkeää. Aikuisten tulee taata lapsille mahdollisuus näkemyksiensä ja mielipiteidensä ilmaisuun sekä on aikuisen velvollisuus antaa lapsen näkemyksille arvostusta. (Lastensuojelun keskusliitto.)

Yhteistyön merkitys korostui koko opinnäytetyön prosessin ajan. Yhteistyö on antanut mahdollisuuden erilaisten ideoiden sekä näkemyksien jakamiseen. Käymämme keskustelut varhaiskasvatushenkilöstön kanssa toimivat hyvänä oppimiskokemuksena opinnäytetyötä kirjoittaessa. Käytössämme oli opinnäytetyöpäiväkirja koko kehittämistyön etenemisen ajan, joka toimi tukena opinnäytetyötä kirjoittaessa. Koimme tullemme kuulluiksi sekä nähdyksi yhteisissä palavereissa ohjaavan opettajamme sekä toimeksiantajamme kanssa. Kunnioitimme ja kuuntelimme opinnäytetyötä tehdessämme toistemme ehdotuksia ja mielipiteitä sekä otimme huomioon koko opinnäytetyön prosessin ajan toimeksiantajamme toiveita arviointilomaketta koskien.

Aikataulu oli lopuksi tiukka ja aikataulussa pysyminen oli aika ajoin haastavaa. Opinnäytetyömme saimme valmiiksi marraskuussa 2023. Kehittämistyömme tuloksena kehitimme kaksi arviointilomaketta 3–5-vuotiaille lapsille Asikkalan kunnan varhaiskasvatushenkilöstön käyttöön. Arviointilomakkeiden tarkoituksena oli saada lapsi pohtimaan omia taitojaan ja toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa. Kehittämistyössä lapsilähtöisyys sekä lasten osallisuus olivat tärkeä osa työtämme. Molempia arviointilomakkeita voidaan kehittää eteenpäin, niin että lomakkeita voidaan hyödyntää varhaiskasvatushenkilöstön havainnoinnin välineenä tai vain aikuisen ja huoltajan näkökulmasta tai pelkästään huoltajan ja lapsen näkökulmasta. Lisäksi lomakkeet voivat toimia myös esikouluikäisten las-

ten arviointia tukevana työvälineenä. Lomakkeita voidaan kehittää, niin että lapsi huomioidaan palautteen antajana. Saavutimme oman tavoitteemme ollen tyytyväisiä lopulliseen viralliseen lomakkeeseen ja palautteeseen, jonka saimme arviointilomakkeen perusteella sekä arviointilomakkeen jatko hyödynnettävyyteen. Lisäksi olimme todella tyytyväisiä, että laajempi tuotoksemme, jonka pohjalta varsinainen lomake työstettiin, todettiin käyttökelpoiseksi ja hyödylliseksi.

Kehittämisen prosessi sujui lähes suunnitelmien mukaan. Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksesta päättävät lähtivät innostuneesti mukaan kehittämisen prosessiin sekä sen suunnitteluun, että toteuttamiseen. Asikkalan kunnan varhaiskasvatuksesta päättävien aktiivisuus sekä kiinnostuneisuus kehittämisen prosessiamme kohtaan loi hyvät edellytykset lähteä työstämään prosessia. Koko kehittämistyö prosessista opimme, miten suuri merkitys varhaiskasvatuksella on lapsen oppimisessa, kasvussa sekä kehityksen tukemisessa sekä miten merkittävä rooli varhaiskasvatuksella on lapsen osallisuuden toteutumisessa sekä edistämisessä. Kehittämistyön prosessin myötä tulemmme varmasti havaitsemaan osallisuuteen liittyviä haasteita helpommin. Opinnäyte tekeminen antoi paljon uutta tietoa varhaiskasvatuksesta sekä työn tekemisen myötä konkretisoitui kokonaisvaltainen arvioinnin merkitys varhaiskasvatuksessa.

Opimme, että varhaiskasvatuksessa arviointi ei perustu lapsiin eikä heidän oppimistuloksiinsa vaan arviointi kohdistuu siihen, miten aikuiset toteuttavat toimintaansa ja mitkä ovat toiminnan edellytykset. Lasten henkilökohtainen arviointi perustuu varhaiskasvatukseen, joka tarkoittaa, että arvioinnin kohteena on lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointi. Lapsen on myös tärkeää oppia itsearviointia ja sen pohjalta lapsi oppii, että arviointi ei perustu häneen itseensä vaan hänen toimintaansa varhaiskasvatuksen arjessa ja hänen toiminnan tulosten arviointiin. Arvioinnin tarkoitus on edistää lasten hyvinvointia, kehitystä ja oppimisen edellytyksiä. (Karvi 2018, 23.) Kuitenkin varhaiskasvatushenkilöstön tehtävä on arvioida lasten tuen tarvetta ja sen riittävyttä ja sen tarkoituksenmukaisuutta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, 11).

Tulevaisuudessa haluamme edistää asiakkaidemme kuulluksi ja nähdyksi tulevien tunteita tarjoten heille mahdollisuuksia osallisuuden kokemuksiin. Opinnäytetyön tekeminen oli kaiken kaikkiaan opettavainen kokemus. Kehittämistyön prosessin aikana saavutimme ammatillista kasvua sekä kehitystä. Ammatillista kasvua tapahtui reflektoidessamme osallisuuden merkityksestä lapselle ja sen merkitystä lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta.

Sosiaalialan arvot ja ammattietiikka ovat ohjanneet työskentelyämme koko prosessin ajan. Olemme toimineen toimeksiantajamme kanssa kunnioittavasti sekä avoimesti ja ottaneet huomioon toimeksiantajan yksilölliset toiveet ja tarpeet. sekä huomioineet tietosuojan merkityksen koko kehittämisprosessin ajan. Toteutimme eettisesti kestäväää toimintaa toteuttamalla asiakaslähtöisyyttä kunnioittamalla toimeksiantajamme mielipiteitä ja toiveita. Tärkeää oli, että Asikkalan kunta saa käyttöönsä arviointilomakkeen, joka on heidän toiveidensa ja tarpeidensa mukainen. Osoitimme vastuunottoa pysymällä soviuissa aikatauluissa sekä työn raameissa ja olimme aktiivisia aloitteen tekijöitä liittyen lomakkeen suunnitteluun ja työstämiseen. Asikkalan kunnalta saamamme toimeksianto motivoi ja kannusti tavoittelemaan laadukasta kehittämistyötä.

Ammattietiikasta puhuttaessa, tarkoitetaan kunkin ammattialan yhteisiä näkemyksiä siitä, millainen ammatillinen toiminta on oikeaa ja hyvää ja millainen toiminta on väärää ja pahaa (Vilen ym. 2008, 13). Ammattietiikka ohjaa työntekijän harkintavallan käyttöä hänen työssään. Sosiaalialan työtehtävät ja työympäristöt ovat laajat. Ammattietiikka on myös sosiaalialalla olevien tavoitteiden mukaisten ratkaisujen etsimistä, löytämistä ja valitsemista. (Talentia. 2017, 24—25.) Eettisellä herkkyydellä tarkoitetaan taitoa havaita, tunnistaa ja tulkita eettisiä ristiriitoja ja jännitteitä arkielämän monimutkaisissa tilanteissa. Jotta ammattilainen osaa huomioida asiakkaan tarpeita, oikeuksia, omia velvollisuuksiin tämä edellyttää taitoa asettua toisen ihmisen asemaan sekä kykyä tarkastella asioita asiakkaan näkökulmasta. Kaikkia eettisiä lähestymistapoja yhdistää näkemys siitä, että toisen ihmisen edun huomioiminen on oikein. (Juujärvi ym. 2007, 79.)

9 LÄHTEET

Aho, S. 1996. Lapsen minäkäsitys ja itsetunto. Helsinki: Edita.

Asikkalan kunta kasvatus- ja opetus/varhaiskasvatus 2022. Viitattu 6.12. 2022.

<https://asikkala.fi/kasvatus-ja-opetus/varhaiskasvatus/>

Asikkalan varhaiskasvatussuunnitelma 2022. Viitattu 9.12.2022.

[Hakemukset ja muut varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat - Asikkala](#)

Atjonen, P. 2007. Hyvä, paha arviointi. Helsinki: Tammi.

Forsberg, H. 2000. Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävässä projektista. Helsinki: Nykypainos Oy.

From, K. & Koppinen, M-L. 2012. Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Greig, A.; Taylor, J. & MacKay, T. (2012) Designing and doing Research with Children and Young People: The Importance of Questions. Doing Research with Children: A Practical Guide. Los Angeles, CA: SAGE Publications. s. 100–122. E-kirja. Saatavissa: <https://kaakuri.finna.fi/> Viitattu 11.12.2022.

Gyekye, M. & Nikkilä, P. 2013. Arviointiympyrä. Oppimisen mahdollisuudet näkyviin. Vantaa: Pedatieto Oy.

Heinämäki, L. 2005. Varhaista tukea lapselle – työvälineenä kehittämisvalikko. Helsinki

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2022. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. E-kirja.Finna.fi. Vaatii kirjautumisen palveluun. Viitattu 23.4.2023. <https://www.finna.fi/Record/jykdok.1063628?imgid=1#versions>

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hoitotyön tutkimussäätiö 2016. Hoitosuositus - Tutkimusnäytöllä tuloksiin. Viitattu. 12.10.2023.

<https://www.hotus.fi/wp-content/uploads/2019/03/emotionaalinentuki-hs.pdf>

Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2020. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 5, uudistettu painos. (1. painos 2011)

Hyvä tieteellinen käytäntö. 2014. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 14.10.2023.

<https://tenk.fi/fi/tiedetilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>

Ihme, I. 2009. Arviointi työvälineenä. Lasten ja nuorten kasvun tukeminen. Juva: PS-kustannus.

Innostun liikkumaan/Suomen CP-liitto ry 2023. Viitattu. 10.9.2023.

<https://innostunliikkumaan.fi/>

Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. Toinen painos.

Juujärvi, S.; Myyry, L. & Pessa, K. 2007. Eettinen herkkyys ammatillisessa toiminnassa. Helsinki: Tammi.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja- sarja. Jyväskylä.

Kapanen, A. 2002. Kokemuksiani lasten itsearvioinnista. Teoksessa Kupila, P. (Toim.) 2004. Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin Varhaiskasvatuksessa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. 2023. Viitattu 23.3.2023.

<https://www.karvi.fi/fi/arvioinnit/varhaiskasvatus>

Karlsson, L. & Karimäki, R. 2012. Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Kettukangas, T. & Härkönen, U. 2014. Lasten osallisuus perustoiminnoissa. Teoksessa Heikka, J.; Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.). Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus ry, 96–114.

Kivipelto, M. 2008. Osallistava ja valtaistava arviointi. Stakes Helsinki, Valopaino oy Helsinki.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75668/T17-2008-VERKKO.pdf>

Kokemäen kaupunki sivistystoimi 2016. Esioppilaan itsearviointi. Viitattu 12.11.2023.

<https://kokemaki.fi/wp-content/uploads/2018/11/Liite-1-ESIOPPILAAN-ITSEARVIOINTILO-MAKE-2016.pdf>

Kupila, P. (Toim.) 2004. Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin Varhaiskasvatuksessa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Lastensuojelun keskusliitto. Lasten osallistumisen etiikka. Viitattu 14.11.2023.

https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2022. Päiväkoti-ikäisen lapsen kaverisuhteet. Viitattu 3.4.2023. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/paivakoti-ikaisen-lapsen-kaverisuhteet/>

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2023. Lapsen kasvu ja kehitys. Viitattu 8.10.2023.

<https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/5-6-v/5-6-vuotiaan-alyllinen-kehitys/>

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nieminen, P. & Korpela, R. 2004. Leikkitarakkailu-Käsikirja lapsen toiminnallisen kehityksen arvioimiseksi. Psykologipalveluiden kehittämissyksikön julkaisuja 4. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Nurmi, J-E.; Ahonen, T.; Lyytinen, H.; Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2018. Ihmisen psykologinen kehitys. 7. painos (6. painos 2015) Jyväskylä: PS-kustannus.

Opetushallitus 2022. Lapsen tuki varhaiskasvatuksessa. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-lapsen-tuki-varhaiskasvatuksessa> Viitattu 29.10.2023.

Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Tampere: Juvenes Print-Suomen Yliopistopaino Oy.

Pajulammi, H. 2014. Lapsi oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum Media Oy.

Perheen palvelupolku 2022. Lapsen toiminnanohjauksen tukeminen. Viitattu 23.10.2023.

<https://perheenpalvelupolku.fi/2022/01/07/leikki-ikaisen-lapsen-toiminnanohjauksen-tukeminen/>

Piironen, T. 2007. Ohjaajan opas, lasten osallistavien ryhmien ohjaamiseen. Kuunnelkaa meitä, lasten osallisuus hanke 2006–2007. Helsinki. Viitattu 3.4.2023 Saatavissa:

<http://docplayer.fi/5281840-Tiina-piironen-ohjaajan-opas-lasten-osallistavien-ryhmienohjaamiseen.html>

Pulkkinen, L. 2014. Positive human development: a spontaneous or guided process? Policy lessons from 45 years of longitudinal research in Finland. Teoksessa M. Matthes, L. Pulkkinen, L. M. Pinto & C. Clouder (toim.) Improving the quality of childhood in Europe. Vol. 5, 58-73. Brussels: Alliance for Childhood European Network Foundation.

Päivähoitoyksikkö Herukka-vaapukan varhaiskasvatussuunnitelma. Viitattu 12.11.2023.

<https://www.hel.fi/static/liitteet/vaka/herukka-vaapukka-vasu.pdf>

Rasku-Puttonen, H. 2006. Oppijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Julkaisussa: Karila Kirsti, Alasuutari Maarit, Hännikäinen Maritta, Nummenmaa Anna Raija ja Rasku-Puttonen, Helena (toim.). Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino

Rauman kaupungin esiopetussuunnitelma 2016. Viitattu 12.11.2023.

<https://peda.net/rauma/ejptk/eos/e2/e2:file/download/8bd4be76ad8656811d0c0e56f29194583cb46937/ESIOPSRauma.pdf>

Ronkainen, S. & Karjalainen, A. (Toim.) 2008. Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. 2008. Rovaniemi: Lapin yliopistonpaino.

Roos, P. 2015. Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy-Juventus Print.

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjesta. Vaasa: Waasa Graphics Oy. 2. korjattu painos (1. p. 2016)

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2012. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 2009. 2.vedos.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön – Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

<https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Salonen, K.; Eloranta, S.; Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Savonlinnan kaupungin esiopetussuunnitelma 2016. Viitattu 13.11.2023.

<https://www.savonlinna.fi/wp-content/uploads/2021/04/10932-Esiopetussuunnitelma.pdf>

Silven, M. (toim.) 2010. Varhaiset ihmissuhteet. Polku lapsen suotuisaan kehitykseen. Saarijärvi: Minervakustannus Oy.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Surma-Aho, A. 2020. Varhaiskasvatuksentyöntekijöiden käsityksiä lapsen osallisuuden toteutumisesta päiväkodin oppimisympäristön suunnittelussa ja muokkaamisessa. Tampere: Tampereen yliopisto. Viitattu 28.5.2023. <https://repo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/123845/Surma-ahoAnu.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Arki, arvot ja etiikka 2022.

<https://talentia.lukusali.fi/#/reader/a6cd4fa0-38d8-11ed-90c9-00155d64030a>

Sydänliitto. 2023. Neuvokas perhe. Viitattu 30.10.2023.

[Etusivu - Neuvokasperhe](#)

Talentia etiikkaopas 2017. Viitattu 26.3. 2021.

<https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/ammattietiikka/>

Tauriainen, L. 2000. Lapset laadun määrittäjinä ja arvioijina. Teoksessa Kupila, P. (Toim.) 2004. Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin Varhaiskasvatuksessa. Tampere: Tammer-Paino Oy.

<https://www.talentia.fi/talentia-lehti/osallisuus-on-lapsen-oikeus/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. Lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi. Viitattu. 29.10.2023. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/lasten-ja-lapsiperheiden-hyvinvointi>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2016. Lapsen osallisuus. Viitattu. 3.12. 2023. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Viitattu 21.10.2023. 29.10.2023.

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistamisen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022. THL:n lasten ja lapsiperheiden hyvinvointi tutkimuksen (2018) Viitattu 11.10.2023.

<https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/pienten-lasten-ja-heidan-perheidensa-hyvinvointi-2018>

Terveyskirjasto 2022. Kasvu ja kehitys eri-ikäkausina. Viitattu 8.4. 2023.

<https://www.terveyskirjasto.fi/pla00018>

Tilastokeskus 2023. Tutkimus- ja kehittämistoiminta. Viitattu 12.11. 2023.

https://www.stat.fi/meta/kas/t_ktoiminta.html

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100802/Toikko_Rantanen_Tutkimuksellinen_kehittamistoiminta.pdf

Tulensalo, H., Kalliomeri, R. & Laimio, J. (toim.) 2021. Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Suomen Uusiokuori Oy.

Turja, L. 2017. Osallisuus on lapsen oikeus. Talentia Sosiaalialan edunvalvonta- ja ammattilehti. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö. Viitattu 21.10.2023.

Varhaiskasvatuslaki 19.1.1973/36. Finlex. Viitattu 20.10.2023. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1973/19730036>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 (2018). Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 24:2018.

Vilen, M.; Leppämäki, P.& Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Helsinki: WSOY

Vlasov, J.; Salminen, J.; Repo, L.; Karila, K.; Kinnunen, S.; Mattila, V.; Nukarinen, T. Parrila, S. & Sulonen, H. (2018). Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset.

Liite 1

KYSELYLOMAKE

Asikkalan kunnan varhaiskasvatukseen lapsen arviointilomakkeen toimivuudesta

Ryhmän nimi:

Minkä ikäisten lasten ryhmä on kyseessä:

Kysymyksissä 1–3, ympyröi sopivin/sopivimmat vastausvaihtoehdot. Kysymysten lopussa tilaa vastauksille.

1. Onko lomakkeen ulkoasu selkeä, yksinkertainen vai jotain muuta?
2. Onko lomakkeen sisältö ja kieli selkeä sekä ymmärrettävä vai jotain muuta?
3. Onko lomakkeen pituus sopiva, liian pitkä vai liian lyhyt?
4. Lomakkeen täyttämiseen käytetty keskimääräinen aika?
5. Säilyykö lapsen mielenkiinto lomakkeessa sen täyttämisen ajan?
6. Miten lapset ovat ymmärtäneet lomakkeen kysymyksiä, onko ollut vaikeuksia?
7. Onko vastauksille/kommenteille tarpeeksi tilaa? (Ympyröi sopivin vaihtoehto.)

KYLLÄ   EI

8. Onko lomakkeesta hyötyä varhaiskasvatuksen arjessa/vasun tekoa ajatellen, jos niin mitä ja miten se näkyy/toteutuu?

9. Oletteko kokeneet, että lomakkeella saa kartoitettua oleellista tietoa lapsen kasvun/kehityksen kannalta? (Ympyröi sopivin vaihtoehto.)

KYLLÄ   EI

10. Miten lapset sekä aikuiset ovat suhtautuneet lomakkeeseen?

11. Onko muutosehdotuksia lomakkeeseen vai onko toimiva sellaisenaan vai puuttuuko jotain olennaista?

12. Kuinka monta opettajaa/hoitajaa on lomaketta testannut?

13. Monellako lapsella lomaketta on testattu?

KIITOS VASTAUKSISTANNE!

Liite 2

ITSEARVIOINTILOMAKE 1.

Lapsi arvioi omia taitojaan ja toimintaansa

Lomake sisältää 12 kysymystä.

Lomakkeen lopussa on erillinen tila työntekijän ja huoltajan huomioille.

Lapsen nimi:

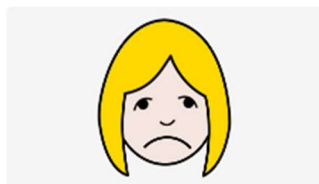
Lapsen ikä:

Vuosi:

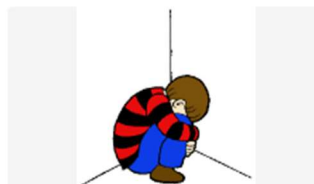
Ryhmän nimi:

1. TUNNETAIDOT

Miltä sinusta tuntuu, jos on ollut kaverin kanssa riitaa? Valitse yksi kuvista.

Surulliselta.

Itkettää ja harmittaa.

Tulen vihaiseksi.

2. TUNNETAIDOT

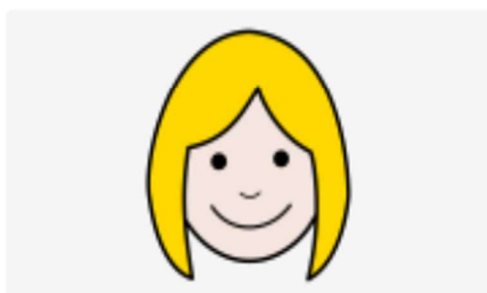
Miten toimit tai miltä sinusta tuntuu, kun häviät pelissä? Valitse yksi kuvista.

Tulen vihaiseksi

Rupean huutamaan

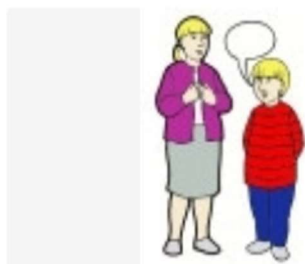
Minua ei haittaa, siedän jo tappioita.

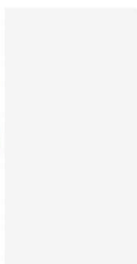
Mökötän tai alan itkemään.

3. AJATTELU, MUISTI JA OPPIMINEN

Valitse ne kohdat, jotka jo osaat.

Ymmärrän päiväkodin hoitajan/hoitajien ohjeita?

Osaan noudattaa jo ohjeita?

4. AJATTELU, MUISTI JA OPPIMINEN

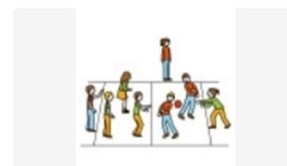
Noudatanko leikeissä sääntöjä? Valitse ne kuvat, joissa olevat asiat jo sujuvat.

Noudatan lautapeleissä sääntöjä.

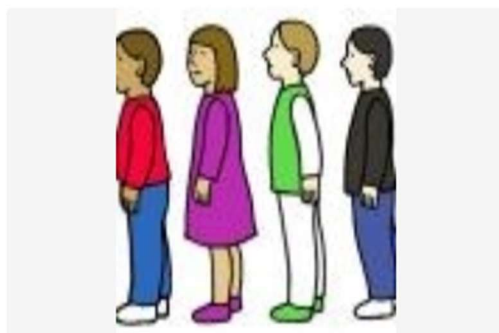
Noudatan leikeissä sääntöjä.

Noudatan liikuntaleikeissä sääntöjä.

5. OMAN TOIMINNAN OHJAUS

Miten oman vuoron odottaminen sujuu? Valitse ne kohdat, jotka jo osaat.

Osaan olla jonossa, enkä ohittele. Valitse, jos jonossa oleminen sujuu.

Osaan keskittyä kuuntelemaan, kun aikuinen lukee. Valitse, jos kuunteleminen sujuu.

6. OMAN TOIMINNAN OHJAUS

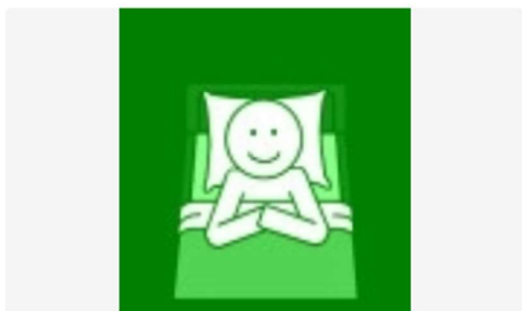
Miten päiväunet sujuvat? Valitse kuvista yksi.

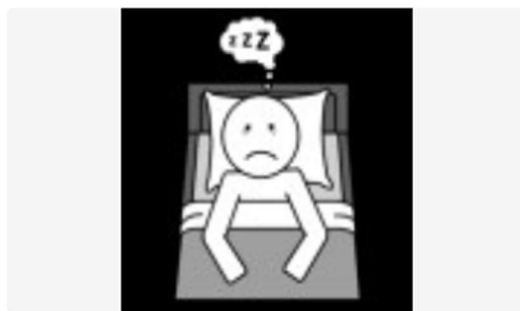
Päiväunet sujuvat hyvin ja nukahdan itse.

Päiväunet sujuvat hyvin, mutta tarvitsen vielä aikuisen apua nukahtamiseen.

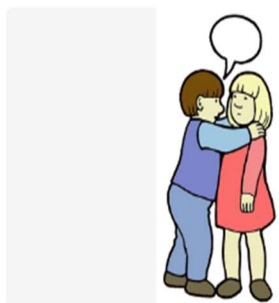
Hyvin, mutta en nukahda, tykkään lepäillä.

En saa unta ja minusta ei ole kiva levätä päiväkodissa.

7. SOSIAALISET TAILOT JA VUOROVAIKUTUS

Jos sinulla tulee riitaa kavereiden kanssa, niin miten toimit? Valitse toinen kuvista.

Osaan pyytää kaverilta anteeksi.

Tarvitsen vielä aikuisen apua riitojen sovittelussa.

8. SOSIAALISET TAILOT JA VUOROVAIKUTUS

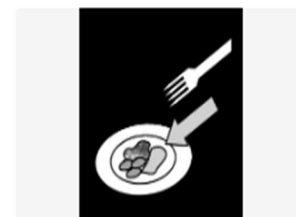
Osaan kiittää. Valitse kuvat, missä tilanteissa osaat jo kiittää?

Osaan sanoa kiitos kaverille, kun hän antaa minulle lelun.

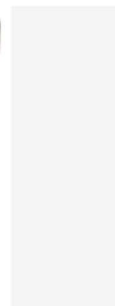
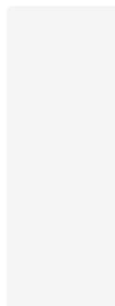
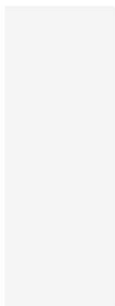
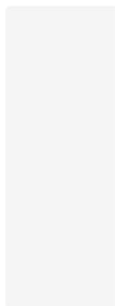
Osaan kiittää aikuista, kun hän auttaa minua, vaikka pukemisessa.

Osaan sanoa kiitos, kun olen syönyt ruoan.

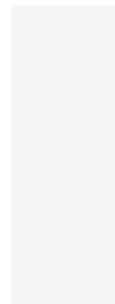
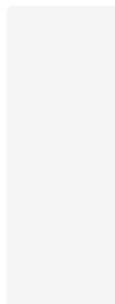
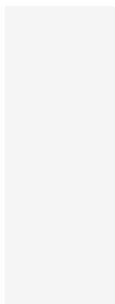
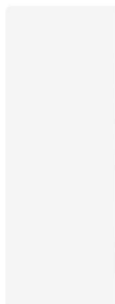
9. KAVERI - JA LEIKKITAIDOT

Miten mieluiten leikit päiväkodissa, yksin vai yhdessä. Valitse yksi kuvista.

Leikin mieluiten yhden Kaverin kanssa.

Leikin mieluiten useamman kaverin kanssa.

Leikin mieluiten isossa joukossa. Minulla on useita kavereita.

Haluan leikkiä yksin.

Tykkään leikkiä aikuisen kanssa.

11. KAVERI JA LEIKKITAIDOT

Miten leikit sujuvat päiväkodissa. Valitse toinen kuvista.

Leikit sujuu yleensä hyvin.

Leikeissä tulee vielä paljon riitoja. Jos valitsit tämän kohdan, niin mistä riitoja tulee?

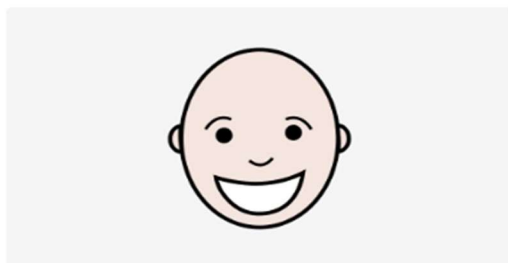

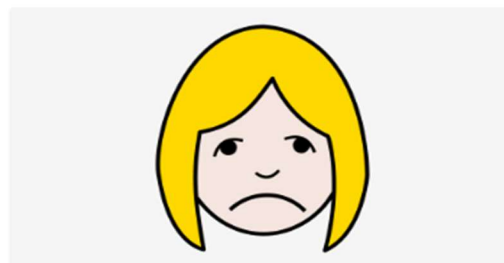

---

12. Miten viihdyt päiväkodissa? Valitse seuraavista kuvista yksi.

Viihdyn hyvin päiväkodissa.

En tykkää olla päiväkodissa. Jos, valitsit tämän kuvan, niin mikä päiväkodissa ei ole kivaa?

ITSEARVIOINTILOMAKE 2.

Lapsi arvioi omia taitojaan ja toimintaansa

Lomake sisältää 21 kysymystä.

Lomakkeen lopussa on erillinen tila työntekijän ja huoltajan huomioille

Lapsen nimi:

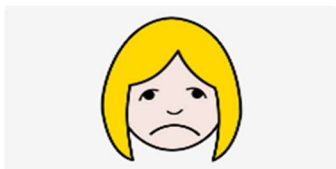
Lapsen ikä:

Vuosi:

Ryhmän nimi:

1. TUNNETAIDOT

Miltä sinusta tuntuu, jos on ollut kaverin kanssa riitaa? Valitse yksi kuvista.

Surulliselta.

Itkettää ja harmittaa.

Tulen vihaiseksi.

2. TUNNETAIDOT

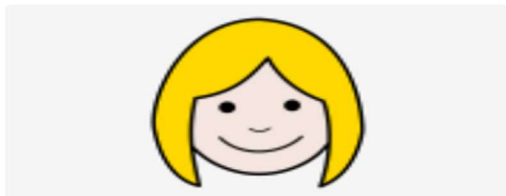
Miten toimit tai miltä sinusta tuntuu, kun häviät pelissä? Valitse yksi kuvista.

Tulen vihaiseksi

Rupean huutamaan

Minua ei haittaa, siedän jo tappioita.

Mökötän tai alan itkemään.

3. AJATTELU, MUISTI JA OPPIMINEN

Valitse ne kohdat, jotka jo osaat.

Ymmärrän päiväkodin hoitajan/hoitajien ohjeita?

Osaan noudattaa jo ohjeita?

4. AJATTELU, MUISTI JA OPPIMINEN

Noudatatko leikeissä sääntöjä? Valitse ne kuvat, joissa olevat asiat jo sujuvat.

Noudatan lautapeleissä sääntöjä.

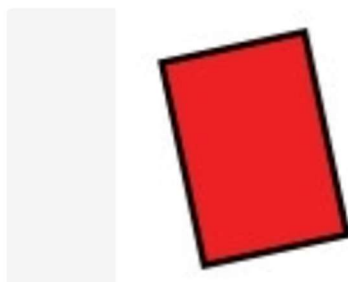
Noudatan leikeissä sääntöjä.

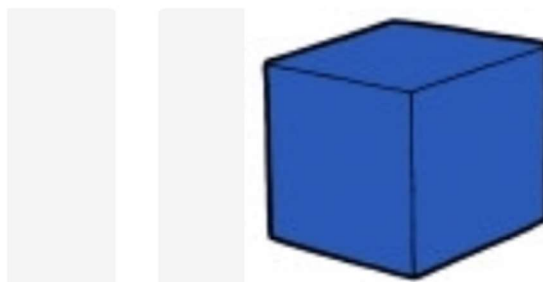
Noudatan liikuntaleikeissä sääntöjä.

5. AJATTELU, MUISTI JA OPPIMINEN

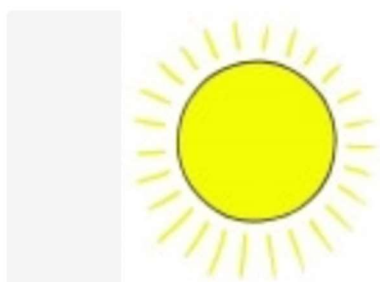
Osaatko nimetä värejä? Nimeä ne värit, jotka jo osaat.

Kirjoita väri:

Kirjoita väri:

Kirjoita väri:

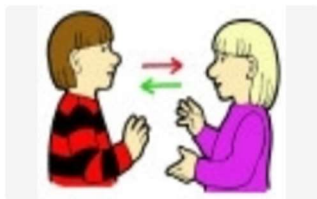

Kirjoita väri:

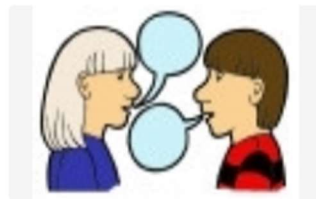
6. KIELELLINEN KEHITYS

Saavatko toiset lapset selvää puheestasi, kun esimerkiksi kerrot heille asioita tai kun leikitte yhdessä?

Valitse yksi kuvista.

Saavat hyvin selvää puheestani.

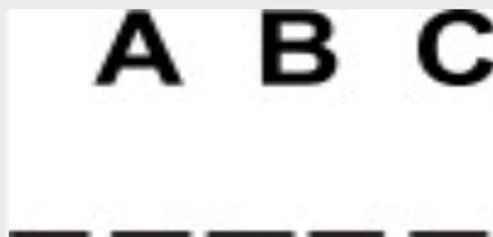
Saavat osittain selvää, mutta eivät aina ihan kaikkea.

Tarvitsen vielä aikuisen apua.

7. KIELELLINEN KEHITYS

Valitse ne kohdat, jotka jo osaat.

Tunnistan kirjaimia.

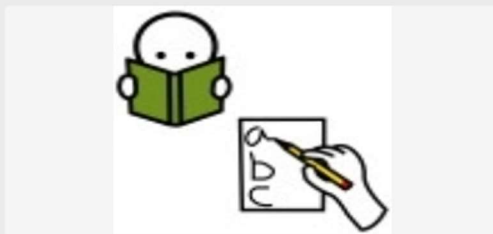
Tunnistan numeroita.

Osaan lukea.

Osaan laskea kymmeneen.

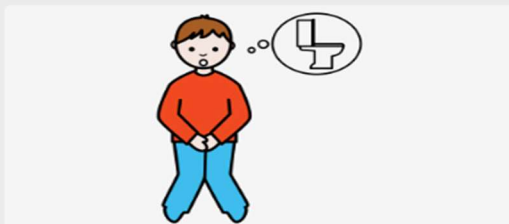
Osaan kirjoittaa.

Tykkään kertoa tarinoita ja jutella toisten lasten

8. OMAN TOIMINNAN OHJAUS

Miten wc-käynnit sujuvat? Valitse ne kohdat, jotka jo osaat.

- Kun tulee wc hätä, niin osaan lähteä itse vessaan. Vai tarvitsenko aikuisen apua? Jos tarvitsen apua, niin missä asioissa?

- Osaan istua itse jo pöntöllä.

- Osaan pissata seisten.

- Osaan pyyhkiä itse.

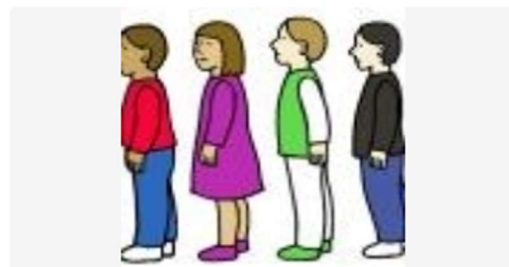
- Osaan istua potalla itsenäisesti.

- Pesen kädet omatoimisesti.

9. OMAN TOIMINNAN OHJAUS

Miten oman vuoron odottaminen sujuu? Valitse ne kohdat, jotka jo osaat.

- Osaan olla jonossa, enkä ohittele. Valitse, jos jonossa oleminen sujuu.

- Osaan keskittyä kuuntelemaan, kun aikuinen lukee. Valitse, jos kuunteleminen sujuu.

10. OMAN TOIMINNAN OHJAUS

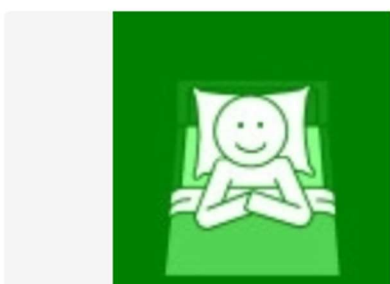
Miten päiväunet sujuvat? Valitse kuvista yksi.

Päiväunet sujuvat hyvin ja nukahdan itse.

Päiväunet sujuvat hyvin, mutta tarvitsen vielä aikuisen apua nukahtamiseen.

Hyvin, mutta en nukahda, tykkään lepäillä.

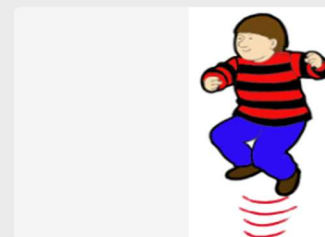
En saa unta ja minusta ei ole kiva levätä päiväkodissa.

11. LIIKUNNALLISUUS/MOTORISET TAIDOT

Mitä näistä osaat? Valitse ne taidot, mitkä jo osaat.
Varhaiskasvatushenkilön huomioita:

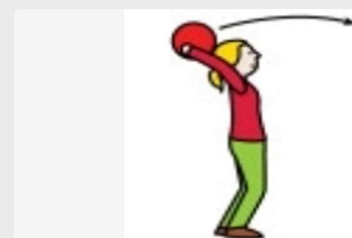
Osaan juosta.

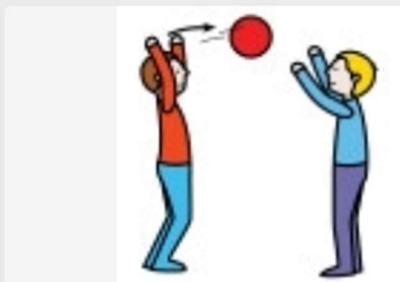
Osaan hypätä ylöspäin.

Osaan hypätä eteenpäin.

Osaan heittää palloa.

osaan ottaa pallon kiinni.

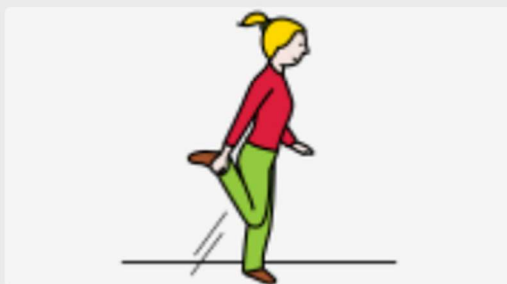
Osaan seistä yhdellä jalalla.

Osaan potkaista palloa.

Osaan kiivetä.

Osaan kinkata yhdellä jalalla.

Osaan työntää palloa eteenpäin.

12. SOSIAALISET TAI DOT JA VUOROVAIKUTUS

Jos sinulla tulee riitaa kavereiden kanssa, niin miten toimit? Valitse toinen kuvista. Varhaiskasvatushenkilön huomioita:

Osaan pyytää kaverilta anteeksi.

Tarvitsen vielä aikuisen apua riitojen sovittelussa.

13. SOSIAALISET TAI DOT JA VUOROVAIKUTUS

Osaan kiittää. Valitse kuvat, missä tilanteissa osaat jo kiittää?

Osaan sanoa kiitos kaverille, kun hän antaa minulle lelun.

Osaan kiittää aikuista, kun hän auttaa minua, vaikka pukemisessa.

Osaan sanoa kiitos, kun olen syönyt ruoan.

14. KAVERI - JA LEIKKITAIDOT

Miten mieluiten leikit päiväkodissa, yksin vai yhdessä. Valitse yksi kuvista.

Leikin mieluiten yhden Kaverin kanssa. Kaverin nimi?

Leikin mieluiten useamman kaverin kanssa. Kavereiden nimet?

Leikin mieluiten isossa joukossa. Minulla on useita kavereita? Kavereiden nimiä?

Haluan leikkiä yksin. Tarkentava kysymys, onko kuitenkin kavereita?

Tykkään leikkiä aikuisen kanssa. Tarkentava kysymys, onko kavereita?

15. KAVERI - JA LEIKKITAIDOT

Miten löydät itsellesi kaverin päiväkodissa? Valitse yksi kuvista.

- Pyydän itse kaveria leikkimään kanssasi. Kaverit, joiden kanssa leikit?

- En löydä kaveria päiväkodista. Suunnitelma miten kaveri löytyisi?

- Kaveri tulee pyytämään minua leikkimään. Kaverit, joiden kanssa leikit?

16. KAVERI JA LEIKKITAIDOT

Miten leikit sujuvat päiväkodissa. Valitse toinen kuvista.

- Leikit sujuu yleensä hyvin.

- Leikeissä tulee vielä paljon riitoja. Jos valitsit tämän kohdan, niin mistä riitoja tulee?

17. PUKEMINEN/MOTORISET TAIDOT

Valitse ne kohdat, jotka jo osaat.

- Osaan pukea itse.

- Tarvitsen pukemisessa vielä apua.

- Valitse, jos osaat laittaa tarrat tai nauhat kiinni kengistäsi.

18. PUKEMINEN/MOTORISET TAIDOT

KYSYMYS NIILLE LAPSILLE, JOTKA TARVITSEVAT VIELÄ PUKEMISESSA APUA.

Valitse ne vaihtoehdot, jotka osaat jo pukea itse.

Osaan pukea paidan.

Osaan pukea housut.

Osaan pukea ulkopuvun.

Osaan pukea takin.

Osaan laittaa sukan jalkaani.

Osaan laittaa kengän jalkaani.

19. **RUOKAILU/HIENOMOTORISET TAILOT:**

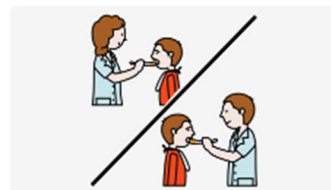
Miten ruokaileminen sujuu? Valitse seuraavista kuvista yksi.

- Osaan käyttää ruokailuvälineitä ja syödä itse.

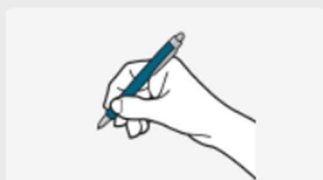
- Syön vielä välillä sormilla.

- Tarvitsen aikuisen apua ruokailemisessa.

20. **KÄDENTAITOT/HIENOMOTORISET TAILOT**

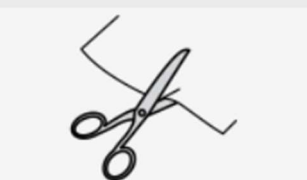
Mitkä asiat seuraavista jo sujuu? Valitse ne mitkä sujuu.

- Osaan pitää kynää kädessä, kynäote.

- Osaan piirtää ympyrän.

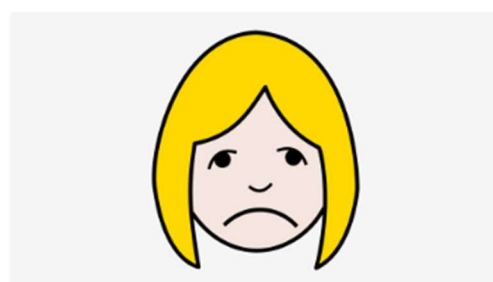

- Osaan leikata saksilla.

21. Miten viihdyt päiväkodissa? Valitse seuraavista kuvista yksi.

- Tykkään olla päiväkodissa. Päiväkodissa on kivaa.

- Päiväkodissa ei ole kivaa, jos valitsit tämän kuvan, niin mikä päiväkodissa ei ole kivaa?

